

A nők elleni erőszak drámapedagógiai megközelítésben

Tanári kézikönyv

Szerkesztette:

Bethlenfalvy Ádám – Cziboly Ádám – Ninna Mörner

A nők elleni erőszak drámapedagógiai megközelítésben

Tanári kézikönyv

InSite Drama Nonprofit Kft 2022

Szerkesztette:

Bethlenfalvy Ádám – Cziboly Ádám – Ninna Mörner

Fordította: Kucserka Zsófia

Szerzők és közreműködők:

Hanna Melanton Appelfeldt, Bethlenfalvy Ádám, Delphine Cartier, Cziboly Ádám, Mariangela Diana, Marina Mario Davidkova-Atanasova, Stig A. Eriksson, Silje Birgitte Folkedal, Sofia Gourgoulianni, Nikolas Kamtsis, Mette Bøe Lyngstad, Shadi Haysam Mahmud, Ninna Mörner, Anđelka Nikolić, Szemerédi Fanni, Jjingó Kizito Vicent

Projekt partnerszervezetek:

Action Synergy (GR), Aeroploio Theatre (GR), Association of Young Psychologists (BG), DAH Theatre (RS), Fondazione AIDA (IT), InSite Drama (HU), RealStars (SE), Western Norway University of Applied Sciences (NO)

Olvasószerkesztő: Szabó Julcsi

Borítófotó és nyomdai előkészítés: Kiss Tibor Noé

Nyomdai kivitelezés: Vareg Hungary Kft. (www.vareg.hu)

Kiadja: InSite Drama Nonprofit Kft

Budapest, 2022

A kiadásért felel: Bethlenfalvy Ádám

ISBN 978-615-01-4702-4

ISBN 978-615-01-4703-1 (PDF-verzió)

Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0)
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

**Az Európai Unió
támogatásával**

A projekt az Európai Bizottság támogatásával valósult meg.
Az alábbi kiadvány a szerzők véleményét tükrözi, és az Európai Bizottság nem vállal felelősséget a könyvben található információkért.

Tartalom

Bevezetés	7
A kézikönyv felépítése	7
Az Antigoné projektről	9
1. Mit jelent a nemi alapú erőszak és a nők elleni erőszak?	11
1.1. Nők elleni erőszak: elméleti megközelítések, fogalmi alapvetés és az emberi jogok	11
Emberi jogok	12
Fogalom meghatározások	15
A nők elleni erőszak általános elterjedtsége – becslések	17
Költségek	19
A nemek közti egyenlőtlenség	20
A probléma gyökere: a nemi szerepek és a hatalmi viszonyok	22
Nemi szerepek és elvárások	22
A feleség alávetett szerepe	24
A női test kontrollja	24
Családon belüli erőszak	26
Emberkereskedelem és szexpiac	28
Összegzés	30
1.2. Nők elleni erőszak válság idején	30
A járvány hatásai	31
A migráció és a nők elleni erőszak	34
Háborús konfliktusok hatásai a nőkre	34
Összegzés	35
1.3. Aktuális kihívások az Antigoné projekt partnerországaiban	36
Az Isztambuli Egyezmény bevezetése Bulgáriában és Magyarországon	36
Nőgyilkosságok és a nők elleni erőszak Olaszországban,	
Görögországban és Szerbiában	38
Svédország és Norvégia: gyakorlati kihívások	40
Összegzés	43
1.4. További olvasmányok és források a témában angolul és magyarul	43
2. Mi az a drámapedagógia?	46
2.1. Bevezetés a drámapedagógia elméletébe és alapfogalmaiba	46
Alkalmazott dráma és színház	46
„Igaz ember bajban”	47

Drámai fikció	47
Szerep	48
A szerep kiválasztása és kidolgozása (kategória és aspektus)	49
Keret	50
Távolság és nézőpont	51
Konvenciók	32
Történet, epizód, pre-textus	53
Drámai szöveg	53
2.2. Bevezetés a drámapedagógia módszertanába	54
2.3. A tanár mint facilitátor	57
2.4. Drámaóra a Zoomon	63
3. Óratervek	64
3.1. Szabad? Védjük meg a testhatárokat!	65
3.2. Értékválasztások	73
3.3. A nő képe – a nők vizuális ábrázolása a művészettörténetben és a kortárs médiában	84
3.4. Your power – Billie Eilish klipjének újragondolása	87
3.5. Fórum színházi gyakorlatok	93
3.6. Az öltöző	102
3.7. Én vagyok Malála	107
3.8. Antigoné – drámaóra Szophoklész szövege alapján	116
3.9. A szobor	128
3.10. Hogyan vigyük be az iskolába ezeket a foglalkozásokat?	133
3.11. Hosszabb projektek és jógyakorlatok	134
Dream Business – Színdarab és projekt	134
A színházi fesztivál mint népszerű színház (Popular Theatre)	135
Reproduktív egészség – „Színház a fejlődésért” projekt	137
4. Hová forduljunk – hogyan segítsünk?	139
4.1. A nők elleni erőszak jelei és a segítségnyújtás lépései	139
Családon belüli erőszak	140
Szexuális erőszak – hogyan segítsünk?	143
Emberkereskedelem	145
4.2. Hová fordulhatunk Magyarországon?	
Segélyvonalak és segítség szervezetek	146

Bevezetés

A kézikönyv felépítése

Könyvünk elsősorban olyan felső tagozatos és középiskolai tanároknak szól, akik a nők elleni erőszak (és a családon belüli erőszak) témáját színházi és drámás módszerekkel szeretnék feldolgozni az osztályukkal – akár jelenléti, akár online formában. A COVID-19 világjárvány miatt számos országban bevezetett lezárások bizonyítottan növelték a nemi alapú erőszak (a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak) gyakoriságát, ezért a téma iskolai feldolgozása a következő időszakban különösen indokolt és aktuális lehet.

Hiszünk benne, hogy a drámapedagógia és a színházi formákra épülő módszertan hatékonyan formálja a tanulók szemléletmódját, érzelmi beállítódását és gondolkodásmódját, ezáltal képes megváltoztatni a tudattalan mintázatokat is. Tapasztalataink szerint a tanulók kifejezetten élvezik, ha fiktív történetekre épülő módszerekkel dolgozhatnak. A drámás eszközök használatával érzékeny témák is feldolgozhatók, komoly nevelési célok is megközelíthetővé válnak, ráadásul úgy, hogy a tanulók közben nem is érzik, hogy – a hagyományos módon – tanulnának.

A kézikönyvet igyekeztünk úgy összeállítani, hogy hatékonyan támogassa a felhasználó tanárokat. Ehhez olyan forrásokat kínálunk, amelyek mentén a tanárok a lehető legkönnyebben és leggyorsabban megszervezhetik a saját osztályukkal való drámás foglalkozást a témában.

1. Fejezet: áttekintés a nők elleni és a nemi alapú erőszak jelenségéről

- A fejezet az alapvető emberi jogok fogalmán keresztül közelíti meg azokat a fogalmakat és elméleteket, amelyek egyrészt érhetővé tesszik a nemek közti egyenlőtlenség társadalmi jelenségét, másrészt megmagyarázzák a nők elleni erőszak okait és kulturális gyökereit.

- Külön rész szól a társadalmi krízis idején felerősödő nők elleni erőszakról (mint amilyen például a COVID-19 járvány okozta lezárások vagy az elmúlt évek menekültválságai voltak).
- A fejezetet az Antigoné projektben részt vevő partnerországokról szóló áttekintés zárja, amely vázolja a nők elleni erőszak felszámolásáért folytatott küzdelem aktuális kihívásait.

2. fejezet: bevezetés a drámapedagógia elméleti és módszertani alapjaiba

- A fejezet rövid elméleti bevezetővel indul, ahol tisztázzuk a drámapedagógia kulcsfogalmait.
- Ezt követi a módszertani alapok ismertetése: hogyan érdemes dráma-foglalkozást tervezni és vezetni az osztályteremben.
- További ötletekkel és forrásokkal támogatjuk a drámafoglalkozás megvalósítását és a nehezebb pedagógiai helyzetek kezelését az osztályteremben,
- illetve a Zoom interaktív, online platformján.

3. fejezet: a kézikönyv voltaképpen gerince. 45 és 90 perces **óratervek**, amelyeket a tanár önállóan megvalósíthat. A fejezet tartalmaz egyszerűbb és bonyolultabb óraterveket is, valamint további információkat az órák Zoom felületen való, online megvalósításához. Az óratervek számos témát lefednek és változatos módszertani megközelítéseket alkalmaznak. Az egyes óratervek bemutatása hasonló struktúrát követ:

- Táblázatos összefoglaló, amely tartalmazza a tervezett időt, a célcsoport jellemzőit (életkor, drámapedagógiában való jártaság) és a megvalósítás nehézségi fokát.
- Az óra leírása: az óra menetének rövid összefoglalása, célja és főbb jellemzői, a célcsoport leírása.
- Az óra konkrét célja: mit várhatunk a folyamattól, illetve milyen tanulási eredményekkel lehetünk elégedettek.
- Eszközigeny és előkészületek: például térhasználat, programinstaláció (ha online vagyunk), előzetes tanulói olvasmányok.
- A tanári óravezetés részletes leírása: az óra menetének bemutatá-

sa a tanár nézőpontjából lépésről lépésre, a tervezett idővel és az egyes lépések magyarázatával, konkrét céljaival.

- További tevékenységek és támogató anyagok: olyan kiegészítő anyagok, amelyek segítik az óra megvalósítását és az órát követő megbeszélés moderálását.
- A fejezet kitekintést ad a lehetséges tantervi kapcsolódásokra, illetve mutat néhány további példát más nemzetközi, komplex dráma-projektre is.

4. fejezet: az angolul és magyarul is elérhető további olvasmányok és források összefoglalója

- A nemi alapú erőszak felismerésének jeleiről; mit tehet a tanár, az áldozat vagy bárki, aki bántalmazás tanújává vagy áldozatává válik?
- Kihez lehet fordulni, honnan lehet segítséget kérni? (Például segélyvonalak, civil szervezetek elérhetőségei.)

Reméljük, hogy kézikönyvünk hasznos segítséget nyújt abban, hogy megbirkózzon a nők elleni erőszak témájával a saját osztálytermében.

Az Antigoné projektről

Kézikönyvünk az Európai Bizottság Erasmus+ programjának támogatásával (KA2-Strategic Partnerships for Innovation in the School Sector) jött létre. A nemzetközi ANTIGONÉ projekt nevét a görög mitológia és színház ismert alakjáról kapta. Antigoné olyan hősnő, aki ellenállt az erőszakos hatalomnak.

A nemzetközi projektben hét ország vesz részt (Bulgária, Görögország, Magyarország, Norvégia, Olaszország, Svédország és Szerbia). Az interdiszciplináris projekt koordinátora a szerbiai DAH színház. A fejlesztésben részt vevő szervezetek különböző szakmák képviselői, szerteágazó szakmai tapasztalatokkal. A színházi és drámapedagógiai szakértők (a DAH színház Szerbiából, az InSite Drama Magyarországról, az Aeroploio

Görögországból és az AIDA Alapítvány Olaszországból) mellett pszichológiai szakértők (Fiatal Pszichológusok Egyesülete, Bulgária), a nők elleni erőszak szakértői (a svéd RealStars), egyetemi kutatók (Western Norway University of Applied Sciences) és az online tanítás- és tanulásmódszertan szakértői (az Action Synergy Görögországból) is részt vettek a program kidolgozásában.

Az ANTIGONÉ kétéves (2021–2023) projektjének keretében jelen kézikönyvön túl további képzések segítik a tanárokat az egyes partnerországokban. A képzések az általunk javasolt módszertan és megközelítésmód hatékony osztálytermi megvalósítását támogatják.

A projektről további információkat talál honlapunkon¹ és Facebook-oldalunkon.²

1 <http://antigone-project.eu/>

2 <https://www.facebook.com/project.antigone>

1. Mit jelent a nemi alapú erőszak és a nők elleni erőszak?

1.1. Nők elleni erőszak: elméleti megközelítések, fogalmi alapvetés és az emberi jogok

Szerző: Ninna Mörner

Minden olyan bántalmazó viselkedés, amely emberi individuum ellen irányul és a bántalmazás az áldozat nemén alapul: nemi alapú erőszaknak minősül. A nők elleni erőszak a nemek közti egyenlőtlenség legelterjedtebb formája és megjelenési módja, amely a hatalommal való visszaélésből és az elnyomó társadalmi normákból ered. A nők és a gyerekek elleni mindenfajta erőszak sérti az alapvető emberi jogokat.

Habár a nemi alapú erőszak főként a nőket és a lány gyermekeket érinti, ritkábban férfiak és fiúgyerekek is lehetnek nemi alapú erőszak áldozatai. A nemi alapú erőszak fogalmát használjuk az LMBTQ+ közösség tagjait érő erőszakra is, amennyiben a bántalmazás kapcsolatban áll a társadalmi nemi normákkal, vagyis az elvárt nőies, illetve férfias szerepekkel.

A nemi alapú erőszak körébe tartozik a fizikai, szexuális, lelki és gazdasági bántalmazás, illetve károkozás, a fenyegető, kényszerítő vagy manipulatív viselkedés a magánélet és a nyilvános (munkahelyi, társadalmi) élet terén egyaránt. A nemi alapú erőszak számos formát ölthet: a családon belüli erőszak, a nemi erőszak, a gyermekházasság, a női nemi szerv megcsonkítása és az úgynevezett becsületbeli bűncselekmények egyaránt a nemi alapú erőszak körébe tartoznak. A nemi alapú erőszak nem ritkán élethosszig tartó, pusztító következményekkel jár az áldozatok számára, és akár halálhoz is vezethet.

A következőkben áttekintjük a nemi alapú erőszak alapfogalmait, mértékét és súlyosságát, és azokat az emberi jogokat, amelyek elsősorban a nőket és a lánygyerekeket védik az erőszak ilyen formáitól. Ezt követően röviden kitérünk a nők elleni erőszak társadalmi gyökereire és mechanizmusaira; végül vázoljuk az erőszak következményeit.

Emberi jogok

A nemek közti egyenlőség alapvető emberi jog. Az ENSZ által 1948-ban elfogadott Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata egyértelműen deklarálja a nők jogait: „az Egyesült Nemzetek népei újból hitet tettek az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke, a férfiak és nők egyenjogúsága mellett”.³ A következőkben a női jogokat érintő két nemzetközi egyezményre kell részletesebben kitérnünk. Az egyik a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló 1979-es ENSZ-egyezmény (CEDAW: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women). A másik pedig a 2011-es „Isztambuli Egyezmény”, vagyis az Európa Tanács (CoE) által megalkotott nemzetközi egyezmény, mely a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról szól (Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence).

A nők hátrányos megkülönböztetése elleni nemzetközi egyezmény (CEDAW) 1981. szeptember 3-án lépett hatályba, miután az egyezményt húsz ország ratifikálta. Az egyezmény megvalósítását és érvényesítését a Nőkkel Szembeni Hátrányos Megkülönböztetés Kiküszöbölésével Foglalkozó Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) ellenőrzi. Az egyezmény egyrészt tisztázza a nemi alapú hátrányos megkülönböztetés jelenségét és természetét, másrészt lefekteti az egyes államoknak a diszkrimináció megszüntetése és a tényleges nemi egyenlőség elérése érdekében teljesítendő kötelesegeit. A tagállamoknak legalább négyévente jelentést kell benyújtaniuk a Bizottság felé, amelyben beszámolnak róla, hogy milyen intézkedéseket tettek annak érdekében, hogy az egyezményben foglaltak teljesüljenek. A bizottsági tagok az adott államok kormányzati képviselőivel az éves ülésszak során megvitatják ezeket a jelentéseket, és államokra lebontva tárják fel a további cselekvési lehetőségeket és területeket. A Bizottság további javaslatokat fogalmaz meg az egyes államok felé, amelyek tovább csökkentik a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés mértékét.⁴

3 Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948. Magyarul lásd: <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng>

4 Angolul lásd: UN, CEDAW, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cedaw.aspx>. Magyarul: <https://www.coe.int/hu/web/compass/convention-on-the-elimination-of-racism-and-discrimination>

Az „Isztambuli Egyezmény”, azaz az Európa Tanács Egyezménye a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról 2014. augusztus 1-je óta hatályos. Az egyezményt tíz ország ratifikálta, közülük nyolcan az Európa Tanács tagállamai.⁵ Az Isztambuli Egyezményt ratifikáló államok törvényi kötelezettséget vállalnak arra, hogy támogatást és segítséget nyújtanak a nők (és lányok) elleni erőszak áldozatainak; továbbá, hogy megelőzik, illetve büntetnek és visszaszorítják a nők elleni erőszak minden formáját. Az egyes rendelkezések védelmi és támogató intézkedéseket fogalmaznak meg, érintik a törvényhozás és a jogalkalmazás területeit, társadalmi intézkedéseket és adatgyűjtést tesznek szükségessé. A társadalom minden szintjét érintő együttműködést, a preventív oktatás bevezetését és nemzetközi együttműködést írnak elő.

Az Isztambuli Egyezmény jelenleg a legátfogóbb és leginkább előremutató jogi egyezmény, amely a nők elleni erőszak, a családon belüli erőszak, valamint a nők elnyomásának megelőzésére és megszüntetésére született. Az egyezmény kimondja, hogy a férfiaknak a nőkkel szembeni erőszakos viselkedése a nemek közti egyenlőtlen hatalmi viszonyokból ered.

Amennyiben hatékonyan akarunk fellépni a nők elleni erőszakkal szemben, akkor olyan intézkedéseket kell hoznunk, amelyek a jelenség gyökerét és eredendő okát érintik, vagyis a társadalmi struktúrákat, a közösségi normákat és gyakorlatokat, amelyek egyrészt jóváhagyják az erőszak bizonyos formáit, másrészt pedig újratermelik a nemek közti egyenlőtlenséget. Ugyanakkor az áldozatok jogait és szükségleteit is folyamatosan szem előtt kell tartanunk.

A nők elleni erőszakkal szembeni hatékony fellépésben minden szereplőnek részt kell vennie: a kormányzati szervektől kezdve a helyi, régiós és állami hatóságokig a döntéshozás minden szintjének, valamint az emberi jogi szervezeteknek és a civil társadalomnak is.

Az Isztambuli Egyezmény rendelkezéseit mindenféle hátrányos megkülönböztetés nélkül, nemi alapon kell bevezetni, vagyis a hátrányos megkülönböztetés veszélyeit és következményeit mindig számításba kell venni. Az Isztambuli Egyezmény ratifikálásával az adott állam kötelezett-

5 További információ az Isztambuli Egyezményről angolul: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/home>

séget vállal arra, hogy az egyezményben foglaltakat jogszabályokkal és egyéb intézkedésekkel végrehajtja, azaz:

- előmozdítja a nemek közti egyenlőséget, és megszünteti a nemi alapú diszkriminációt;
- az erőszak mindenféle formájával szemben védi a nőket és a lányokat; a férfiak nőkkel szembeni erőszakos viselkedését holisztikus (társadalmi, kulturális) perspektívában kezeli;
- a nők (és a lányok) elleni mindenfajta erőszakkal szemben megelőző és büntető intézkedéseket fogantatosít, az Egyezmény értelmében.⁶

Az Egyezmény végrehajtását független szakértő testület, a GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence) ellenőrzi. Az ellenőrzési folyamat minden ratifikáló országra kiterjed, és ajánlásokat fogalmaz meg a szükséges intézkedésekre vonatkozóan. A GREVIO jelentése és ajánlásai a civil társadalom fontos eszközei, amelyek biztosíthatják az Egyezmény teljeskörű végrehajtását az adott országban. A GREVIO nemcsak az adott ország kormányától, de közvetlenül a civil társadalomtól is kaphat információkat.⁷

Az Isztambuli Egyezményt eddig (2021) 45 ország írta alá, és ebből 35 ratifikálta az Európa Tanács (CoE) 47 tagállama közül. Azerbajdzsán és Oroszország sem nem ratifikálta, sem nem írta alá. Örményország, Bulgária, Csehország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Moldova, Szlovákia, Ukrajna és az Egyesült Királyság nem ratifikálta az egyezményt.⁸ A ratifikáció szükséges feltétele annak, hogy az Egyezmény az adott országban hatályba lépjen.

6 Az Isztambuli Egyezmény teljes szövege: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210?module=treaty-detail&treatynum=210>. Az egyezmény szövege magyarul: <https://nokert.hu/sze-20160720-0010/1466/1/az-isztambuli-egyezmeny-szovege-magyar-nyelven>

7 Angolul lásd: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/about-monitoring1>. Magyarul: <https://nokert.hu/sze-20160720-0010/1466/1/az-isztambuli-egyezmeny-szovege-magyar-nyelven>. 9. fejezet: Ellenőrző rendszer

8 Lásd: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures?module=signatures-by-treaty&treatynum=210>

Fogalom meghatározások

A nem (vagy „gender”, azaz társadalmi nem) fogalma azokra a társadalomilag kialakult szerepekre és viselkedési normákra utal, amelyeket egy adott társadalom a nőkre és a férfiakra nézve megfelelőnek tart.⁹ A nemek közti egyenlőség alatt azt értjük, amikor a nőknek és a férfiaknak azonos lehetőségeik és egyenlő hatalmuk van.

A nemi alapú erőszak többnyire nők elleni erőszakot jelent: olyan erőszakos cselekvést, amely nő ellen irányul, és a nő alávett státuszán alapul. A következőkben ezt részletesebben is kifejtjük.

Az ENSZ meghatározása szerint nők elleni erőszaknak (violence against women – VAW) minősülnek: „a nemi alapú erőszak mindazon cselekményei, amelyek fizikai, szexuális, pszichológiai vagy gazdasági sérelmet vagy szenvedést okoznak vagy okozhatnak a nőknek, ideértve az ilyen cselekményekkel való fenyegetést, a kényszerítést vagy a szabadságtól való önkényes megfosztást, akár a közéletben, akár a magánéletben fordul az elő.”¹⁰

Kapcsolati erőszaknak minősül minden olyan fizikai, szexuális vagy pszichológiai erőszak, fenyegetés vagy kontrolláló viselkedés, amely párkapcsolaton belül történik, vagy amelyet korábbi partner követ el. A párkapcsolaton belüli erőszak nemi szempontból semleges kifejezés. A családon belüli erőszak fogalmával azokat az erőszakos visszaéléseket és bántalmazó magatartást nevezzük, amikor a férfi bármilyen módon bántalmazza a nőt, akivel együtt él, vagy akivel korábban együtt élt. A fenti fogalmak jól jelzik, hogy a visszaélések és az erőszakos bűncselekmények gyakran házasságon belül történnek, és zárt ajtók mögött érik a nőt – ami miatt sokan magánügynek tekintik ezeket az eseteket.

Nemi erőszaknak minősül a nem kívánt szexuális tevékenységre való kényszerítés, az erőszakos közösülés, a szexszel való fájdalomkózosás vagy

9 The term “gender-diverse” is used to refer to persons whose gender identity, including their gender expression, is at odds with what is perceived as being the gender norm in a particular context at a particular point in time, including those who do not place themselves in the male/female binary; the more specific term “trans” is used to describe persons who identify with a different sex than the one assigned to them at birth. See <https://vawnet.org/sc/serving-trans-and-non-binary-survivors-domestic-and-sexual-violence/violence-against-trans-and>

10 ENSZ: A nők elleni erőszak megszüntetéséről szóló nyilatkozat, New York, 1993.

megalázás, a tárgyjal való erőszakos behatolás, az intim testrészek bántalmazása, a másokkal való közösülésre kényszerítés, a szexuális erőszak kísérlete, a nem kívánt szexuális tartalmú érintés és minden más, nem feltétlenül fizikai kapcsolattal járó, kényszert alkalmazó szexuális tartalmú viselkedés.

Bár a nemi alapú erőszak leírásának szaknyelve nemi szempontból semleges, maga a jelenség azonban egyáltalán nem az, hanem nagyon is konkrétan, nemileg meghatározott: nem véletlen, hogy az erőszakot általában férfiak követik el, általában nők ellen.

Az Európa Tanács jelentése a nők elleni erőszak kilenc különböző formáját különbözteti meg:¹¹

1. Családon belüli vagy háztartáson belüli erőszak
2. Nemi erőszak és szexuális visszaélés
3. Szexuális zaklatás
4. Erőszakos visszaélés intézményi környezetben
5. Női nemi szerv megcsonkítása
6. Kényszerházasság
7. Erőszak alkalmazása háborús (vagy háborút követő) helyzetben
8. Becsület nevében elkövetett emberölés
9. Gyerekvállalás szabadságának megsértése.¹²

Az Isztambuli Egyezmény szerint „a nőkkel szembeni erőszak az emberi jogok megsértéseként és a nőkkel szembeni megkülönböztetés formájaként értelmezendő; a nemi alapú erőszak mindazon cselekményei, amelyek fizikai, szexuális, pszichológiai vagy gazdasági sérelmet vagy szenvedést okoznak, illetve okozhatnak a nőknek, ideértve az ilyen cselekményekkel való fenyegetést, a kényszert vagy a szabadságtól való önkényes megfosztást, akár a közéletben, akár a magánéletben fordul is az elő”. (3. cikk, a) pont) A

11 The CoE Gender Equality Commission reports annually on the implementation of the Council of Europe Gender Equality Strategy. A jelentéseket lásd: <https://rm.coe.int/annual-report-2019/16809e4622>

12 Hagemann-White, Carol (February 2014). “Analytical study of the results of the 4th round of monitoring the implementation of Recommendation Rec(2002)5 on the protection of women against violence in Council of Europe member states”. Council of Europe Equality Division. pp. 7, 8, 11; Jagland, Thorbjørn (May 2014). “State of democracy, human rights and the rule of law in Europe (2014)”. Report by the Secretary General of the Council of Europe. Council of Europe. p. 48.

fenti definícióban a „nők” magában foglalja a 18 év alatti lányokat is.

Az Isztambuli Egyezmény kitér a gyerekek elleni erőszakra, a gyermek- és kényszerházasságra, a női nemi szerv megcsonkítására, a kényszerített terhességmegszakításra, a kényszerített sterilizálásra és a zaklatásra. A védelem és a támogatás mindenkinek jár, aki kapcsolati erőszak áldozatává válik, ugyanakkor az egyezmény kifejezetten elvárja, hogy a jóval kiszolgáltatottabb nők és lányok különös figyelmet kapjanak, és megerősítést nyerjenek.

A nők elleni erőszak általános elterjedtsége – becslések

A világon minden harmadik nő válik szexuális vagy fizikai erőszak áldozatává élete során. Legtöbb esetben az erőszak párkapcsolaton belül történik.¹³

A transzneműek és a meleg közösségek szintén elszenvedői a nemi alapú erőszaknak és diszkriminációnak. Bár az erre vonatkozó adatok meglehetősen korlátozottak, a felmérések alapján annyi mégis elmondható, hogy a nem bináris nemű embereknek

13 Lásd a WHO jelentését a tárgyban: *Global, regional and national estimates for intimate partner violence against women and global and regional estimates for non-partner sexual violence against women*, developed by WHO and the UNDP-UNFPA-UNICEF-WHO-World Bank Special Programme of Research, Development and Research Training in Human Reproduction (HRP) for the United Nations Inter-Agency Working Group on Violence Against Women Estimation and Data. <https://who.canto.global/s/KDE1H?viewIndex=0>

Bővebben a nők elleni erőszak formáiról

Szexuális erőszak: Minden olyan szexuális jellegű cselekvés, amely a másik személy akarata és kifejezett beleegyezése nélkül történik. Akár azért, mert a visszaélés az áldozat akarata ellenére történik, akár azért, mert a másik nem képes teljes tudatával és szabad akaratával beleegyezését adni (például ha gyermekről, fogyatékosról, ittas vagy drog hatása alatt álló egyénről van szó).

Szexuális zaklatás: Minden nem kívánt szexuális természetű érintés (pl. csipkedés, ütögetés, veregetés, markolászás, simogatás). A zaklatás nemcsak fizikai, testi természetű lehet: ide tartoznak a szexualitásra utaló megjegyzések, a másik ember testére vagy megjelenésére vonatkozó szexuálizált megjegyzések, a szexuális szívessegek kérése, a másik után való leselkedés, a szexuális természetű bálmulás és a nemi szervek mutogatása is.

Nemi erőszak: Beleegyezés nélküli, szexuális természetű hüvelyi, anális vagy orális behatolás egy másik személy testébe bármilyen testrészrel vagy tárggyal, tekintet nélkül az elkövetőnek az áldozathoz való viszonyára (az elkövető lehet idegen, ismerős, házastárs vagy

intim partner). A nemi erőszak történhet háborús környezetben vagy azon kívül is.

Nőgyilkosság (Femicide):

A nőgyilkosságot a gyilkosságtól az különbözteti meg, hogy leggyakrabban az áldozat partnere (házastársa) vagy korábbi partnere az elkövető, és a gyilkosságot megelőzi az otthoni bántalmazás, fenyegetés vagy megfélemlítés, a szexuális erőszak vagy olyan helyzetek sorozata, amikor a nő kevesebb hatalommal vagy erőforrással rendelkezik, mint partnere. A femicide fogalma szélesebb értelemben nők vagy lányok bármilyen okból történő meggyilkolására is használt.

A becsület nevében elkövetett gyilkosság:

A család valamely – többnyire női – tagjának meggyilkolása, abból az állítólagos okból, amiért az adott személy szegényt hozott a családra. A becsület nevében elkövetett gyilkosságok hátterében főként a család nőtagjának szexuális jellegű kihágása, feltételezett normaszegése áll.

A női nemi szerv megcsonkítása:

A női nemi szerv bármely részének szándékos, nem orvosi célú megsértése, kímetszése vagy csonkítása. Négy fő típusa ismert, melyek kulturálisan eltérő gyakorlatokat jelentenek. A női nemi szerv csonkítása bizonyos kultúrákban társadalmi norma, gyakran a lányok felnőtté válásának és a házasságra való felkészítésüknek

több mint felét érte a kapcsolati erőszak valamilyen formája, például fenyegető kontroll vagy fizikai bántalmazás.¹⁴ A transznemű és nem bináris neműek, amellett, hogy nagyobb arányban válnak kapcsolati erőszak áldozatává, gyakran szembesülnek a homofób gyűlölettel és annak erőszakos megnyilvánulásával is, valamint sokszor kerülnek az állami erőszak és gyűlöletpropaganda célkeresztjébe.

Hozzávetőlegesen 736 millió nő válik fizikai vagy szexuális erőszak áldozatává világszerte évente (családon belül és kapcsolaton kívül együttvéve), és ez a szám nagyjából változatlan maradt az elmúlt évtizedekben. A fenti becslés 2018-as adatokon alapul, így a COVID-19 járvány hatásait még nem mutatja. Számos jelből arra következtethetünk azonban, hogy a járvány alatt ez a szám emelkedett.

Az adatok alapján a nők elleni erőszak egészen fiatal korban kezdődik: minden negyedik 24 év alatti nő szenvedett már a kapcsolati erőszak valamilyen formájától. Mindez azért is elgondolkodtató, mert a serdülőkor és a fiatal felnőttkor kiemelten fontos időszak, hiszen ilyenkor alakulnak ki és szilárdulnak meg az egyén életében a párkapcsolati mintázatok. A WHO arra hívja fel a figyelmet, hogy az egészséges párkapcsolat hatásai élet-

¹⁴ <https://vawnet.org/sc/serving-trans-and-non-binary-survivors-domestic-and-sexual-violence/violence-against-trans-and>

hosszig tartóan is befolyásolják az egyén egészségi állapotát.¹⁵

A nők elleni erőszak legnagyobb hányada láthatatlan marad, és soha nem kerül a hatóság látókörébe: az áldozatok a legsúlyosabb eseteknek is csak mintegy 30%-ában tesznek feljelentést. Azok a nők, akik nem tesznek feljelentést, négyből egy esetben a szégyent akarják elkerülni; ötből egy esetben nem akarják, hogy bárki tudomást szerezzen az erőszakról; tíz nőből egy meg van róla győződve, hogy a rendőrség úgysem tehet (vagy nem is akar tenni) semmit. Azoknak a nőknek, akik végül a rendőrséghez fordulnak, pusztán a fele elégedett a kapott támogatással és segítséggel.

A nők elleni erőszak még mindig anynyira elfogadott, hogy a társadalom gyakran azokat hibáztatja, akik az erőszak áldozatává váltak.¹⁶

Költségek

A nők elleni erőszak nemcsak a közvetlen áldozatokat érinti, hanem a társadalom egészét. A nemi alapon elkövetett erőszak anyagi vonzatai komoly terhet rónak a gazdaságra és a teljes társadalomra.¹⁷ A nők elleni erőszak költségeit három nagyobb csoportba sorolhatjuk: (1) gazdasági kiesés, (2) egészségügyi, szociális és jogi szolgáltatások, (3) személyes következmények (fizikai és érzelmi), amelyek az áldozatot sújtják.

szükséges részeként tartják számon. A női nemi szerv csonkítása mögött a női nemről és a nők megfelelő szexuális viselkedéséről való hitrendszer húzódik. Elsőként 1997-ben írták le az erőszakos bűncselekményként.

Gyermekházasság: Minden olyan házasság, ahol az egyik vagy mindkét házасуló fél 18 év alatti. A gyermekházasság sérti az Egyetemes Emberi Jogokat, amely szerint házasság csak a felek teljes és szabad beleegyezésével köthető. Lányok gyakrabban válnak gyermekházasság áldozatává, amelynek következtében kimaradnak az iskolából, és további erőszakot is elszenvednek.

15 Lásd: Summary Key Findings, i. m.

16 http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/151125_attitudes_enege_report_en.pdf

17 Lásd a családon belüli erőszak becsült költségeiről szóló jelentést: Estimating the Costs of Gender-based Violence, European Institute for Gender Equality, EIGE, 2014. Elérhető: <https://eige.europa.eu/publications/estimating-costs-gender-based-violence-european-union-report>. Ugyanerről magyarul: https://www.coe.int/t/pace/campaign/stopviolence/Source/handbook_hu.pdf

A Nemek Közti Egyenlőség Európai Intézetének (EIGE) 2021-ben kiadott tanulmánya pontosabb arányokra bontva tárgyalja a nők elleni erőszak gazdasági költségeit. A legnagyobb költség (56%) az egyénre gyakorolt fizikai és lelki sérülésekből adódik. Ezt követik a bűnügyi igazságszolgáltatás (21%) és a gazdasági kiesés (14%) költségei. További költségek adódnak a polgári igazságszolgáltatásból (például válás és gyermekelhelyezési perek eljárási költségei), a lakhatási támogatásból és a gyermekvédelemből.¹⁸

A nemek közti egyenlőtlenség

A nők elleni erőszak a nemek közti egyenlőtlenségből következik. A nemek közti egyenlőség eléréséhez fel kell számolni a nőket és lányokat sértő gyakorlatokat, és meg kell változtatni a társadalmi szemléletet. A nemek közti egyenlőség azt jelentené, hogy a nők és a férfiak, a lányok és a fiúk ugyanazokat a jogokat élvezik, ugyanolyan erőforrásokhoz férnek hozzá, ugyanazokkal a lehetőségekkel bírnak, és ugyanolyan védelmet kapnak. Ma egyáltalán nem ez a helyzet. Röviden: a nők ma keményebben és hosszabb ideig dolgoznak, mint a férfiak, ennek ellenére kevesebb a magántulajdonuk, kevesebbet keresnek, kevesebbet esznek, kevésbé férnek hozzá az oktatáshoz, a jogi támogatásokhoz és az egészségügyi szolgáltatásokhoz, és kevésbé elérhető számukra a magasabb társadalmi pozíciók.

A gyerekeket, az időseket és más családtagokat az egész világon elsősorban a nők gondozzák, és a nők állítják elő az élelmiszerek nagy részét is. Annak ellenére, hogy ezek a tevékenységek az egész közösség javát és fejlődését szolgálják, a (gyermek- és idős-) gondozás többnyire ingyen végzett, láthatatlan munka marad.¹⁹ Általában a nők és a lányok kevesebb hatalommal és erőforrással rendelkeznek világszerte.

A nemek közti egyenlőtlenség mértékében óriási eltérések vannak az egyes országok között. A nemek közti különbség adott államon belül is jelentős eltéréseket mutathat egyes régiók között, mint ahogy a nők életkora, nemzetisége, társadalmi osztálya vagy más körülményei is befolyásolják az egyenlőtlenség mértékét. Az Európai Unióban az EIGE mérései alapján

¹⁸ Lásd: <https://eige.europa.eu/news/gender-based-violence-costs-eu-eu366-billion-year>

¹⁹ Lásd: ENSZ 5. cél, Nemek közti egyenlőség

számolt index, vagyis a Nemek Közti Egyenlőség indexe szolgál mértékmutatóként. Az EU összesített indexe jelenleg 68-on áll azon a skálán, ahol a 100 jelentené a nemek közti teljes társadalmi egyenlőséget.²⁰ A nemek közti egyenlőség tekintetében Magyarország az EU második legrosszabb helyén áll 53,4 ponttal (Magyarországnál pusztán Görögországban nagyobbak a nemek közti társadalmi különbségek, 52,5 ponttal). A mutató mozgása alapján az EU még legalább 60 évig nem fogja elérni a teljes nemek közti egyenlőséget. Az EIGE-index évenkénti fél pontos mozgása arra is rámutat, hogy a nemek közti egyenlőség felé az EU csigalassúsággal halad.

Néhány hivatalos statisztikai adat talán érzékelteti, hogy miben is áll a nemek közti egyenlőtlenség:²¹

- 4 parlamenti székéből 1-ben ül nő, míg 3-ban férfi.
- 4 vezetőből ma 1 nő, 3 férfi.
- A nők átlagosan háromszor annyi fizetetlen munkát végeznek a gyerekek és a háztartás körül, mint a férfiak.
- A nők alacsonyabb bérért dolgoznak. Globális szinten 24%-kal keresnek kevesebbet, mint a férfiak.
- Ugyanazért a munkáért a nők 16%-kal kevesebb pénzt kapnak, mint a férfiak.
- A nők munkaerőpiaci részvétele 31%-kal alacsonyabb, mint a férfiaké.
- A fiatal (15–24 éves) nők 31%-a nem foglalkoztatott, nem vesz részt az oktatásban, sem más képzésben.
- A fejlődő világban megközelítőleg minden negyedik lány egyáltalán nem jár iskolába. A szegényebb családok inkább a fiaikat taníttatják.
- A nők világszerte 25%-kal nagyobb valószínűséggel kerülnek mélyszegény körülmények közé.
- Az éhezők 60%-a nő vagy lány. A nemek közti egyenlőtlenség miatt a nők és a lányok nagyobb valószínűséggel lesznek alultápláltak.
- A világban 10 művelhető földterületből csak egynek van női tulajdonosa.
- Bár a föld népességének több mint a felét a nők teszik ki, a föld teljes vagyonának csupán 1%-a van női tulajdonban.

20 Lásd: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2021/EU>

21 Az adatok az ENSZ hivatalos adatbázisaiból származnak.

Mindennek a tetejébe a társadalmi és kulturális normák, a nemi sztereotípiák és a hatalmi viszonyok miatt a nők és a lányok még az erőszaknak is ki vannak téve. Az erőszakot elszenvedő nők sokszor nem kérnek segítséget a hatóságoktól, mivel azzal azt kockáztatják, hogy a közösség őket fogja megbélyegezni, amivel csak további erőszaknak tennék ki magukat. Vagyis az, hogy a nők nem tudnak segítséget és védelmet kérni, szintén a nemek közti egyenlőtlenségből fakad.

A probléma gyökere: a nemi szerepek és a hatalmi viszonyok

A nemek közti egyenlőtlenség olyan társadalmi normákban gyökerezik, amelyek mélyen beivódva öröklődnek és működnek az egyén és a társadalom szintjén egyaránt. A nemek közti egyenlőtlen viszonyokat a különböző hitrendszerek, értékrendek és kapcsolatrendszerek a politikai, társadalmi és gazdasági életben egyaránt meghatározzák. A nemek közti egyenlőtlenség így egyszerre egyéni és strukturális kérdés, egyaránt érzékelhető a család szintjén és a társadalom egészében. A „nőiesnek” tartott tulajdonságok például pejoratívak vagy alulértékelték, míg a „férfias” jellemzők magasan értékelték, a társadalmi közvélemény előnyben részesíti őket. Hatalmi viszonyok szövik át a magánélet terét csakúgy, mint a nyilvánosság terét, és gondoskodnak róla, hogy férfias szereplők uralják mindkét világot. A női és férfi szerepek társadalmilag meghatározottak, és nagy múltra tekintenek vissza. A megfelelő nőies, illetve férfias viselkedést előíró elvárások a történelemben gyökereznek, és mindmáig hatnak, annak ellenére, hogy az egyetemes emberi jogok ma már elbizonytalanítják ezeket a viselkedési normákat.

Nemi szerepek és elvárások

A lánygyerekek a neveltetésük során válnak nővé. Nőnek lenni pedig mindig kevesebb és alacsonyabb rendű, mint emberként – vagyis férfiként létezni. Simone de Beauvoir A második nem című könyvében már 1949-ben megfogalmazta, hogy nőnek lenni nem valamiféle természetes állapot, hanem annak a társadalmi konstrukciónak és szerepelvárásnak a betöltése, amit az egyén interiorizál, amihez alkalmazkodik, és amely-

re a társadalomtól pozitív visszajelzést, megerősítést kap. Nővé válni azt jelenti, hogy az egyén maga is mélyen hiszi, hogy önazonos, miközben pusztán a társadalom női szerepelvárásait személyesíti meg.²²

Az otthon (a magánélet) és a nyilvánosság (társadalmi élet) hagyományosan elválasztott terek, ahol a nők és a gyerekek az otthon teréhez kötődnek, a nyilvánosság csak a férfiak számára (volt) nyitott. Az otthon – a gyereknevelés és a háztartás – zárt világában a nő engedelmességgel tartozik urának. A nők kötelességeit az Ószövetség is egyértelműen körülírja, amin a zsidó, a keresztény és az iszlám hitvilág és kultúra alapul. Az öröklődő kulturális elvárások és elsősorban az anyaság eszméje mindmáig sokkal nehezebbé teszi a nők számára, hogy a társadalmi nyilvánosságban (mint amilyen az oktatás és a munka világa) érvényesüljenek. A nők többnyire lemondanak saját érdekeik érvényesítéséről, hiszen gondolniuk kell a gyerekekre és más családtagjaikra, akik az ő gondoskodásukra vannak utalva. A női emancipáció többnyire csak egyéni szinten megvalósítható, ilyenkor a gondoskodás felelősségét általában egy másik nő veszi át. A globalizált társadalmi valóságban ez ironikus módon sokszor azt jelenti, hogy az emancipált nyugati nő gyerekeiről olyan bevándorló gondoskodik, aki a gyerekeit kénytelen volt saját hazájában hagyni és más nőre bízni. Az egyéni emancipáció árát így a szegényebb, kiszolgáltatottabb régiók asszonyai (is) fizetik meg.

A férfiktól társadalmi szerepük hagyományosan azt várja el, hogy legyenek erősek, férfiasak, versengők és győztesek. Védjék meg a nőket, a gyerekeket és a hazájukat mindenféle külső ellenséggel és fenyegető támadással szemben. A férfi a család feje és oltalmazója. Ezek az elvárások meglehetősen nyomasztók lehetnek az egyén számára. Ha egy férfi nem akar (vagy nem tud) megfelelni ezeknek az elvárásoknak, akkor a társadalmi és családi nyomással találja magát szemben. Azokat a férfiakat, akik áthágják a nemükre vonatkozó társadalmi szerepelvárást – mint például a feminista vagy homoszexuális férfiak –, gyakran éri emiatt támadás, agresszió. A hagyományos nemi szerepek fenntartásában a kontroll és az erőszak hatékony módszerek: és így ismét a nemi alapú erőszakhoz értünk.

22 Simone de Beauvoir: *A második nem*, Gondolat, Budapest, 1971. Az eredeti: *Le Deuxième Sexe*, Paris, 1949.

A feleség alávetett szerepe

A nők elleni erőszak a hatalomról szól, a férfi hatalmáról az „asszonya” vagy „nője” fölött. Számos társadalomban és kultúrában a „feleségverést” és a családon belüli erőszakot úgy tartják számon, mint a férj jogos eszközét, amivel megbüntetheti a „saját” feleségét. Amikor egy férfi úgy érzi, hogy a felesége (vagy a barátnője) nem teljesítette a kötelességeit vagy átlépte a határt, akkor az erőszak jogos és elfogadott válasznak számít a részéről. A számos különböző országból származó, széleskörű felméréseket összegezve a WHO összeállította azoknak az eseményeknek a – meglepően egységes – listáját, amelyekről úgy tartják, hogy beindítja a férfiak nők elleni agresszív viselkedését.²³ Az erőszakot a felmérés szerint többnyire a következő események váltják ki: ha egy nő nem engedelmeskedik; ha visszabeszél; ha az ebéd/vacsora nem készül el időben; ha egy nő nem gondoskodik megfelelően a gyerekekről vagy a háztartásról; ha pénzügyekről vagy a szeretőjéről faggatja a férjét; a partnere engedélye nélkül megy el valahová; vagy ha visszautasítja a férfi szexuális közeledését. Összességében a férfi „saját” feleségével szembeni erőszakos viselkedése számos körülmény esetén elfogadható viselkedésnek számít. A nemek közti egyenlőség ott kezdődik, ahol a férfi joga megszűnik: és nem lesz többé joga a „saját nőjét” bántani.

A női test kontrollja

A párkapcsolati erőszakot és bántalmazást leggyakrabban a szex megtagadása váltja ki a férfiakból. A női test feletti kontroll a nők elleni erőszak megértésének kulcsa.

Mivel a nők szülik az utódokat, ezért a nők teste feletti kontroll a férfi számára egyúttal az örökös biztosításának az alapvető eszköze. A férj számára elsődleges, hogy a föld (a tulajdon) a saját utódjára (fiára) szálljon. A házasság – az öröklés rendszerében – gazdasági ügylet (lásd pl. a hozomány intézményét), ahol a nőt adják és veszik. A lány az apa védelme és felügyelete alól átkerül a férj birtokába. A házasság voltaképpen olyan szerződés, ahol szexért és örökösök születéséért cserébe a nő védelmet és anyagi biztonságot kap.²⁴

23 Lásd: World Report on Violence and Health, WHO, 2002.

24 Lásd: Carole Pateman: *The Sexual Contract*, 1988.

Ebben az összefüggésben a női erőnynek a család és a férfi becsülete szempontjából lesz jelentősége. Számos országban és kultúrában máig megbüntetik, kiközösítik vagy akár meg is ölik azt a nőt vagy lányt, aki a házasság előtt, vagy esetleg nem a megfelelő partnerrel él nemi életet, vagy aki bármilyen módon megsérti a számára előírt nemi szerepet és viselkedésmódot. Amennyiben egy nő szégyent hoz a családjára, könnyen elhíresztelik róla, hogy „kurva” lett.

Ha egy nő nemi erőszak vagy szexuális erőszak áldozatává válik, akkor nagyon sok országban máig megbélyegzik, és kevésbé lesz „kelendő”. A házasságon belüli nemi erőszak egészen a legutóbbi időkig nem volt büntetendő (és számos országban ma sem az): a közösülés a férj széles körben elismert joga a házasságban. A nemi erőszak a háborús konfliktusoknak is „természetes” velejárója. Ismét csak azt találjuk mindenhol: a női test feletti kontroll a férfi hatalmának kifejeződése. A férfi hatalma a nő fölött a házasságban, a párkapcsolatban és a családban, és a férfiak kollektív hatalma a nők fölött a gazdaság, a társadalom és a nyilvános élet területein. A női test feletti hatalom kérdése a nők elleni erőszak kulcsa.

A fentiek természetesen nem azt jelenik, hogy minden egyes férfi hatalmi helyzetben van, és minden nő alávetett. Társadalmi normákról van szó, amelyek a nők elleni erőszakhoz vezetnek.

Szexuális erőszak:

Szexuális erőszaknak minősül, ha valakit akarata és beleegyezése nélkül bármilyen szexuális cselekvésre kényszerítenek. A szexuális erőszak célpontjai elsősorban a nők és a gyerekek, de férfiak is válhatnak szexuális erőszak áldozatává. A #metoo mozgalom rámutatott, hogy a nők és a lányok világszerte elszennvedői a szexuális erőszaknak, pusztán azért, mert nők. A férfias szerep része, hogy a férfi igényt formálhat a női testre. A szexuális erőszak így a nemek közti egyenlőtlenségből strukturálisan következik. Az áldozatokat elsősorban a szégyen és a büntudat érzése tartja vissza attól, hogy nyilvánosan előálljanak, és jóvátételt követeljenek. Az egész társadalom felelőssége, hogy a szégyent és a büntudatot végre levegye az áldozatok válláról.

A szexuális erőszak számos formában jelen van a társadalom minden szintjén. A könyv végén hasznos forrásokat és tanácsokat talál arra vonatkozóan, hogy mit tehet, hová fordulhat, hogyha szexuális erőszak áldozatává vagy tanújává vált, illetve további tanácsok segítik az áldozatok támogatását és segítését.

A családon belüli erőszak és a gyerekek:

A gyerekek gyakran válnak a családon belüli erőszak tanújává, ami azt jelenti, hogy jelen vannak, és látják az anyjukat érő fizikai és/vagy szexuális erőszakot; hallják, amikor az anyjukat megverik; látják az erőszak utólagos nyomait (pl. vér, zúzódások, törött végtagok, szétszakított ruhák, széttört tárgyak vagy berendezések). Azok a gyerekek, akik ismétlődően válnak a családon belüli erőszak tanújává, a közeledő fenyegetésre hangolódhatnak, érzékeik kifinomultabban előre jelzik a veszélyt, ami nagyon komoly pszichés stresszt jelent számukra. A családon belüli erőszaknak kitett gyerekeknek szorongásos tüneteik lesznek. Folyamatosan készenlétben vannak, várják, mikor jön a következő erőszakos jelenet. Soha nem tudhatják, hogy ezúttal mi válik majd ki az agresszióból, ezért soha nem érzik magukat biztonságban, soha nem engedhetnek ki. Folyamatosan aggódnak az anyjukért, a testvéreikért és önmagukért.

A családon belüli erőszak gyerekszemtanúi tehetetlennek érzik magukat, és gyakran van bűntudatuk, azt hiszik, hogy valamilyen módon ők tehetnek a bántalmazásról, ők mondtak vagy tettek valami rosszat. Azoktól a gyerekektől, akik ilyen családban nőnek fel, elvárják, hogy megőrizzék a családi titkot, ezért néha az áldozatok vagy a testvérek egymással sem beszélnek róla.

Összességében a családon belüli erőszak komoly fenyegetést jelent a gyerekek érzelmi, pszichológiai és fizikai jóllétére, különösen, hogyha az erőszak ismétlődő, és elhúzódóan jelen van az életükben.

Forrás: UNICEF

Családon belüli erőszak

A nők elleni erőszak (nemi erőszak, zaklatás, bántalmazás, fenyegető viselkedés, megfélemlítés) elkövetője legtöbb esetben az a férfi, akivel az adott nő együtt él, és akit szeret, vagy legalábbis valaha szeretett. A nők elleni erőszak leggyakrabban párkapcsolaton belül történik, ahol a fizikai bántalmazás együtt jár a pszichikai és szexuális bántalmazással és a nő feletti kontroll gyakorlásával. A nők elleni erőszak kifejezés hallatán elsősorban a fizikai bántalmazásra gondolunk, holott a lelki és a szexuális bántalmazás együtt jár a fizikaival.

A családon belüli erőszak olyan viselkedésmintázat, amely az intim partner feletti hatalom és kontroll megszerzésére és megtartására irányul. A bántalmazó viselkedés cselekedetek vagy fenyegetések sorozata, amelyekkel az elkövető „megfelelő” viselkedésre kényszeríti partnerét.²⁵ A bántalmazásnak része lehet a megfélemlítés, a manipuláció, a sértő, megalázó vagy megszegyenítő magatartás és kommunikáció. A családon belüli erőszak dinamikájában az intenzív

²⁵ A definíciót Per Isdal norvég kutató szövege alapján használok. Lásd: Per Isdal: *The Meaning of violence*, 2001.

periódusokat (amikor a bántalmazás gyakori és változatos formákban van jelen) csendesebb, nyugalmi időszakok váltják (amikor a partner szeretetteljes és védelmező). A bántalmazó többnyire az áldozatot hibáztatja, amiért az kiprovokálja a bántalmazást: ezzel saját dühének és agressziójának a felelősségét is az áldozatra tolja. Ez tovább csökkenti az áldozat (általában a nő) önbecsülését, és megbénítja cselekvőképességét. A bántalmazó magatartás az idő előrehaladtával egyre gyakoribbá válik (a csendes időszakok rövidülnek és ritkulnak), és súlyosságában is erősödik; a családon belüli erőszak végül súlyos testi sértésig vagy akár emberölésig is eljuthat.

Az áldozatok egyáltalán nem passzívak, sokkal inkább jellemző, hogy aktív stratégiát dolgoznak ki, amellyel próbálják maximalizálni saját biztonságukat. A gyerekek biztonságának szempontja többnyire alapvető szerepet tölt be az áldozatok magatartásában. A megküzdési és ellenálási stratégiáknak része lehet a menekülés vagy a pillanatnyi megadás, az engedelmesség az agresszió elkerülése érdekében. Állandó félelemben élni nagyon kimerítő. A nők sokszor mégis a félelem miatt maradnak benne a bántalmazó kapcsolatban: félnek a szakítás miatti bosszútól, vagy félnek, hogy elveszíthetik a gyerekeiket, esetleg attól félnek, hogy nem tudnának önállóan megélni. Sokszor abban reménykednek, hogy a partnerük megváltozik, és a helyzet megjavul. Segítséget kérni szintén nehéz, egyrészt a szegény és a társadalmi megbélyegzés miatt; másrészt a bántalmazó fél gyakran izolálja partnerét, leválasztja korábbi barátairól, eltávolítja a családjától, sokszor a munkahelyéről is. Az izoláció a kapcsolati kontroll növelésének része. A rendőrségi feljelentés vagy segítségkérés ugyanakkor növelheti a veszélyt is. A bántalmazó kapcsolatból sokan csak hosszú évek múltán tudnak végleg kiszállni. A család, a barátok és a társadalom érzelmi és anyagi támogatása döntő szerepet játszik abban, hogy az áldozat végül egyszer s mindenkorra meg tudja-e szakítani a bántalmazó kapcsolatot. Az erőszak sokszor a szakítás után is folytatódik, sőt eskalálódik. A bántalmazott nők gyakrabban válnak gyilkosság (femicide) áldozatává közvetlenül az után, hogy megpróbálták elhagyni bántalmazó partnerüket. Éppen ezért nagyon fontos a bántalmazott fél hosszan tartó védelme és támogatása a kapcsolatból való kilépés után is.

Világszerte percenként mintegy 4 nőt gyilkol meg a partnere (vagy a volt partnere) – vagyis éppen az, akiben (valaha) a legjobban megbízott.²⁶

Súlyos következményekkel jár, ha egy nő éveig él megfélemlítve, megalázva, kitéve az erőszaknak. A bántalmazó kapcsolat rövid távú és maradandó egészségkárosító hatásai miatt az áldozat nagyobb eséllyel lesz depressziós vagy öngyilkos. Gyakran alakul ki az áldozatoknál PTSD (poszttraumás stressz-szindróma), krónikus fájdalom és nőgyógyászati probléma (esetleg meddőség). Általában évekre telik, mire az erőszak hatásai helyrehozhatók (ha egyáltalán). Hosszú az út, mire az áldozatból túlélő válik.

A bántalmazás ördögi körét azért is nehéz megszakítani, mert az elkövetők hajlamosak ugyanazt a kapcsolati mintázatot ismételni a további párkapcsolataikban.

Emberkereskedelem és szexpiac

Emberkereskedelemnek nevezzük, amikor embereket csalással, megfélemlítéssel, kényszerrel vagy erőszakkal adnak-vesznek és kizsákmányolnak. Az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépéséről Szóló Egyezménye 2008-ban lépett hatályba. Az Egyezmény célja az emberkereskedelem megelőzése, az áldozatok védelme, az elkövetők felelősségre vonása és a nemzetközi együttműködés biztosítása.²⁷ Az Egyezmény összhangban áll az Isztambuli Egyezmény irányelveivel is. Az emberkereskedelem megfékezését és az Egyezmény végrehajtását a GRETA, az Emberkereskedelem Elleni Fellépés Szakértői Csoportja ellenőrzi és támogatja a 47 ratifikáló államban.²⁸

Nők és lányok milliói kerülnek az emberkereskedelem kelepchéjébe világszerte, és legtöbben közülük a szexuális kizsákmányolás áldozatává válnak. A leleplezett és nyilvánosságra került emberkereskedelem áldozatainak 71%-át a nők és lányok teszik ki. A kifejezetten szexuális kizsák-

26 Lásd az ENSZHivatalos, 2019-es jelentését: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/global-study-on-homicide.html>

27 Magyarul az Egyezményről és a GRETA működéséről: <https://rm.coe.int/16805d58bf>

28 A 2015-ös magyarországi GRETA-jelentés: <https://www.refworld.org/cgi-bin/txis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=585813234>

mányolás céljából működő emberkereskedelemlél ez az arány 96%.²⁹ Az emberkereskedelem – és különösen a szexuális kizsákmányolás céljából történő emberkereskedelem – értelemszerűen kemény erőszakkal jár együtt. A szexuális célú emberkereskedelem a nemek közti egyenlőtlenség egyik legmeggyőzőbb bizonyítéka. A női áldozatok arról számolnak be, hogy többnyire már az előtt tapasztaltak erőszakot, hogy bekerültek volna az emberkereskedelembé.³⁰ A nők és a gyerekek számára az emberkereskedelem sokszor az otthoni erőszak előli menekülés lehetőségét hordozza, nem ritkán emiatt kerülnek az emberkereskedelem csapdájába, ahol aztán még inkább ki vannak téve az erőszaknak. A nők elleni erőszak így többszörösen növeli az emberkereskedelem és a migráció mértékét.

Az emberkereskedelem során alkalmazott bántalmazás, a kényszer, a szexuális és fizikai erőszak, a gazdasági visszaélés és a szabadságtól való megfosztás (a fogvatartás) súlyos, esetenként életveszélyes következményekkel jár.

A kizsákmányolásnak súlyos egészségkárosító hatásai vannak az áldozatokra nézve pszichológiai (pl. önsértés, bűntudat, szegény, emlékezetvesztés, PTSD, alvászavar, depresszió, alkohol- vagy drogfüggőség stb.), fizikai és szexuális szinten is (pl. krónikus fájdalom és fáradtság, meddőség stb.).³¹ Az Európai Bizottság 2016-os felmérése arról számolt be, hogy a szexuális célú emberkereskedelem okozta sérülések jelentős része nemspecifikus, kizárólag a nőket érinti. Ilyenek pl. a hüvely sérülései, a nemi úton terjedő betegségek, a HIV-fertőzés és a nem kívánt terhesség.

Azok, akiknek sikerül elmenekülniük, nagyobb eséllyel válnak újra az emberkereskedelem áldozatává, és nagyobb eséllyel kerülnek ismét kizsákmányolt helyzetbe. Ez a kockázati tényező különösen a fiatal áldozatoknál magas, a szabadulásuk utáni első két évben. Az áldozatok sérüléseinek és veszteségeinek helyreállítása ugyanakkor hosszadalmas és nagyon forrásigényes folyamat.

29 Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatalának jelentése alapján.

30 European Parliamentary Research Service, 2016.

31 Zimmerman, Hossain and Watts: *Human trafficking and health: a conceptual model to inform policy, intervention and research*, 2011.

Összegzés

A nemi alapú erőszak – amely elsősorban a nőket és a lányokat érinti világszerte – minden formájában, kétséget kizáróan és alapvetően sérti az emberi jogokat. Az emberi jogok egyértelműek, és ha teljes mértékben meg is valósulnának, akkor szelídebb, békésebb világban élnénk, ahol kevesebb a félelem, kevesebb az erőszak, és bizonyára sokkal több ember tudna élni a lehetőségeivel. Az aláírt és ratifikált emberjogi egyezmények kiváló eszközök a nők elleni erőszak visszaszorítására. Az egyezmények nyomán az államoknak és kormányaiknak kötelezettségeik vannak. A civil szervezetek sokat tesznek az emberi jogok biztosításáért, az áldozatok védelméért és támogatásáért. A GREVIO-nak, a GRETA-nak és az ENSZ egyéb szerveinek emberjogi aktivisták jelentenek, amivel nyomás alá helyezik az adott államok kormányzatát.

Ugyanakkor minden közösség és minden egyes ember tehet azért, hogy az emberi jogok érvényesüljenek. A nők elleni erőszak számos árnyalata, fokozata és formája a nemek közti egyenlőtlenségből és a nemi szerepeket érintő társadalmi elvárásokból fakad. A nők elleni erőszak és annak társadalmi, kulturális háttere át- meg átszövi a mindennapi életünket, meghatározó szerepe van a munkahelyeken, az oktatásban, a médiában és a magánélet baráti-családi viszonyaiban is. Mindannyian tehetünk a nemek közti egyenlőségért és a nők elleni erőszak felszámolásáért. A férfiak, a nők, a fiúk és a lányok is. A változás itt kezdődik: a saját közösségben, a városodban, az osztályteremben és a saját otthonodban.

1.2. Nők elleni erőszak válság idején

Szerzők: Marina Mario Davidkova-Atanasova, Shadi Haysam Mahmud, Ninna Mörner

A különböző társadalmi válságok extrém megterhelést rónak a jóléti szociális rendszerre. A menekültválság idején a rendszer nem volt felkészülve arra, hogy a megváltozott körülmények között is kiszűrje az emberkereskedelmet, míg a járványhelyzetben az egészségügyi ellátórendszer leterheltsége és a gazdasági források átcsoportosítása teszi nehezzé a

nők elleni erőszakkal szembeni fellépést. Érthető okokból a családon belüli erőszak feltárását, a lehetséges áldozatok kiszűrését a járvány miatti lezárások idején sokszor nehéz (vagy lehetetlen) megvalósítani.

Krízis idején az életmentő, sürgős intézkedések kerülnek előtérbe; a nők elleni erőszak áldozatainak kiszűrése és védelme ilyenkor háttérbe szorul. A családon belüli erőszak vagy a nők bántalmazásának eseteiben sokszor nem könnyű belátni, hogy szintén azonnali védelmet igénylő vészhelyzetekről van szó. Valójában a nők elleni erőszakkal szembeni fellépés az áldozatok számára ugyanúgy életmentő lehet, éppen ezért a veszélyeztetett egyének védelmének az ENSZ állásfoglalása szerint ugyanúgy elsőbbséget kell kapnia, mint a többi válságintézkedésnek.³²

A járvány hatásai

Közismert tény, hogy a nők elleni erőszak súlyossága és gyakorisága is növekszik válság idején. Ilyenkor fokozott stressz nehezedik az emberekre, a szociális védelmi háló kevésbé működik, csökkennek a bevételek, és nehezebb hozzáférni a szolgáltatásokhoz: mindezek (és egyéb okok) oda vezetnek, hogy válság idején súlyosbodik a nők elleni erőszak. Ráadásul ilyenkor nehezebb hozzáférni a nőgyógyászati és egyéb egészségügyi ellátásokhoz, csakúgy mint a segélyvonalakhoz, a kríziscentrumokhoz, a menedékotthonokhoz, a jogi és érdekvédelmi szervezetek segélyszolgálataihoz. Válság idején még az a kevés támogatás, erőforrás és segítség is sokkal nehezebben elérhető, ami amúgy a bántalmazott nőket támogatná.³³

A karanténok és a „maradj otthon” kampányok idején a legtöbb országban nőtt a kapcsolati erőszak kockázata. A legutóbbi felmérések adatai alapján³⁴ egyértelmű, hogy a lezárások, a kijárási és utazási tilalom, a munkanélküliség, illetve a munkaerőpiac bizonytalansága, a koronafertőzés miatti aggodalom és félelem mind növelték a nők elleni erőszak gya-

32 IOM Addressing Human Trafficking and Exploitation in time of Crisis. 2015, december. https://publications.iom.int/system/files/addressing_human_trafficking_dec2015.pdf

33 Lásd: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women-en.pdf?la=en&vs=1406>

34 Lásd a WHO jelentését: “Violence Against Women Prevalence Estimates, 2018”. A jelentés a 2000–2008 közötti adatokat dolgozza fel.

Nők elleni erőszak az online térben

Az internet a nők és a lányok elleni erőszak újabb terepe. A COVID-19 járvány okozta lezárások alatt hátrányozottan megnőtt a nők elleni online erőszak mértéke. Az ENSZ jelentése szerint az online erőszak és szexuális zaklatás nagyon gyakran a nők elleni erőszak kiindulópontja, és az erőszak olyan formáit vonja maga után, mint pl. az emberkeresedelem és a szexuális kizsákmányolás. Az erőszak online formái a következőkből állnak:

Online és digitális erőszak:

olyan nő(k) elleni erőszak vagy bántalmazás, amelyet IKT eszközön (okostelefon, internet, szociális média, SMS, e-mail, számítógépes játék stb.) vagy annak segítségével követnek el nő(k) ellen, a neme/nemük miatt.

Beleegyezés nélküli sexting:

A beleegyezés nélküli sexting azt jelenti, hogy valaki szexuális tartalmú képet vagy üzenetet küld az áldozatnak a másik kifejezett beleegyezése nélkül.

Cyberbullying: Megfélemlítő vagy fenyegető üzenetek küldése.

Doxing: Privát és személyes adatok vagy tartalmak megosztása az interneten az áldozat kifejezett beleegyezése nélkül.

Forrás: UN Women

koriságát és súlyosságát. A valós esetek száma ugyanakkor jóval magasabb lehet, mint ami a bejelentett esetek alapján látszik. A szegyetől való félelem tovább növeli a nők elleni erőszak kockázatát.

A járványhelyzet nemcsak a kiszolgáltatott, peremhelyzetben lévő társadalmi csoportokban (pl. mélyszegénység, cigányság, menekültek és bevándorlók) növelte a nemek közti egyenlőtlenség mértékét, hanem az amúgy kevésbé veszélyeztetett társadalmi csoportokban is.

A járvány sújtotta országok romló gazdasági helyzete további kockázati tényezőt jelent a menekült és bevándorló nők számára. A csökkenő bevételek, a kieső állások és a munkanélküliség az anyagi bizonytalanság és a hajléktalanság mind növelik az erőszak kockázati tényezőit. Gazdaságilag kiszolgáltatott helyzetben nehéz biztonságos lakóhelyet találni, ami viszont az emberkeresedelem és a szexuális kizsákmányolás kockázati tényezőit növeli. Ráadásul a támogató szociális és védelmi programokban való részvétel is veszélyesebb krízis idején.

A COVID-19 járvány különösen nagy terhet és veszélyt rótt a menekült és bevándorló nők mentális és fizikai állapotára. A lezárt határok és a menekültügyi eljárások felfüggesztése reménytelen és elszigetelt helyzetbe hozta ezeket a nőket. A határlezárások és az utazási

tilalmak tovább rontottak a mobilitási lehetőségeiken: például Görögországban és Szerbiában a menekültügyi irodák bezártak, a határokat pedig teljesen lezárták.

Mivel a nők elleni erőszak áldozatait támogató szolgáltatások többnyire szüneteltek, ezért az áldozatok még kisebb arányban tettek feljelentést, mint egyébként. Bulgáriában, Görögországban és Olaszországban a leginkább veszélyeztetettek a fiatal nők, a fogyatékkal vagy mentális problémával élő nők, a hozzátartozók nélküli nők, az alacsony digitális kompetenciával bírók (mobiltelefon és internet hozzáférés nélkül élők), az idősebb nők és az illegális bevándorló nők.

A menekültek és a bevándorlók a járvány kitörésekor alig jutottak hiteles információhoz. Nem tudták, hogyan védhetik meg magukat a koronavírus-fertőzéstől, sem azt, hogyan fékezhetik a járvány terjedését. Az információk (különösen a járvány elején) sokszor csak számukra idegen nyelven voltak elérhetők. A nők elleni erőszak áldozatai az egész járvány alatt csak korlátozottan fértek hozzá a nőgyógyászati ellátásokhoz, és a többi segítségnyújtó szervezet, szociális szolgáltatás (mint a segélyvonalak, védőotthonok stb.) sok országban szintén csak korlátozottan működött, ami tovább nehezítette, hogy az áldozatok védelemhez jussanak.

Attól a naptól fogva, hogy egy áldozat kilép a kizsákmányoló és bántalmazó helyzetből, még nagyon hosszú út áll előtte, mire elmondhatja magáról, hogy túlélte az őt ért erőszakot és traumát. A gyógyuláshoz biztonságra van szükség, és a bizalom helyreállítására. A traumából való felépüléshez helyre kell állítani az áldozat sérült önképét, az egészségét, kapcsolatokat kell kiépítenie, tevékenységekben részt vennie és bekapcsolódnia a közösség életébe. A menekült vagy bevándorló áldozatnak menedékre és közösségi integrációra van szüksége a felépüléséhez. Az izoláció lehetetlenné teszi, hogy a nők végig menjenek azon az amúgy is nehéz úton, ami az áldozattól a túlélőig vezet. A járvány mindenkit elszigeteltté tett, de az izoláció különösen erősen sújtotta azokat a menekülteket és bevándorlókat, akiknek megszakadt a kapcsolatuk a családjukkal, és a társadalomban amúgy is peremhelyzetben vannak. Az olyan társadalmi krízisek idején, mint amilyen a járvány, a nők elleni erőszakkal szembeni fellépés és az áldozatok kilépése a bántalmazó kapcsolatból

sokkal nehezebb, mint egyébként. Ilyenkor a civil- és segélyszervezetek dolgozóira is stressz nehezedik, hiszen a járvány okozta krízisben ők is érintettek, ami tovább nehezíti a társadalom sérülékenyebb, kiszolgáltatottabb csoportjainak helyzetét, és végső soron növeli a nők elleni erőszak súlyosságát.

A migráció és a nők elleni erőszak

Az UNICEF jelentése szerint³⁵ majdnem minden menekült vagy bevándorló nő, aki a harmadik világból érkezett, találkozott már a nők elleni erőszak valamilyen formájával (pl. nemi erőszak, családon belüli erőszak, emberkereskedelem, gyermekházasság, a nemi szerv megcsonkítása stb.). Az erőszak az esetek egy részében még a származási országban történt, más részük az út során. A menekültjogot kérők és az illegális bevándorlók körében a nők elleni erőszak kockázata hasonlóan magas arányt mutat.

A menekülteknek sokszor nagyon rossz körülményeket kell elviselniük, nem mindig jutnak megfelelő vízhez, hiányoznak az alapvető higiénés körülmények és az egészségügyi szolgáltatások: ezek mind tovább rontanak a testi és mentális állapotukon, ami növeli a nők elleni erőszak kockázatát. Európába érkezésük után különösen a kíséret nélküli vagy egyedülálló nők és lányok vannak kitéve a nők elleni erőszaknak. Egyelőre nem állnak rendelkezésünkre átfogó adatok a bevándorlók körében tapasztalható nők elleni erőszakról, de az biztos, hogy a segélyszervezeteknél és a nővédő szervezeteknél megnövekedett a védelmet kérő nők száma. Az esetek túlnyomó részében a segítséget és védelmet kérők a partneri vagy családon belüli erőszak áldozatai, a szexuális kizsákmányolás, valamint a szexuális erőszak áldozatai.

A háborús konfliktusok hatásai a nőkre

Válsághelyzetben megnövekszik a nők elleni erőszak mértéke: ezt a háborús konfliktusövezetek példája is igazolja. Az ENSZ Emberjogi Tanácsának jelentése szerint válságozvetekben (ide értve a fegyveres konfliktusokat, a politikai instabilitást, a háborús vagy háború utáni helyzetet)

³⁵ Lásd: <https://www.unicef.org/>

lényegesen megnövekszik a nők elleni erőszak,³⁶ uralkodóvá válik a nők és lányok diszkriminációja, ami növeli az esélyét annak, hogy erőszak áldozatává váljanak. Ilyenkor gyakoribbak a gyilkosságok, a kínzások, a nemi erőszak (ez utóbbi a fogságban lévő férfiakat is érinti), a kényszerházasság stb. A nemi erőszak háborúban gyakran a háborús taktika része, és a hatalom demonstrálásának eszköze.

Válságvezetben és politikailag instabil társadalmakban a közösségi, családi és gazdasági hálózatok szétzilálódnak, a nők elleni erőszak normálissá válik (különösen az emberkereskedelem). Az erőszak még súlyosabb formát ölt, hogyha bizonyos csoportok korábban is kirekesztettek vagy lenézettek voltak. A lányok ilyenkor sokszor kimaradnak az oktatásból, mivel veszélyessé válik az iskolába elmenni, útközben még inkább ki vannak téve az erőszak fenyegetésének. Az egészségügyi szolgáltatások (beleértve a nőgyógyászatot) válságvezetekben korlátozottan működnek és nehezen hozzáférhetőek, ami növeli a nemi úton terjedő betegségek, a nem kívánt terhességek és a halálozások számát. Azok a nők, akik arra kényszerülnek, hogy elhagyják az otthonaikat, különösen kiszolgáltatottak, nagyobb eséllyel válnak szexuális kizsákmányolás, nemi erőszak vagy emberrablás áldozatává.

Összegzés

A nők elleni erőszak különösen válsághelyzetben – mint amilyen a járvány, a menekültválság vagy a háborús konfliktusok – nagyon súlyos fizikai és mentális következményekkel jár. Bizonyos esetekben maradandó károkat okoz, és halállal is végződhet. A nők elleni erőszak hosszú távon jelentősen csökkenti az áldozatok életminőségét. Az áldozatok védelme, támogatása és az emberi jogok melletti elköteleződés krízis idején is elengedhetetlen.

36 Lásd: <https://www.ohchr.org/>

1.3. Aktuális kihívások az Antigoné projekt partnerországában

Szerző: Ninna Mörner (a projektpartnerek beszámolóí alapján)

A következőkben az Antigoné projektben részt vevő országokat – Bulgáriát, Görögországot, Magyarországot, Olaszországot, Szerbiát, Norvégiát és Svédországot – fogjuk röviden bemutatni, és a nők elleni erőszak helyi kérdéseire fókuszálva röviden vázoljuk az aktuális kihívásokat.

Az Isztambuli Egyezmény bevezetése Bulgáriában és Magyarországon

Magyarország és Bulgária egyaránt aláírták az Isztambuli Egyezményt, azonban eddig egyik állam sem ratifikálta az Európa Tanács családon belüli erőszak elleni Egyezményét. A bolgár alkotmánybíróság 2018-ban alkotmányellenesnek minősítette az Egyezményt. A döntés értelmében az Egyezményt alkotmányellenes lenne érvényesíteni Bulgáriában, vagyis értelemszerűen Bulgária nem is ratifikálhatja azt. Az alkotmánybíróság azzal érvelt, hogy a bolgár jogrendben a „gender”, azaz a társadalmi nem (a nem mint társadalmi szerepkonstrukció) fogalma értelmezhetetlen, mivel számukra a nem csak és kizárólag biológiai meghatározottságként értelmezhető. Az alkotmánybíróság döntését és állásfoglalását a Bolgár Ortodox Egyház is támogatja.

A „gender” szó ráadásul Bulgáriában kifejezetten pejoratív jelentéssel telítődött. Bizonyos társadalmi körökben elterjedt az a nézet, hogy „gender-ideológia” fenyegeti a gyerekeket és a fiatalabb korosztályt. A „gender-ideológia” eszerint valamiféle LGBTQ+ propaganda lenne, ami a gyerekek „agymosására” tesz kísérletet, és az a célja, hogy a gyerekek meg akarják változtatni a nemüket és a szexuális orientációjukat. Ezek a hiedelmek a bolgár iskolákban megakadályozhatják a nők elleni erőszakkal és az LGBTQ+ emberek elleni erőszakkal kapcsolatos képzések és programok megvalósítását.³⁷

37 Erről lásd: <https://balkaninsight.com/2018/07/27/bulgaria-s-constitutional-court-says-istanbul-convention-not-in-line-with-basic-law-07-27-2018/>; <https://orthochristian.com/110194.html>

A magyar kormánynek az Egyezményvel szembeni fő érve a bolgárokhoz hasonlóan a „gender” fogalom használatához kapcsolódott, továbbá a kormány nem ismeri el az állam felelősségét az olyan kérdések kezelésében sem, mint mondjuk a menekültválság. A magyar kormány ezen felül egészen 2019-ig folyamatosan félrevezető, megtévesztő kampánypropagandát folytatott: az Isztambuli Egyezmény céljaival és tartalmával kapcsolatban szándékosan félretájékoztatta a társadalmat. 2020-ban az országgyűlés bejelentette, hogy sem most, sem később nem fogják ratifikálni és bevezetni az Egyezményt. Néhány hónappal később a kormány döntött a Nemzeti Családvédelmi Akcióterv bevezetése mellett (melyet a 2021–2030-ig tartó időszakra dolgoztak ki). A terv egyetlen intézkedést sem tartalmaz a családon belüli erőszak vagy a nők elleni erőszak megfékezésére vonatkozóan; ehelyett a hagyományos családanyai és a hagyományos női szerepek megerősítését tűzi ki célul. A magyarországi nőjogi szervezetek tiltakozásukat fejezték ki, mert a nők elleni erőszak sürgető társadalmi problémája teljesen kimaradt az akciótervből. Hozzá tartozik, hogy a nőjogi szervezetek csak a terv előkészítési folyamatának utolsó pillanatában kaptak értesítést, így indokolatlanul rövid idő állt rendelkezésükre, hogy észrevételeiket egyáltalán megfogalmazzák. Ezeket az észrevételeiket végül a politikai döntéshozatal teljesen figyelmen kívül hagyta.³⁸

A fent összefoglalt bulgáriai és magyarországi politikai helyzet nagyban megnehezíti a nők elleni erőszakkal szembeni helyi fellépést. Ezekben az országokban nem ismerik el az állam felelősségét a nők elleni erőszak felszámolásában, sem a diszkrimináció elleni küzdelemben, sem a nemek közti egyenjogúság megvalósításában. A politikai (és társadalmi) vélemény szerint az államnak nem feladata az erőszak megelőzése, sem az áldozatok védelme. Sőt, a nők elleni erőszakkal szembeni fellépés ebben a kontextusban a hagyományos értékekkel és a hagyományos családdal szembeni fenyegetésként jelenik meg, és mint ilyen, többé-kevésbé nyíltan tiltott.

38 Ninth reporting cycle to the UN CEDAW Committee, Info from Civil Society Organizations: NANE Women’s Rights Association, PATENT-People Opposing Patriarchy Association and Hungarian Women’s Lobby (2021). Lásd: <https://www.patent.org.hu/>

Nőgyilkosságok és a nők elleni erőszak Olaszországban, Görögországban és Szerbiában

2020-ban legalább 22 nőt ölt meg a partnere vagy a családtagja Szerbiában, és további öt esetben valószínűsíthető, hogy a gyilkosságot a partner követte el. Az adat pusztán a hírekből összegyűjthető eseteket tartalmazza, mivel a hivatalos adatok nem hozzáférhetők. A nőket leggyakrabban a partnerük ölte meg, késsel vagy lőfegyverrel. A gyilkosságok több mint 74%-a családon belül történt, felében a férj (vagy élettárs) volt az elkövető. A nők számára továbbra is az otthonuk számít a legveszélyesebb helynek: a nőgyilkosságok 68%-a otthon történt. Ezeket a gyilkosságokat általában különös kegyetlenség jellemzi, a bűntényeknek több mint a fele minősült súlyosbított emberölésnek. Ennek ellenére csupán az esetek 10%-ában szabták ki az elkövetőkre a maximálisan adható legzigorúbb ítéletet, a 40 évig tartó szabadságvesztést.

A nők elleni erőszak (és a családon belüli erőszak) áldozatainak az élete Szerbiában lényegében folyamatosan életveszélyben van. Bár a délszláv háború már véget ért, az erőszak egyáltalán nem tűnt el a mindennapokból. A nők elleni erőszakot a COVID sem tüntette el. Szerbiában a nők elleni erőszak legfeljebb megjelenési formáiban változott.

Görögországban a nők elleni erőszak emelkedő tendenciát mutat az utóbbi években. Míg 2016-ban 7 nőt öltek meg, ez a szám a duplájára emelkedett 2020-ra. 2021 első felében 7 nőt öltek meg. Ez a súlyosbodó tendencia figyelmet kapott a médiában is, és a „nőgyilkosság” (femicide) fogalma most először kapott létjogosultságot; a szóhasználat a közvélemény is elismerte, hogy társadalmi szinten létezik a nőgyűlöletből fakadó gyilkosság. A gyilkosságokat a „mediterrán patriarchális sztereotípiákból” vezették le, ami növelte a nők elleni erőszak jelensége iránti érdeklődést és tudatosságot. Néhány eset különösen nagy figyelmet kapott a médiában, aminek következményeként Görögországban civil tüntetések voltak a nők elleni erőszak felszámolásáért. A #metoo kampány szintén nagyon intenzív volt Görögországban, különösen a színház világában. Számos híres színész állt elő, hogy nyíltan vállalja: szexuális zaklatás vagy akár nemi erőszak áldozata lett. A napvilágra került esetek között egyaránt voltak heteroszexuális és homoszexuális viszonyok. Mindezek az események összességében

ahhoz vezettek, hogy Görögországban nőtt a társadalmi tudatosság és érzékenység a nők elleni erőszak jelenségével kapcsolatban.

Olaszországban minden harmadik napon megölnek egy nőt az EURES (Európai Foglalkoztatási Szolgálat) jelentései alapján.³⁹ 2020. január 1. és október vége között 91 nőt gyilkolt meg a partnere vagy családtagja Olaszországban. 2021-ben márciustól júniusig az olasz segélyvonalat (1522: a hivatalos olasz erőszak- és zaklatásellenes segélyvonal) több mint kétszer annyian hívták, mint 2019-ben, ugyanebben az időszakban. A segélyhívások jelentős részében (47,9%) a nők fizikai fenyegetettség miatt telefonáltak, de a segélykérők legnagyobb része a nők elleni erőszak több formájától is szenvedett, elsősorban pszichikai erőszaktól (50,5%). Az olaszországi médiában kizárólag a fizikai erőszak kap valamelyes nyilvánosságot, holott az ISTAT adatai alapján az olaszországi nőknek 31,5%-a tapasztalta a nők elleni erőszak valamilyen formáját (fizikai vagy szexuális bántalmazás). A legsúlyosabb erőszakos bűncselekmények esetében az elkövető az áldozat jelenlegi vagy korábbi partnere, rokona vagy barátja volt. Nemi erőszakot 62,7%-ban a kapcsolaton belül követtek el, ami egyáltalán nem tükröződik a nemi erőszakra a média által megrajzolt képen.

Összegezve tehát, a nők elleni erőszakra való tudás elsősorban a médiából táplálkozik, a média azonban csak a letragikusabb, kirívó nőgyilkosságokról számol be. Ezen felül társadalmi tudatosság fakad a #metoo mozgalomból is. A média elfogult ábrázolása ugyanakkor hamis mítoszok terjedéséhez is vezet, mint például Olaszországban, ahol a családon belüli erőszak mindig csak fizikai erőszakként kap nyilvánosságot. Görögországban és Szerbiában a média napirenden tartja a nők elleni erőszak témáját, de ahhoz, hogy a társadalmi helyzet valóban megváltozzon, stratégiai intézkedésekre volna szükség.

39 Lásd: https://dpc-rivista-trimestrale.criminaljusticenetwork.eu/pdf/merli_1_15.pdf
<https://www.eures.it/tag/femminicidio/>
<https://www.interno.gov.it/it/temi/sicurezza/violenza-genere>
https://www.repubblica.it/solidarieta/diritti-umani/2021/01/06/news/violenza_di_genere_i_numeri_del_2020_verso_un_nuovo_piano_2021-2024_le_proposte_per_un_sistema_di_contrasto_piu_inclusivo-281346209/
<https://www.salute.gov.it/portale/donna/dettaglioContenutiDonna.jsp?lingua=italiano&id=4498&area=Salute+onna&menu=societa>

Svédország és Norvégia: gyakorlati kihívások

A nemek közti egyenlőség európai indexe szerint Svédország az első helyen áll, Európában a legközelebb van a nemek közti teljes egyenlőséghez.⁴⁰ A Swedish Gender Equality Agencyt 2019-ben hozták létre abból a célból, hogy hozzájáruljon a nemek közti egyenlő bánásmód hatékony érvényesítéséhez. Svédország nemzeti önképéhez hozzátartozik, hogy a nők elleni erőszak hatékony felszámolásában egyfajta mintaállamként tekint önmagára. Az 1998-as Swedish Women's Peace Reform volt a világon az első olyan törvény, amely teljes egészében arra a belátásra épült, hogy a nők elleni erőszakban meghatározó szerepű a nemek közti egyenlőtlenség. A törvény a férfiak és a nők közti hatalmi különbséget strukturálisan meghatározó tényezőként kezelte a nők elleni erőszak értelmezésében, és az erőszak felszámolására irányuló törvényhozási gyakorlatban is.

Norvégiában az Egyenlőség és Anti-diszkriminációs Törvény (Equality and Anti-Discrimination Act⁴¹) 2018-ban lépett hatályba. Az egyenlő jogok gyakorlati érvényesítését és a törvény alkalmazását két szerv felügyeli Norvégiában (az Anti-Discrimination Ombud⁴² és a Norwegian Equality and Anti-Discrimination Tribunal⁴³). Ezen felül a kormányzat felelősséget vállal a gyermekek és fiatalok védelméért, valamint a nemtől, szexuális orientációtól és nemzetiségétől független egyenlő bánásmód érvényesítéséért (az egyenlő bánásmód és jogegyenlőség kormányzati szerve a Norwegian Directorate of Children, Youth and Family Affairs, vagyis a Bufdir⁴⁴).

A World Economic Forum felmérése és jelentése alapján Norvégia a harmadik helyen áll a világon a nemek közti egyenlőség szempontjából.⁴⁵ Norvégia ugyanakkor elkötelezte magát arra, hogy saját országghatárain túl is részt vegyen a nők elleni erőszak áldozatainak védelmében, és erre a célra 1 milliárd norvég koronát (hózzávetőlegesen 100 millió Eurót) különített el. Ez az összeg elsősorban a háborús és válságövezetekben segítette a nők elleni erőszak áldozatait 2019 és 2021 között.⁴⁶

40 <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020/compare-countries>

41 <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2017-06-16-51>

42 <https://www.ldo.no/en/ldo-english-page>

43 <https://www.diskrimineringsnemnda.no/spr%C3%A5k/1230>

44 <https://www.bufdir.no/>

45 <https://www.weforum.org/reports/ab6795a1-960c-42b2-b3d5-587eccda6023>

46 https://www.regjeringen.no/en/topics/foreign-affairs/humanitarian-efforts/protection_

1999-ben Svédország volt a világon az első hely, ahol a törvényhozásban megváltoztatták a szexuális szolgáltatások büntetési gyakorlatát. Azóta Svédországban nem azt büntetik, aki szexuális szolgáltatást nyújt, hanem azt, aki a szolgáltatást megvásárolja, igénybe veszi. Norvégiában 2009-ben hoztak hasonló törvényt.⁴⁷ 2018 óta Svédországban új szabálysértési jogszabály van érvényben, amely szerint a nem kifejezetten önkéntes, szabad akaratból történő szex törvénysértésnek számít. Azóta a felmerülő esetekben nem szükséges bizonyítani, hogy erőszak vagy kényszer történt, ahogyan azt sem, hogy az elkövető kihasználta az áldozat kiszolgáltatott helyzetét.⁴⁸ Norvégiában az ehhez hasonló törvényjavaslatot ugyan 2018-ban az akkori kormánykoalíció leszavazta,⁴⁹ de a téma azóta is szerepel a politikai napirenden. A fenti esetek azt jelzik, hogy Norvégia a törvényalkotás szempontjából követi Svédországot, és mindkét állam messze megelőzi a világ legtöbb országát.

Svédországban jelenleg az erőszak megelőzésén van a hangsúly. Különböző közéleti kampányok arra buzdítják a férfiakat, hogy ne vegyenek igénybe szexuális szolgáltatásokat pénzért,⁵⁰ illetve hogy fékezék meg saját bántalmazó magatartásukat. 2019 óta működik Svédországban segélyvonal az elkövetők számára, ahol azok a felnőttek kérhetnek szakszerű segítséget és kezelést, akik attól tartanak, hogy bántalmazni fogják a partnerüket. A segélyvonalon rengetegen jelentkeznek olyanok, akik korábban soha nem kerestek fel senkit saját erőszakos viselkedésük miatt. A jövőben Svédországban általános erőszak-megelőző, edukatív programok bevezetését tervezik az iskolákban, azzal a céllal, hogy megváltozzanak azok a társadalmi normák és nemi szerepelvárások, amelyek például férfiasnak tartják az erőszakot és a szexista viselkedést.

Az áldozatok mind Svédországban, mind Norvégiában széles körű elfogadással és támogató légkörrel találkoznak a segélyszolgálat teljes rendszerében. Ez egyaránt igaz a védőotthonok rendszerére és a zaklatás

violence/id2666936/

47 <https://www.regjeringen.no/en/historical-archive/Stoltenbergs-2nd-Government/Ministry-of-Justice-and-the-Police/Nyheter-og-pressemeldinger/nyheter/2008/criminanzing-the-purchase-of-sexual-ac/id537854/>

48 Az új törvény szövege angolul: <https://www.frivilligtsex.se/summary-in-english/>

49 Lásd pl.: <https://www.thelocal.no/20200903/why-does-norway-not-have-a-rape-law-requiring-sexual-consent/>

50 <https://www.nmtsverige.se/nyheter/2017/du-avgor-de-stottar-kampanjen-mot-sexkop>

elleni védelemre is. A civil szervezetek állásfoglalása szerint ugyanakkor Svédországban is magas a segítséghez való hozzáférés küszöbe, különösen a kiszolgáltatott vagy peremhelyzetben lévő társadalmi csoportok esetében.⁵¹ Főként a bevándorló nőknek nehéz segítséghez, védelemhez vagy tanácshoz jutni. Az EU 2015-ös adatai szerint Svédországban a legmagasabb az egy főre jutó menedékkjogot igénylők száma. A 2016-os bevándorlásügyi törvény hatására nagyon sokan arra kényszerülnek, hogy papírok nélkül éljenek, ami nagyon kiszolgáltatottá teszi a nőket a fizikai és a szexuális erőszaknak. Illegális helyzetben könnyen válnak a nők szexuális kizsákmányolás áldozatává.⁵²

Minden erőfeszítés ellenére azonban a nők elleni erőszak továbbra is jelen van Svédországban. Rengeteg nő és lány él szerte az országban, akik továbbra sem jelentik be az őket ért erőszakot. A nemi erőszak, a becsmérlés, a bántalmazás, az emberkereskedelem és a nőgyilkosság esetei sajnos nem csökkennek, és még mindig jellemző, hogy az elkövetők óriási többségét nem vonják felelősségre.⁵³ Az utóbbi évek új törvényeit a gyakorlatban ritkán alkalmazzák.

A családon belüli erőszakra és a szexuális erőszakra szóló norvég adatok szintén azt mutatják, hogy bizony van ok az aggodalomra. A nemi erőszak női áldozatainak 49%-át még 18 éves kora előtt érte az erőszak. Azokat a nőket, akik gyilkosság áldozatai lettek, 25%-ban a jelenlegi vagy a korábbi partnerük ölte meg.⁵⁴ Vagyis még mindig sok a tennivaló a nők elleni erőszak megfékezéséért, Norvégiában is.

51 Az emberkereskedelemtől szóló svéd adatokat lásd: <https://manniskohandel.files.wordpress.com/2018/01/final-report-ohchr-2018-sweden-24-01-2018.pdf>, <https://manniskohandel.se/english/>

52 Erről bővebben: The Swedish Red Cross Status Report 2016: "Consequences of the amendment to Sweden's Reception of Asylum-Seekers and Others Act", 6. Az Európa Tanács Emberjogi Szervezete szintén az emberi jogok biztosítására hívta fel a figyelmet azok a bevándorlók esetében is, akiknek a menedékkjogi kérelmét elutasították.

53 Egy felmérésben a svédek 5,6%-a állította, hogy 2019-ben szexuális erőszak érte, ami országosan körülbelül 452 000 esetet jelent. Ugyanebben az évben csupán 25 000 feljelentés történt, és az elkövetőt végül csak 319 esetben hallgatták ki vagy ítélték el nemi erőszak vádjával.

54 https://unece.org/fileadmin/DAM/Gender/Beijing_20/Norway.pdf

Összegzés

A nők elleni erőszak általános jelenség, és minden országban jelen van. Az egyes kultúrák és társadalmak azonban nagyon eltérőek abból a szempontból, hogy mennyire ismerik fel az erőszak hátterét és okait, vagy hogy a kormányzat és a hatóságok mennyire vállalnak felelősséget, és mennyire veszik fel a harcot az erőszak ellen. Az erőszak visszaszorításának eszközei – mint az emberi jogok, a törvényalkotás és joggyakorlatok, az akciótervek, a politikai egyezmények, a tudatosító és érzékenyítő kampányok, a szemléletváltás segítése, a képzések és az oktatási programok – eltérő mértékben ismertek és bevettek az egyes országokban. Az erőszak felszámolásáért minden országban lehet tenni. A cél az, hogy minden egyes nő hatékony védelemhez és támogatáshoz jusson, és megtörténjen az elkövetők felelősségre vonása.

1.3. További olvasmányok és források a témában angolul és magyarul

Angol nyelvű, online források a nők elleni erőszakról:

- Az Európai Bizottság összefoglalói arról, hogy mit tekintünk nők elleni erőszaknak és nemi alapú erőszaknak, hogyan kezeljük a bántalmazó helyzeteket, és hogyan küzdjünk az erőszak felszámolásáért: <https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-based-violence>
- Az Isztambuli Egyezmény szövege angolul: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/text-of-the-convention>
- A WHO adatai és összefoglalói a nők elleni erőszakról a COVID-19 összefüggésében: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19-violence-against-women>
- Az EU Menekültügyi Bizottságának összefoglalói a nők elleni erőszak formáiról és az erőszak felszámolásáért folytatott küzdelemről: <https://www.unhcr.org/gender-based-violence.html>

- Az Európai Tanács a nők elleni és a nemi alapú erőszakról, a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak felszámolásáról: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/what-is-gender-based-violence>
- A nők jogai mint emberi jogok. Az EU összefoglaló dokumentuma remek bevezetőt jelent a nőjogi alapfogalmak tisztázásához és azoknak az emberjogi összefüggéseikhez: <https://www.ohchr.org/documents/events/whrd/womenrightsarehr.pdf>
- Az UNICEF irányelvei és gyakorlati útmutatói különösen azoknak az oktatásügyi szakembereknek nyújtanak hasznos, alkalmazható tudást és segítséget, akik a nők elleni erőszak megelőzéséért és enyhítéséért szeretnének tenni: https://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2015/09/TAG-EDUCATION-08_26_2015.pdf
- Az EIGE (European Institute for Gender Equality) becslése a nők elleni erőszak tágabb, társadalmi-gazdasági összefüggéseiről. A jelentés módszertani elemzést is nyújt a nők elleni erőszaknak és a családon belüli erőszaknak a társadalomra rótt költségeiről, valamint további ajánlásokat fogalmaz meg a témában: <https://eige.europa.eu/publications/estimating-costs-gender-based-violence-european-union-report>

Magyarul a nők elleni erőszakról

- A nők elleni erőszakról magyarul legátfogóbban a Patent Egyesület honlapján található ismeretek, olvasnivalók: <https://www.patent.org.hu/>
- Nőjogi kérdésekről, a nők jogainak emberjogi összefüggésben való megközelítéséről: <https://nokjoga.hu/>
- A nők elleni erőszak jelenségéről, megjelenési formáiról, a szexuális erőszak típusairól: <https://nokjoga.hu/alapinformaciok-a-nok-elleni-eroszakrol/az-eroszak-fajtai/szexualis-eroszak/>
- Az Isztambuli Egyezmény szövege magyarul: <https://nokert.hu/sze-20160720-0010/1466/1/az-isztambuli-egyezmény-szövege-magyar-nyelven>

- További hasznos olvasmányok a nők elleni erőszakról: <https://nokert.hu/>
- A családon belüli erőszakról jogi kontextusban: https://www.patent.org.hu/dokumentumok/nok_joga_sorozat/nok/leporello_mi_a_csalber_2014.pdf
- Az Európa Tanács összefoglaló kézikönyve a nők elleni erőszak megfékezéséről: https://www.coe.int/t/pace/campaign/stopviolence/Source/handbook_hu.pdf
- A NANE (Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület) honlapja az erőszak áldozatainak és az erőszak felszámolásáért dolgozóknak is hasznos segédanyagokat tartalmaz: <https://nane.hu/>

2. Mi az a drámapedagógia?

A következő fejezetben röviden bemutatjuk a drámapedagógia elméletét és gyakorlatát. Áttekintjük a drámapedagógia elméletének alapfogalmait, majd rátérünk arra, hogy a drámapedagógia módszertana hogyan valósítható meg a gyakorlatban. A fejezet végén kitérünk arra is, hogyan lehet drámapedagógiai foglalkozást tartani online keretek között.

2.1. Bevezetés a drámapedagógia elméletébe és alapfogalmaiba

Szerző: Stig A. Eriksson

Alkalmazott dráma és színház

Az alkalmazott dráma vagy alkalmazott színház olyan ernyőfogalom, ami lefedi mindazokat a drámás megközelítéseket, amelyek a színház és a dráma módszereit a társadalmi beavatkozás eszközeként használják. Helen Nicholson műfajmeghatározása alapján⁵⁵ az alkalmazott dráma/színház többnyire nem színházépületekben zajlik, olyan résztvevők bevonásával, akik nem képzett színészek. Az „alkalmazott” jelző arra utal, hogy a színház-módszerek ezekben az esetekben nem a közönségnek szóló előadást szolgálják, hanem a tanulásnak és a tapasztalatszerzésnek válnak eszközzé, módszerévé. Ugyanakkor az alkalmazott színháznak is része lehet a „hagyományos” előadás, a drámai szöveg és egyéb színházi eszközök (mint például a színházi nevelési programoknak vagy a Színház a Fejlődésért projekteknek). A hangsúly ugyanakkor soha nem az előadáson magán van, hanem bizonyos témák, problémák felfedezésén és szituációk biztonságos megélésén keresztül feltárásán (mint például a folyamatdráma és a fórum színház esetében). A legtöbb esetben az alkalmazott dráma/színház társadalmi kérdéseket vizsgál különböző dramatikus formákra és folyamatokra támaszkodva. Ezért lehet indokolt a nők elleni erőszak témájával való foglalkozás során drámás megközelítéseket alkalmazni.

55 Nicholson, Helen (2005). *Applied drama. The gift of theatre*, Palgrave Macmillan.

„Igaz ember bajban”

Amikor az alkalmazott dráma úttörője, Dorothy Heathcote⁵⁶ a drámapedagógiára a fenti kifejezést használta, akkor mintha épp a mi könyvünk lényegére tapintott volna rá. Arra, hogy a dráma emberi dilemmákkal való megküzdésre való. A dráma arról szól, hogyan lehet szembe fordulni az elnyomással, legyen az elnyomó akár idegen, akár a legközelebbi családtagunk vagy maga a társadalom. A dráma lehetőséget ad arra, hogy feltárjuk azoknak a társadalmi helyzeteknek a lehetséges megoldásait, amelyekkel az egyén szembe találja magát a közösségben. Ez persze nem jelenti azt, hogy a dráma gyors megoldást kínálna ezekre a helyzetekre; pusztán azt, hogy a résztvevőknek lehetőséget nyújt arra, hogy a dráma viszonylag biztonságos keretei között megvizsgálják, és átbeszéljék a kényszerhelyzeteket – mint amilyenek a nők elleni erőszak vagy a családon belüli erőszak szituációi is.

Drámai fikció

Részt venni a drámában olyan, mint valaki másnak a bőrébe bújni, átlépni egy másik szobába (egy másik térbe), és egy másik időbe. A fikciónak nem kell szigorúan elválnia az én „itt és most”-jától, hiszen a dráma olyan, mintha velem történe, épp itt és épp most – ugyanakkor mégsem velem, és mégsem igazából. Hiszen a drámai helyzetben szerepben vagyok, és megvéd engem a szerepjátszás tudata, ahogyan Haseman és O’Toole írják.⁵⁷

David Davis érzékletes megfogalmazása szerint a dráma „elképzelt valóság”⁵⁸, ami azt jelenti, hogy az ismert (és az ismeretlen) helyzeteket létre tudjuk hozni, a képzeletünk segítségével el tudjuk játszani úgy, mintha valós lenne. Cecily O’Neill a „drámavilág”⁵⁹ fogalmát használja ugyanerre a jelenségre. Ez többnyire azt jelenti, hogy szerepbe lépünk, és a szerepen keresztül vizsgáljuk meg a szituációkat, más szerepekkel/szereplőkkel való interakcióban. A szerepben alakíthatom önmagamot is,

56 Heathcote, Dorothy (1971). *Three looms waiting*. Film. British Broadcasting Corporation.

57 Haseman, Brad & O’Toole, John (2017). *Dramawise reimagined. Learning to manage the elements of drama*. Currency Press.

58 Davis, David (2014). *Imagining the real. Towards a new theory of drama in education*, IOE Press/Trentham Books.

59 O’Neill, Cecily (1995). *Drama worlds. A framework for process drama*, Heinemann.

vagyis eljátszhatom, milyen lennék a dráma fiktív idejében és terében. Vagy elképzelhetem azt is, hogy valaki más vagyok, de eljátszhatom egy dráma szereplőjének a szerepét is. Bármelyik is legyen a helyzet, van egy alapvető, közös szabály: a drámai fikció büntetésmentes övezet. Vagyis senki sem vonható felelősségre a drámai fikción belüli véleményéért vagy a drámában elkövetett cselekedeteiért a valóságban, pusztán a drámai fikció világán belül. Egy másik alapvető szabály, amelynek teljesülnie kell ahhoz, hogy a dráma működjön: a résztvevőknek hinniük kell a dráma (fiktív) valóságában, vagyis, ahogy a költő Samuel Taylor Coleridge fogalmazott 1817-ben, szándékosan fel kell függeszteniük a kételkedésüket.⁶⁰ Drámában részt venni bizonyos értelemben olyan, mintha egyszerre két világot tartanánk „észben”, ahogy Gavin Bolton⁶¹ fogalmazott. A dráma a két világ, a fiktív és a valós világ közötti összjátékból születik.

Szerep

A mindennapi életet jellemző társadalmi szerep fogalma többnyire jól ismert Ervig Goffmann szociológiai munkásságából. A mindennapi életben szerep alatt azokat a jellemző viselkedésmintázatokat értjük, amelyekkel színre visszük önmagunkat egy-egy társadalmi helyzetben.⁶² A színházban a szerep azt jelenti, hogy a színészek a dráma szövege alapján megformálnak egy jellemet, aki aztán a dráma szövegében leírt helyzetekbe kerül. Az alkalmazott drámában a résztvevők azért lépnek szerepbe, azért veszik fel valaki másnak a nézőpontját, hogy bizonyos témákat, problémákat megvizsgáljanak, feltárjanak a többi szereppel való interakció révén. Ez a fajta szerepbe lépés részben a mindennapi élet szociális szerepeivel rokon, részben pedig a színházi szerepjátszással. Az alkalmazott dráma szerepbe lépése ugyanakkor nem kíván színészi képességet vagy előképzettséget. Csak el kell tudnunk hinni, hogy a drámában éppen mindenki valaki más, vagy valahol máshol van, mint az aktuális valóság, vagyis ami

60 Heathcote. Dorothy (1984 [1973]). *Drama as challenge*. In Liz Johnson and Cecily O'Neill: Dorothy Heathcote. *Collected writings on education and drama*, Hutchinson.

61 Bolton, Gavin (1984). *Drama as education. An argument for placing drama at the centre of the curriculum*. Longman.

62 Goffmann, Erving (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*, New York: Anchor Books, Doubleday.

a drámában történik, az a fikción belül történik, és nem a valóság aktuális világában. Mindehhez szükség van arra, hogy a résztvevők tudatosan legyenek benne a „mintha” játékban, ugyanakkor a játékban tapasztaltak valós tapasztalattá váljanak a számukra. Az aktív szerepfelvétel és játék azt jelenti, hogy a résztvevő annak tudatában akar valódi felfedezéseket tenni a fikción belül, hogy tisztában van a helyzet tettetett, fiktív voltával.⁶³ Az alkalmazott drámában a szerep „megformálása” vagy „alakítása” jobban megragadja a szerephez való viszonyt, mint a szerepjátszás, mert érzékelteti, hogy itt felfedező munkáról van szó, a cselekvés révén való tanulásról és tapasztalatszerzésről. Az alkalmazott dráma (és a színház) implicit célja, hogy a dráma során tapasztaltak a valóságra is hatással legyenek. A drámai folyamatban megélt tapasztalatokra a résztvevők a mindennapi élet valóságában is tudnak támaszkodni. Könyvünk előfeltevése, hogy a dráma képes megváltoztatni a valóságot.

A szerep kiválasztása és kidolgozása (kategória és aspektus)

Az alkalmazott színházi formák lehetőséget adnak a facilitátor (tanár) számára, hogy a résztvevőkkel (tanulókkal) együtt, közösen vizsgáljanak meg emberi helyzeteket a fikció keretei között (védelmében), akárcsak ha egy laboratóriumban végeznének kutatást. A „tanár szerepben” olyan alkalmazott drámai stratégia, amely lehetővé teszi a facilitátor (tanár) számára, hogy a többiekkel együtt, aktívan részt vegyen a játékban. A „tanár szerepben” módszerével és használatával számos szakirodalom foglalkozik, például Heathcote, Bolton, O’Toole, O’Neill és Davis tanulmányaira érdemes hivatkozni.

Amikor a tanár szerepbe lép, akkor először is ki kell választania a szerep típusát/státuszát – vagyis a szerep első dimenzióját, és a szerep helyzetét, attitűdjét vagyis második dimenzióját. Jonathan Neelands⁶⁴ szerepkategóriáit kiegészítve könyvünkhöz illeszkedően például ilyen szerepekben gondolkodhatunk:

63 Heathcote. Dorothy (1984 [1973]). Drama as challenge. In Liz Johnson and Cecily O’Neill: Dorothy Heathcote. Collected writings on education and drama, Hutchinson.

64 Geoff Gillham (UK) és Heathcote nyomán: Neelands, Jonathan (1984). *Making sense of drama. A guide to classroom practice*. Heineman Educational Books.

- 1) vezető – autoriter szerep (pl. bíró, civil szervezet vezetője, rendőr-főnök, tömeg vezetője);
- 2) ellenfél – autoriter szerep (pl. megvesztegetett bíró, hazug politikus, elnyomó férj, a női jogokat tagadó ultrakonzervatív politikai aktivista);
- 3) semleges szerep (pl. szociális munkás, orvos asszisztense, ügyeletes, szemtanú);
- 4) segítségre szoruló – áldozat szerep (pl. bántalmazott feleség, megerőszakolt nő, elhagyott gyerek, egy „porszem” a tömegben)

Amikor a facilitátor kiválasztja és kidolgozza a szerepét, akkor elősorban arra kell tekintettel lennie, hogy a résztvevők a drámai folyamatban milyen kihívásokkal szembesülnek majd. Míg az első dimenzió magának a szerepnek a típusa/státusza, addig a második dimenzió a szerep minőségét, célját, helyzetét vagy attitűdjét jelöli. Olyan második dimenziót válasszunk, amely hasznos lesz a dráma szempontjából. Néhány attitűd már a fenti listában is szerepel, de a karakterünket felruházhatjuk más dimenzióval is. Egy bíró például lehet igazságos, de óvatos; az erőszakos férj lehet fülig szerelmes; az orvos asszisztense lehet karrierista; az elhagyott gyerek lehet agresszív és így tovább. Fontos, hogy alaposan át gondoljuk a karakter kiválasztását és kidolgozását annak érdekében, hogy a szerep soha ne legyen öncélú, mindig a drámafolyamatot szolgálja. Ha a facilitátor komolyan és határozottan viszi szerepét, akkor azzal lehetősége van az egész játékot az elmélyült és termékeny felfedező munka irányába terelni, a játék fiktív keretén belülről.

Keret

Hogyha drámás módszerekben kevésbé tapasztalt résztvevőkkel dolgozunk, akkor a legjobb, ha megpróbáljuk az egész csoportot egy közös cél, vagy kihívás körül egyesíteni, egy csapatná formálni. Ezt például kérdésekkel tudjuk megtenni: „hogyan tudnánk...?”, „lehetséges lenne, hogy...?” stb. A legkönnyebben akkor tudjuk a résztvevőket egységes csoportná formálni, ha eleve homogén csoportként keretezzük őket, vagyis csoportos szerepbe helyezzük a résztvevőket (ekkor maga a szerep hozza létre a

csoportkohéziót). A résztvevők lehetnek például egy kihallgatóbizottság tagjai, vagy nőjogi aktivisták, vagy mindannyian láttak egy bizonyos eseményt, stb. A fentiekhez hasonló, homogenizáló keret ugyanakkor alkalmas arra, hogy a résztvevők kidolgozzák a maguk szerepének második dimenzióját. Előfordul, hogy a résztvevők spontán módon felvesznek egy-egy tulajdonságot a szerepben lévő tanárral, vagy az egymással való improvizációs játék során, és ráéreznek, hogy egy-egy ilyen sajátos tulajdonság hogyan tudja tovább dinamizálni a játékot. Az is lehet, hogy a facilitátor egy időre kiveszi a résztvevőket a szerepből, szünetet kér, és arra kéri a résztvevőket, hogy adjanak sajátos arcélt (második dimenziót) a szerepeiknek, például lehetnek együttérzők, túlbuzgók, kíváncsiak és így tovább. A lényeg, hogy a második dimenzió a fikció keretein belül valószerű maradjon, és mindenképp olyan legyen, ami segíti a dráma folyamatát – vagyis itt is igaz, hogy a szerep nem lehet öncélú. A kollektív csoportként keretezett résztvevőket a facilitátor sokkal könnyebben tudja bevonni a dráma elkötelezett felfedező munkájába, és könnyebben tudja őket a dráma tétje és fő kérdése körül tartani. Még egy fontos megjegyzés: a szerepen kívüli reflektív megbeszélés a drámafolyamatnak fontos része. Időről időre álljunk meg, és szerepből kilépve tisztázzuk, mi történik éppen, reflektáljunk a folyamatra.

Távolság és nézőpont

A keret távolsága a drámában vizsgált téma és az alkalmazott keret közti távolság mértékére, és a vizsgálódás nézőpontjára utal. Hogyha például a dráma a bántalmazás témáját vizsgálja, és úgy döntünk, hogy magát a bántalmazást fogjuk eljátszani, akkor olyan szerepekkel fogunk dolgozni, akik éppen benne vannak az eseményben és a vizsgált jelenségben. Hogyha azonban szeretnénk egy kicsit távolabbról szemügyre venni a jelenséget, akkor eljátszhatjuk a bántalmazás tanúinak szerepét, vagyis ebben az esetben a szereplők nem az eseményben lesznek benne, hanem a szerepük révén némi távolságból néznek rá az eseményre. Azt is választhatjuk, hogy a résztvevők pusztán egy elbeszélést hallottak a bántalmazás eseményéről (ez egy fokkal még távolibb nézőpontot eredményez), sőt, az is lehet, hogy a sajtó (valós vagy képzeletbeli) híreiből

értésültek a bántalmazás eseményéről. A résztvevőket keretezhetjük filmeseknek, akik épp a nők elnyomásáról forgatnak filmet, vagy kutatóknak, akik a nemek viszonyának társadalmi kérdését vizsgálják. A keret és a szerep távolsága azt jelenti, hogy egy olyan témát, mint mondjuk a bántalmazás, nem muszáj az áldozat szerepéből vizsgálni, számos lehetőség van arra, hogy más nézőpontból értelmezzük a kérdést. A keret és a nézőpont megválasztásában az irodalom- és filmelméletből ismert nézőpont és nézőpontváltás fogalmai is segíthetnek. Amikor Akira Kurosawa *A vihar kapujában* (1950) című filmjében egy nemi erőszak történetét négy különböző szemtanú nézőpontjából beszéli el, akkor éppen ezzel, a nézőpontok és távolságok különbségeivel hoz létre jelentést. A drámában ugyanezeket az eszközöket használjuk egy probléma árnyalt megközelítéséhez.

Konvenciók

Drámás konvenciónak nevezzük azokat az eszközöket és dramatikus formákat, amelyekkel egy szituációt ki tudunk nagyítani (pl. kórus, rítus, élő újság), el tudunk mélyíteni (állókép, tabló, forró szék) vagy el tudunk torzítani, tudunk rajta módosítani (belső hangok, a falnak is füle van, gondolat-zuhany) stb. Rengeteg lehetőségünk van. A konvencióhasználatot elsősorban az indokolja, hogy a drámai realizmus (pl. improvizáció) sokszor kontraproduktívan működik, ha a célunk egy probléma alapos feltárása, körüljárása. Dorothy Heathcote⁶⁵ szerint a konvenciók arra valók, hogy „lelassítsák az időt”, és a résztvevők fogást találjanak a problémán, meg tudják ragadni saját gondolataikat, elemezni tudják saját döntéseiket. A konvenciókra úgy is tekinthetünk, mint amik költői távlatot adnak a felfedezésnek, a kifejezésnek és a reflektálásnak a dráma továbbgördülő folyamataán belül. Jonathan Neelands és Tony Goode⁶⁶ konvenciógyűjteményéből tudatos megfontolással válogathatunk olyan eszközöket, amelyek még hatékonyabbá és termékenyebbé teszik a drámapunkát.

65 Heathcote, Dorothy (2020). Jel és előjel. In Takács Gábor (Szerk.), & Kucserka Zsófia (Ford.), *Jeladás és képzelet* (o. 9–34). Káva Kulturális Műhely.

66 Neelands, Jonathan & Goode, Tony (2015). *Structuring drama work*, Cambridge University Press. A könyv korábbi kiadása részben megjelent magyarul: Kaposi László (szerk) (2013). *Drámapedagógiai olvasókönyv*. II. Kerületi Nonprofit Közhasznú Ft.

Történet, epizód, előtörténet

A tantermi dráma leggyakrabban használt struktúrája epizódok sorozatából építkezik. Az epizodikus szerkezet megakadályozza, hogy magával ragadjon minket a történet, és teljesen elmerüljünk benne, miközben minden egyes epizód sajátos tapasztalattal szolgál a facilitátor és a résztvevők számára egyaránt, és hozzájárul a vizsgált téma alapos feltáráshoz. Az epizódoknak nem kell lineáris sorban egymást követniük, hiszen mindegyiknek önmagában is megvan a maga fontossága és érdekessége – akkor is, ha előre megírt drámaszöveggel dolgozunk, vagy regénnyel, novellával, vagy ha a drámaszerkezet alapját egy személyes elbeszélés vagy egy cikk adja. O’Neill⁶⁷ a drámaszerkezet kiindulópontját, vagy forrását „előtörténetnek”⁶⁸ nevezi. Az előtörténetnek nem kell feltétlenül szövegnek lennie a szó köznapi értelmében, lehet ez egy kép, egy szalagcím vagy zene is. A lényeg, hogy az előtörténet megelőzi a drámát, előre adott.

Drámai szöveg

Az alkalmazott drámában természetesen szabad létező színdarabok, drámák szövegét, szövegrészleteit is felhasználni. A drámairodalom több évezredes története gazdag tárházat kínálja a felfedezésre váró témáknak, szenvedélyeknek és történeteknek, amelyek mind alkalmasak a mai kérdések megközelítésében is. A drámákat játszhatjuk az eredeti szereplőkkel és szöveggel, vagy tekinthetünk az eredeti műre kiindulópontként is. Az eredeti dráma lehet az improvizációs játék forrása, illetve felhasználhatjuk egyes részleteit a témánk vizsgálatához a folyamatdráma során.

67 O’Neill, Cecily (1995). *Drama worlds. A framework for process drama*, Heinemann.

68 Angolul: pre-text

2.2. Bevezetés a drámapedagógia módszertanába

Szerző: Mette Bøe Lyngstad

A közös, kreatív tanulás folyamata lehetővé teszi, hogy a résztvevők (a tanulók) változatos módon és különböző formákban fejezzék ki magukat. A drámapedagógiában a résztvevők emberi dilemmákkal küzdenek meg és összetett témákat dolgoznak fel. A hangsúly a cselekvő tanuláson van, vagyis a szituációt különböző nézőpontokból, szerepbe lépve vizsgálják a résztvevők. A szerep lehetővé teszi, hogy a tanulók különböző viszonyulásokat alakítsanak ki az adott kérdéshez, a fikció különböző szintjein. A **drámai konvenciók** arra adnak lehetőséget, hogy a tanulók változatos módon fejezzék ki a benyomásaikat. A következőkben bemutatunk néhány gyakori konvenciót, amelyeket a drámapedagógiában kevésbé (vagy egyáltalán nem) járatos tanárok is bátran alkalmazhatnak az osztálytermükben.

A tanárnak először is meg kell terveznie a dráma fókuszát: hogyan fogja keretezni a tanulókat a fikcióban, milyen konvenciókat szeretne használni, és ezek segítségével hogyan fogja feltárni a téma különböző aspektusait. A dráma elején a résztvevőket fiktív keretbe kell helyezni: ez védi őket, és biztonságossá teszi a játékot. Pontos tisztáznunk kell, hogy kik vagyunk (a játékban), hol vagyunk, mikor, és mi történik velünk éppen. A tanár bevezeti a játékot, és valamilyen alkotó eljárással (pl. közös tevékenységgel) bevonja a tanulókat, érdekeltté teszi őket a folyamatban és kíváncsivá teszi őket a folytatásra.

Számos lehetőség van arra, hogy bevezessünk egy történetet. A kiindulópont bármi lehet, például egy vers, kép, újságcikk, levél, SMS, tárgy (mondjuk egy kulcs, ruhadarab, cipő vagy kalap), vagy a szerepben lévő tanár, a tér közös megformálása, stb. A tanárnak úgy kell megválasztania a kiindulópontot, hogy végiggondolja a formát, a lépéseket és a tevékenységek ritmusát. Miről szól a történet? Mi a dráma központi kérdése, amit vizsgálunk? Melyek lesznek azok a nyitott kérdések, amelyek bevonják a tanulókat, és érdekeltté teszik őket a további vizsgálódásban? A résztvevők a dráma központi kérdésével változatos konvenciókon és drámai formákon keresztül tudnak foglalkozni. A következőkben ezekre mutatunk néhány példát.

Közös rajznak nevezzük, amikor az egész csoport együtt készít el egy képet valamilyen nagyméretű (pl. csomagoló) papírra. Egymás után sorban is rajzolhatnak, vagy egyszerre, mindannyian. Lerajzolhatják például a fikciónk tágabb terének térképét, ami jobb áttekintést nyújt a helyről, berajzolhatják a házat is, ahol játszódnak majd az események. Ez a történetbe való mélyebb bevonódást segíti. A közös rajz egyúttal a csoport előzetes tudásának feltérképezésére és előhívására is alkalmas eszköz, a tanár képet kap arról, hogy a résztvevők hogyan gondolkodnak a témáról. Variáció lehet a közös rajzra, amikor a tanár rajzol, és a résztvevők instruálják őt, hogy mi hova kerüljön a képen. Ezzel a résztvevők verbális kifejezőkészsége is fejlődik.

Az **állókép**, vagyis egy adott pillanat kimerevítése, szoborcsoportként való megjelenítése és közös tanulmányozása egy másik lehetséges eszköz a szituáció feltáró vizsgálatára. Az állókép megállítja az időt. A csoport megjeleníthet egy konfliktust ilyen módon, vagy a konfliktust megelőző és/vagy követő helyzeteket. Az állóképen dolgozhatnak közösen a résztvevők (ilyenkor a társaik egyszerre lesznek rendezők és közönség), vagy kisebb csoportokban. A csoportmunkát többnyire közös megosztás követi, amikor a csoportok bemutatják egymásnak az állóképeiket (vagy az állóképeik sorozatát), esetleg zenével vagy más hanghatással kísérve. Az egyik állóképből a másikba való átmenet történhet úgy, mint egy lassított felvétel, vagy mozoghatnak a szereplők darabosan, mintha bábuk lennének. Az állókép nézői címet is adhatnak a képnek. További lehetőség: az állókép szereplője kiléphet a képből, ilyenkor a többiek kérdezhetik őt, hogy jobban megértsék a szereplőt, majd a szereplő visszalép a képbe.

Egy másik variáció az állóképre, amikor a szereplők sorban, egymás után lépnek be a képbe. Ez a dinamizált állókép lehetővé teszi, hogy reflektáljunk arra, hogyan változtatja meg egy-egy újabb karakter a kiinduló helyzetet. Amikor már mindenki beállt a képbe, akkor az első szereplő kilép, és kívülről néz rá a képre, majd visszalép, de immár egy másik helyzetbe (másik pózba stb.) mint először. Ezek a gyakorlatok elmélyítik és meg is változtatják a kiinduló helyzetet.

Az állókép szereplőinél **gondolatkövetést** is alkalmazhatunk. A tanár egymás után megérinti az állókép szereplőinek a vállát, mire a résztvevők

kimondják a szerep aktuális gondolatait, érzéseit. Az állókép szereplőit arra is megkérhetjük, hogy találjanak ki egy jellemző mozdulatot, ami az általuk alakított karaktert jól kifejezi, és azt ismételtessék.

Rendezhetünk fiktív sajtótájékoztatót, hogy egy központi szereplőt ki-kérdezzünk. Ilyenkor többnyire a szerepben lévő tanárt faggatják a résztvevők. A **forró szék** ehhez hasonló eljárás, ilyenkor bármit meg lehet kérdezni a székben ülő szereplőtől. Ha kevésbé tapasztalt csoporttal van dolgunk, akkor jobb, ha a tanár van szerepben, és őt kérdezik a résztvevők, mivel néha nagyon nehezeket tudnak kérdezni. A forró széknek több variációja is van. Van, amikor a szereplőnek muszáj igazat válaszolnia a kérdésekre, de játszhatjuk úgy is, hogy a szereplő hazudhat, vagy akár megválaszolatlanul hagyhat kérdéseket. Sőt, akár provokálhatja is a résztvevőket.

Egy adott szereplő elmélyítésének, kidolgozásának számos lehetséges módja van. A legegyszerűbb, ha közösen megbeszéljük, hogy vajon milyen lehet a mozgása, a hangja, hogyan öltözködik, miről álmodik stb. Egy másik lehetőség, ha képzeletben **felépítjük a szobáját**. Kitaláljuk, hogy mekkora lehet, és az alaprajzát festőszalaggal felragasztjuk a padlóra. Aztán berendezzük bútorokkal, ezeket is jelöljük. Majd megbeszéljük vagy elkészítjük néhány személyes tárgyát (pl. poszterek a falon, néhány tárgy az íróasztalán). A **szerepből történő írás** segít a résztvevőknek még inkább elmélyedni egy karakterben (pl. levél, napló, vers vagy bármi, ami kifejezi az érzéseit). Ez utóbbi a foglalkozás végi reflektálásnak is jó eszköze lehet.

A **szerep a falon** szintén a karakter megismerését támogatja. A facilitátor óriási papírt terít a földre, és megkéri az egyik tanulót, hogy fekdjön a papírra, majd körberajzolja őt. A papíron lévő sematikus kontúr-figura arra szolgál, hogy hatékonyabban tudjunk gondolkodni egy szereplőről, és alaposabban megértsük őt. Írjuk a kontúron belülre mindazt, amit tudunk az adott szereplőről, a kontúron kívülre pedig mindazt, mit szeretnénk tudni róla, amire kíváncsiak vagyunk vele kapcsolatban, amire választ szeretnénk találni.

A drámafoglalkozások mindig reflexióval zárulnak. A folyamat végén, immár a szerepünkből kilépve beszéljünk a dráma tapasztalatairól, és arról, mit tanultunk a folyamat során.

2.3. A tanár mint facilitátor

Szerző: Bethlenfalvy Ádám

A drámaórákon emberi helyzeteket tárunk fel, fiktív történet keretében ágyazva. Mindez hatással van arra is, hogy a tanár hogyan tudja a tanulókat bevonni a cselekvő tanulás aktív folyamatába. Míg a hagyományos tanórán a tanár a tudás forrása, addig a drámaórán a tanulók világról szóló tapasztalatai éppolyan legitim tudásnak számítanak, mint a tanári tapasztalat. Az, hogy a világról való tudásukat mennyire érzik értékesnek, vagy hogy egyáltalán eléggé biztonságban érzik-e magukat ahhoz, hogy megosszák a gondolataikat a többiekkel, főként attól függ, hogy a tanár miként van jelen az órán. A drámaórán a tanár szerepe nyilvánvalóan más, mint a hagyományos iskolai tanórákon. Éppen ezért a tanár helyett gyakran **facilitátornak** nevezzük azt, aki drámaórát tart, míg a tanulókat **részvevőknek** hívjuk, ami jobban lefedi a cselekvő részvételük módját. A facilitátor dolga, hogy könnyebbé, vagy egyáltalán lehetségessé tegye a résztvevők számára egy-egy feladat megoldását, vagy egy helyzet feltárását, végiggondolását. A facilitátor szerepe és attitűdje így hangsúlyosabban segítő és támogató, mint a hagyományos tanárszerep.

A tanárszerep megváltozása maga után vonja a tanulói szerep megváltozását is. A drámaórán a tanulók elsősorban nem a tudás passzív befogadói, hanem érvényes tapasztalatok birtokosai, akik részt vesznek az emberi viselkedés közös megismerésének folyamatában, és arra törekcsenek, hogy megértsék, miért viselkedik az egyén adott helyzetben így vagy úgy.

A facilitátor szerep legfontosabb elemei a következők:⁶⁹

- a. **A hagyományos hatalmi viszony felforgatása.** Fontos, hogy megbontsuk az osztálytermi hierarchiát, és a fiatalok számára nagyobb szabadságot és ugyanakkor nagyobb felelősséget biztosítsunk. Az egyik lehetőség erre, ha a tanár úgy kezdi a drámaórát, hogy segítséget kér a tanulóktól egy bizonyos kérdés/történet megértéséhez.

69 Bővebben erről lásd: Bethlenfalvy, Adam (ed.) 2018: Democracy through Drama: Conceptual and Pedagogical Framework, https://demodram.com/wp-content/uploads/2018/05/Conceptual-and-Pedagogical-Framework_Democracy-through-Drama.pdf

A kérdésnek hitelesnek és nyitottnak kell lennie, hogy a résztvevők úgy érezzék, képesek megoldani a feladatot. Egy ilyen kezdő lépéssel a facilitátor expliciten is közös szintre helyezi önmagát a résztvevőkkel, hiszen mindannyian ugyanazon a jelentésteremtő folyamaton dolgoznak majd.

- b. Meghívás részvételre.** A drámaórán a résztvevőket arra hívjuk meg, hogy aktívan részt vegyenek a drámajátékban, és szabadon válaszszák meg, hogy mivel szeretnének hozzájárulni a folyamathoz. A facilitátornak tudatosan kell reagálnia a résztvevőkre, és az aktuális érdeklődésük és bevonódásuk mértékét figyelembe kell vennie. A drámafolyamatban való részvételt egyeztetni kell a résztvevőkkel, és a részvételüket újra és újra meg kell erősíteni a drámafolyamat során.
- d. A résztvevők hozzájárulásának értékelése.** A résztvevők aktív hozzájárulását a drámához expliciten értékelni kell, hogy a résztvevők azt érezzék, komolyan veszik őket. Ezzel képessé tesszük a résztvevőket arra is, hogy megbirkózzanak a drámaóra központi problémájával, és felhatalmazzuk őket, hogy alakítsák, formálják a dráma történetét. Összességében a résztvevők megtapasztalják, hogy komolyan veszik őket, és hogy a drámához való hozzájárulásuk valóban értékes.
- e. Kérdések.** A résztvevők gondolkodását kérdésekkel irányíthatjuk és fejleszthetjük. Számos célból kérdezhetünk: hogy tisztázzuk valaminek a jelentését; kíváncsiságból; hogy motiváljuk a gondolkodást; hogy beszélgetést generáljunk; hogy az előítéleteket megkérdőjelezzük és így tovább. A dráma keretein belüli kérdésekkel tovább mélyíthetjük a résztvevők bevonódását és a drámához való hozzájárulásukat. Ez a megközelítés a résztvevők számára is lehetővé teszi, hogy kérdéseket tegyenek fel, hasonló célokból.

A nyelvhasználat kérdése kulcsfontosságú a fenti célok elérésében. A következőkben a nyelvhasználatra térünk ki, kicsit részletesebben. Az osztálytermi kommunikáció legfontosabb típusai Alexander szerint⁷⁰ a következők:

- **Instrukció/magyarázat** (tanár-osztály, tanár-csoport vagy tanár-diák között): információátadás vagy magyarázatok
- **Megbeszélés** (tanár-osztály, tanár-csoport vagy tanuló-tanuló között): gondolatok és információk megosztása, problémamegoldás
- **Párbeszéd** (tanár-osztály, tanár-csoport, tanár-tanuló vagy tanuló-tanuló között): közös megértés létrehozása strukturált kérdésekkel és irányított megbeszéléssel

A kommunikáció jellege erősen befolyásolja a drámaóra folyamatát, és kulcsfontosságú szerepe van a drámás felfedező tanulásban. A beszéd ugyanakkor hidat képez az írott nyelvhez is, ami különösen akkor igaz, amikor a résztvevőknek ügyelniük kell arra, hogy pontosan és érthetően fejezzék ki magukat, és mikor alaposan át kell gondolniuk, hogy mit és hogyan akarnak mondani. A dráma implicit módon a nyelvi kompetenciát, és azon keresztül a kognitív készséget is fejleszti. Mivel a kommunikáció kétirányú folyamat, ezért a tanárnak és a tanulóknak egyaránt fontos szerepük van abban, hogy a nyelvi és kognitív készségek fejlődjenek a drámaórán.

A tanári kérdések alapvetően meghatározzák az órai beszélgetéseket. Neelands megfogalmazása szerint „A dráma kérdező médium. Arra törekszik, hogy összezavarja, kiterjessze és megváltoztassa az önmagunkról való tudásunkat. Arra kérdez rá, hogy kik vagyunk, és mivé válhatunk.”⁷¹ Módszertanilag ez azt jelenti, hogy a dráma a kérdéses formai kereteit adja. A drámában megkérdőjelezhetővé, feltárhatóvá és megváltoztathatóvá válnak a lehetséges valóságok. Végző soron, amikor valaki másra tekintünk adott kontextusban, akkor mindig önmagunkra kérdezzük rá. A kérdések az önmegismerés folyamatának eszközei, és mint ilyenek, alapvető szerepük van a kritikai gondolkodás fejlesztésében.

70 Alexander, R.J. (2006) *Education as Dialogue: moral and pedagogical choices for a runaway world*, Hong Kong Institute of Education / Dialogos.

71 Neelands, J. (2004). Miracles are happening: beyond the rhetoric of transformation in the Western traditions of drama education. *Research in drama education* 9:1, pp. 47-56.

A kérdéseket használhatjuk arra, hogy tisztázzunk valamit, hogy következtetéseket vonjunk le, hogy provokáljunk, hogy ellenőrizzük a közös tudást. A különböző kérdések különböző válaszokat és eltérő gondolkodási formákat generálnak. Első megközelítésben a kérdéseknek két nagy típusát tudjuk elkülöníteni: a nyílt kérdéseket, amelyekre nincs előre meghatározott, jó vagy rossz válasz, hanem nyitott beszélgetést generálnak; és a zárt kérdéseket, amelyekre gyakran csak egy jó válasz adható. A kérdések ennél persze jóval összetettebbek és változatosabbak, de mindenképp meghatározzák a drámai vizsgálódás irányát, formáját és folyamatát.

Például a következő formákban is kérdezhetjük a tanulókat:

- **Lista:** Az erőszak milyen formáiról hallottatok már? Milyen helyzetekben érezheti magát az ember kényelmetlenül? Milyen viselkedés váltja ki ezt az érzést?
- **Ismeret meghatározása:** Ismeritek a gyerekek jogait?
- **Érzések és folyamatok feltárása:** Mit jelent neked a szabadság? Milyen érzéseket kelt benned? Hogyan tudnád megmutatni?
- **Lehetőségfeltevés:** Mit gondolsz, a női politikusok mások lennének, mint a férfiak? Milyen lenne, ha a nők lennének a politikusok? Mi változna?
- **Etikai/morális döntés:** Mindenkinek a nézőpontját tiszteletben kell tartanunk?
- **Értelmezés:** Miért van az, hogy egyeseknek nagyobb hatalmuk van, mint másoknak?

A lényeg, hogy mindig alaposan gondoljuk át, hogy pontosan melyik kérdést milyen célból tesszük fel. A facilitálás azonban nemcsak kérdésből áll. Ugyanilyen fontos, hogy a válaszokra odafigyeljünk. A résztvevők a válaszaik során gyakran a saját elsődleges kulturális és szociális tapasztalataikat fogalmazzák meg. Életbevágó, hogy a drámatanár odaforduló figyelemmel hallgassa ezeket a válaszokat.

A nyelvhasználatban és a jelek használatában megjelenik a tanár tudatos viszonyulása a tanulókhöz, ami jelentősen hozzájárulhat a bizalom kiépítéséhez, és a biztonságos osztálytermi légkör megteremtéséhez.

A bizalom és a biztonság pedig elengedhetetlen, amikor olyan kritikus témákat akarunk feltárni, mint a nők elleni erőszak vagy a bántalmazás.

A drámafolyamat során a tanulók nagyobb szabadságot és felelősséget kapnak, az osztályterem pedig nyílt térré változik: mindez ijesztően hathat annak a tanárnak a számára, aki nem szokott hozzá az efféle munkához a tanulókkal. Kézikönyvünkben olyan óraterveket válogattunk össze, amelyekről meg vagyunk győződve, hogy biztonságosak a tanár és a tanulók számára egyaránt. Az osztályteremben mindvégig meg fogja tudni őrizni a biztonságos és demokratikus légkört, amihez a következő szempontok is segítségére lehetnek:

- **Mindig a fikcióban dolgozunk:** a drámaórán mindig fiktív történetekkel, vagy fiktív karakterekkel dolgozunk. A fikció védelmet nyújt a résztvevőknek, hiszen így nem a személyes problémáikkal foglalkoznak, hanem valaki máséval. Mindig kerüljük el, hogy konkrét személyes élményekről, emlékekről vagy történetekről beszéljünk, és főleg, soha ne ilyen történetekkel játszunk! A személyes történetek drámai feldolgozása a pszichodráma szakterülete, ami képzett terapeutát és hosszú évek tapasztalatát kívánja. Tegyük határozottan egyértelművé a tanulók számára, hogy az egész folyamat során fiktív történettel dolgozunk majd.
- **Távolítsunk:** a résztvevők fiktív szerepe térben és időben is távolságot teremt a vizsgált téma és a résztvevők személyes élete között. Nyugodtan egészítse ki vagy módosítsa a felkínált óraterveket, ha úgy érzi, hogy növelnie kell a távolságot. Amennyiben a kellő és biztonságos távolság nem megoldható, akkor inkább ne tartsa meg az adott órát. Hogyha pl. az osztályba jár egy afgán menekült, akkor semmiképpen ne használjuk a tálib agresszióról szóló óratervet.
- Minél gyakorlottabb lesz a drámás foglalkozásokban, annál inkább megtapasztalja majd, hogy **a legtöbb helyzetet a fikción belülről lehet kezelni.** Nagyon ritka, hogy valami olyasmi történik, ami miatt fel kell függeszteni a folyamatot, és a szerepből kilépve kell megbeszélni valamit. Ezek feltehetően ugyanazok az esetek lesznek a drámaórán is, mint amelyek a hagyományos, frontális órán, vagy akár a szünetben is azonnali közbeavatkozást igényelnek a ta-

nár részéről (mint pl. a fizikai vagy verbális agresszió, rasszista vagy szexista poérok vagy szándékos sértések).

- **A zaj normális:** különösen, ha a tanulóknak olyan feladaton kell dolgozniuk, amelyet meg kell beszélniük. Az aktív részvételre és tevékenységre épülő tanulás természetéből adódóan sokkal nagyobb zajjal jár, mint a frontális osztálymunka.
- **A csend is normális:** Teljesen rendben van, ha egy kérdésre nem kapunk azonnali választ. Legyen bátorságunk kivárni, akár 10-20 másodpercet is. Lehet, hogy a résztvevők most kaptak az iskolában először olyan kérdést, amely nyílt végű és alapos megfontolást igényel. Feltehetően időre van szükségük, amíg megformálják a véleményüket. Ha a csend hosszan fennmarad, kérdezzünk vissza, hogy a kérdés érthető volt-e, vagy fogalmazzuk-e meg másként. Hogyha értik a kérdést, csak nem mernek rá válaszolni a többiek előtt, akkor osszuk fel az osztályt kisebb csoportokra vagy párokra, hogy nyugodtan meg tudják beszélni az álláspontjukat. Kérjük meg őket, hogy hozzanak vissza a „közösbe” akár csak egy mondatot, egy kulcsfogalmat vagy egy rajzot, ami kifejezi a gondolataikat.
- **És hibázni is normális:** Egészen addig, amíg a tanár biztosítani tudja a résztvevők biztonságát, teljes mértékben elfogadható, hogyha nem egészen sikerül az óratervet megvalósítani, vagy ha valamelyik munkaforma nem pont úgy működik, mint ahogyan azt elterveztük. Az óratervek és a drámás foglalkozások pusztán lehetőséget kínálnak a tanár és a tanulók számára. A legtöbb esetben a tanulók észre sem veszik, hogy valami nem úgy sikerült, mint ahogy szeretjük volna, mivel annyira élvezik a közös munkának ezt a formáját. Bízson a tanítványaiban, és bízson a drámafolyamatban. Drámaórát facilitálni épp olyan, mint bármi mást csinálni az életben: minél többet gyakorolja, annál jobban megy majd.

2.4. Drámaóra a Zoomon

Szerző: Mette Bøe Lyngstad

A Zoom alkalmas felület lehet drámaóra online megtartására,⁷² de néhány szempontot mérlegelnünk kell a tervezés során, és módosítanunk kell a hagyományos drámaóra egyes elemein. Ahhoz, hogy megfelelően ki tudjuk használni a Zoom adta lehetőségeket, mind a tanárnak, mind a résztvevőknek meg kell tanulniuk kezelni a felületet. A következőkben megosztunk néhány tippet arra vonatkozóan, hogyan lehet egy-egy dráma konvenciót a Zoomon megvalósítani.

- A résztvevőket ugyanúgy tudjuk keretezni és fiktív szerepbe helyezni a Zoomon is. A fiktív teret és időt érzékeltethetjük a **háttér megváltoztatásával**, ami segít a karakter helyzetének vizualizációjában is.
- A résztvevők és a facilitátor adhatnak maguknak a dráma keretéhez illeszkedő **fiktív neveket**.
- A **szerepből írás** ugyanúgy működhet online is. Az írásaikat megoszthatják a chatben vagy akár fel is olvashatják egymásnak.
- A chat alkalmas egyszerű **szavazásra** is.
- **Állóképet** a kamera előtt tudnak létrehozni, mintha fényképet formáznának önmagukból.
- Bár a résztvevők nincsenek közös térben, mégis lehetséges egyéni, páros vagy kiscsoportos **improvizációt** létrehozni. Kisebb mozdulatokat, dialógusokat vagy egyszerűbb jeleneteket így is létre tudnak hozni.
- Kiscsoportos vagy páros munkára a **breakout rooms** funkciót tudjuk használni.
- **Közös rajzra** a Zoom „Annotations” funkciója alkalmas. A tanár úgy is használhatja a felületet, hogy a résztvevők instruálják, ő pedig rajzol, vagy akár úgy is, hogy a résztvevők maguk rajzolnak közösen.
- A drámafoglalkozást követő **megbeszélés** és a **reflektálás** egyszerűen megoldható a Zoomon.

72 Erre példa: Ciboly, A. & Bethlenfalvy, A. (2020). Response to COVID-19 Zooming in on online process drama. *Research in Drama Education* 25:4, pp. 645-651, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13569783.2020.1816818>

3. Óratervek

A következő fejezetben az általános iskola felső tagozatán és a középiskolában megvalósítható óraterveket mutatunk be. Az órák a nők elleni erőszaknak és a nemi alapú erőszaknak a különböző aspektusait dolgozzák fel, és számos drámás módszertani megközelítést alkalmaznak.

Az eltérő tanulócsoporthoz és a helyi kontextus függvényében az óratervek módosíthatók, annak érdekében, hogy illeszkedjenek az aktuális sajátosságokhoz. Éppen ezért a kézikönyvünkhöz kapcsolódó online felületet folyamatosan frissítjük, és újabb óratervekkel bővítjük. Az újabb óratervek és jógyakorlatok elérhetők projektünk weboldalán⁷³. Mindenkit arra biztatunk, hogy az óraterveket bátran igazítsa saját tanulócsoportjának igényeihez és érdeklődéséhez. Ha belép a projekt weboldalára, akkor ott tanártársaival is megoszthatja tapasztalatait, módosított óraterveit, az online drámaórákkal elért eredményeit és további ötleteit, amivel segíti az ő munkájukat is.

Az óratervek minden esetben rövid táblázatos összefoglalóval indulnak, amelyben megtalálhatók az óraterv alapadatai (idő- és helyigény, célcsoport jellemzői és drámapedagógiában való jártasság, nehézségi fok a tanár számára). Ezt követi az óra rövid, összefoglaló bemutatása, majd a foglalkozás céljai. Összeszedtük azokat a gyakorlati tudnivalókat is, amelyeket fontos számításba venni az óra tervezésekor és megtartásakor. Ez után az óra részletes leírása következik lépésről lépésre, végül néhány további lehetőség az óra elmélyítésére, kiterjesztésére vagy módosított megvalósítására.

73 <http://antigone-project.eu/>

3.1. Szabad? Védjük meg a testhatárokat!

Szerző: Anđelka Nikolić (Ninna Mörner és Delphine Cartier közreműködésével)

Idő	Tér	Életkor	Dráma-pedagógiai jártasság	Nehézségi fok a tanár számára
45' (további tevékenységekkel: 90')	Üres tanterem, tornaterem vagy szabad tér	11 – 18 éveseknek	Nem szükséges	(1–5) 2

Az óra rövid összefoglalása

Az óra a privát és intim tér témájával foglalkozik. Az óra célja, hogy a tanulók tudatosítsák saját intim zónájuk határait, megérezzék, hogy hol húzódnak a biztonságos privát tér személyes határai, és hol húzódnak a másik ember határai. A mozgásos feladatokra és tudatos figyelemre épülő gyakorlatok célja, hogy megtanulják tudatosan tiszteletben tartani saját és mások intim zónájának határait.

Az óra céljai

A saját test elfogadása a serdülőkor fontos feladata. A foglalkozás célja, hogy a fiatalok bátran szabják meg saját intim zónájuk határait, és vegyék észre, hogyha bármilyen szociális helyzetben valaki megsérti ezeket a határokat.

Eszközigény és előkészületek

- **Üres, csendes terem:** ahol elég hely van arra, hogy minden tanuló szabadon mozoghasson; és kellő nyugalom ahhoz, hogy mindenki elmélyedhessen a feladatokban. A tornaterem vagy a szabad tér (pl. udvar) is jó lehet, ha külső zajok és más események nem fogják elterelni a figyelmet.
- Zenelejátáshoz alkalmas eszköz (nem szükségszerű).

Az óra részletes leírása, lépésről lépésre

Első rész: „Az én testem” (10-15 perc)

Az első rész több mozgásos feladatból áll, amelyek célja, hogy a résztvevők kicsit bemelegedjenek, és ellazuljanak, valamint hogy olyan mentális és fizikai állapotba kerüljenek, ami lehetővé teszi számukra, hogy felfedezzék és tudatosítsák az óra témáját.

Feladat 1.1

Válassz egy olyan helyet a teremben, ahol úgy tudsz elhelyezkedni, hogy elég helyed legyen ahhoz, hogy szabadon és biztonságban érezd magad. Vegyél egy mély lélegzetet, tartsd bent pár másodpercig, majd engedd ki. Ismételd meg ötször. Most képzelj el, hogy minden egyes kilégzéssel a tested össze megy, és kisebb lesz. Próbáld meg lekicsinyíteni magad, akár úgy is, hogy összébb húzódsz. Most próbáld ki a „kis tested”! Hogyan mozog? Hogyan beszél? Milyen érzés kicsinek lenni? Mozogj a teremben, és találkozz össze más „kis testekkel”!

Feladat 1.2

Most növeszd meg a testedet, amilyen nagyra csak tudod! Nyújtózz magasra, és próbáld ki a „nagy testedet”. Hogyan mozog, milyen a hangzása? Milyen érzés nagynak lenni? Mozogj a teremben, és találkozz össze más „nagy testekkel”!

Feladat 1.3 – megosztás:

Változz vissza a saját, normál méretedre, és üljünk körbe. Röviden beszéljünk a következőkről: milyen érzés volt kicsinek/nagynak lenni? A mostani tapasztalatokat tudod valamilyen korábbi, valós élményhez kötni? Mikor érezed kicsinek, illetve nagynak magad?

Második rész: „Szabad?” (25-30 perc)

Feladat 2.1

Osszuk fel a körben ülő tanulókat két csoportra, úgy, hogy kiszámoljuk őket (1, 2, 1, 2...), ahol minden 1-es alkot egy csoportot, és minden 2-es a

másik csoportot. A két csoportot állítsuk fel egy-egy sorba olyan messze egymástól, amennyire csak lehet (pl. a terem két szemközti fala mentén).

A szemben álló tanulók nézzenek egymás szemébe, majd lassan induljanak el egymás felé, és próbálják meg beállítani az optimális közelséget-távolságot egymás között.

A feladat lényege, hogy megtaláljuk azt a távolságot, amely mindkét fél számára kényelmes, illetve mindkét fél számára elég jó érzés (anélkül, hogy megbeszéljünk).

Feladat 2.2 – „Szabad?”

Válassz valakit, és kérdezd meg tőle: Beállhatok a helyedre? Ha a társad azt válaszolja: „igen”, akkor állj be a helyére, és ő menjen tovább, kérdezzen meg mást, hogy beállhat-e a helyére. Ha azt a választ kapod, hogy „nem”, akkor menj tovább, és keress mást, akinek szabad beállnod a helyére.

A feladatot úgy fejlesztjük tovább, hogy a „Beállhatok a helyedre?” kérdést módosítjuk. Legyen a kérdés például: „Megfoghatom a kezed (vállad, hajad stb.)?” „Megölelhetlek téged?” „Mondhatok valami kedveset neked?”

A szabály mindvégig ugyanaz: ha a válasz „nem”, akkor a kérdezőnek el kell fogadnia, és tovább kell mennie. Csak abban az esetben érhetnek hozzá a másikhoz, hogyha engedélyt kapnak rá.

A feladat továbbfejleszhető úgy, hogy a résztvevők maguk határozzák meg, hogy milyen testrészre kérdeznek rá, és a választ is ennek megfelelően adják meg. Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy bárki bármikor meggondolhatja magát! Szabad közben is „nem”-et mondani! A feladat lényege, hogy a tanulók ne azt érezzék, hogy bárkinek is a kedvében kéne járniuk, hanem csakis arra figyeljenek, hogy nekik mi esik jól, vagy mi válik kényelmetlenné. A tanárnak folyamatosan figyelnie kell, hogy mindenki oda tudjon figyelni a saját jelzéseire, és tiszteletben tudja tartani a saját igényeit!

Feladat 2.3 – A gyakorlat továbbfejlesztése

nem/nem

Kérjük meg a résztvevőket, hogy most maradjanak a párjuknál. A feladat ugyanaz, mint az előbb, de most csak azt válaszolhatják: NEM. Akkor sem mondhatnak igent a kérésre, ha szeretnének. Amikor megkapják a választ a párjuktól („nem”), akkor pedig azt kell válaszolniuk: „köszönöm”.

nem/igen, örülnék neki

Maradjon mindenki továbbra is a párjánál. Kérjük meg a résztvevőket, hogy figyeljenek mélyen a saját érzéseikre: valódi örömet jelentene most a másik érintése? Ha igazán vágnak rá, és úgy érzik, valódi, nagy öröm lenne a másik érintése, csakis abban az esetben mondjanak „igen”-t. Ha nem éreznek kifejezett lelkesedést és örömet, akkor „nem”-et kell mondaniuk. A kérdezőnek ugyanazt kell válaszolnia, függetlenül attól, hogy a válasz igen vagy nem volt: „köszönöm”.

További lehetséges gyakorlat: A gyakorlat ugyanaz, mint az előbb, de a résztvevők tovább pontosíthatják a kérést, és/vagy „nem” válasz esetén felajánlhatnak valamit cserébe. Például tegyük fel, hogy a „megfoghatom a kezéd?” kérdésre szíve szerint azt válaszolná a másik, hogy „nem”, de felajánlhatja, hogy „nem, de megérintheted a bal felkaromat”. A kérdést is pontosíthatják, például „foghatom a kezéd 10 másodpercig?”

Lezáró megbeszélés a gyakorlatok után: kérdezzük meg a tanulókat, hogy milyen érzés volt először „nem”-et és „igen”-t mondani, illetve mi változott, amikor csak örömmel mondhattak igent? A második esetben őszintébbnek éreztétek az „igen”-t? Könnyebb volt „nem”-et mondani a nem/nem gyakorlat után? Mit gondoltok, általában nehéz nemet mondani? Ha igen, miért? Mi a könnyebb: kérni/kérdezni vagy válaszolni?

További gyakorlatok és tevékenységek

a) A „beleegyezés” fogalma: értsük meg, beszéljünk róla (20-25 perc)

Lehetséges beszélgetési formák, témák:

Vezessük fel a szexszel kapcsolatos beleegyezés fogalmát. Beszéljünk arról, hogy vajon mikor és hogyan, milyen formában adható a beleegyezés!

Kérjük meg a résztvevőket, hogy készítsenek listát: Vajon mik lehetnek a szexszel kapcsolatos beleegyezés jelei? Hogyan adja valaki tudtadra, hogy szeretne szeretkezni veled? Melyek lehetnek azok a jelek, amelyek az ellenkezőjét jelentik? Hogyan adhatja valaki tudtadra, hogy nem akar szexelni?

Kérdezzük meg azt is, vajon a csókba való beleegyezés egyúttal engedély a szexualitás egyéb formáira is?

Beszéljünk arról, hogy mindig, mindenkinek joga van közben is meggondolnia magát, és hogy az „igen” bármilyen intim érintésre pusztán arra az érintésre vonatkozik, és senkit sem jogosít fel a folytatásra. A kezdeti rámenősség vagy kezdeményezés éppúgy lehet félelmetes a másik számára, mint amennyire vonzó. A leggyakoribb jele annak, hogy valaki nem akar továbbmenni: maga a passzivitás. Különösen, ha nem akarjuk a másikat megbántani, vagy ha meg vagyunk ijedve, nagyon valószínű, hogy pusztán a passzivitásunkkal tudunk jelezni. Előfordul, hogy valaki teljesen lefagy egy ilyen helyzetben, és egyáltalán nem tud cselekvően reagálni és tiltakozni. Ez a fajta dermedt ijedtség különösen gyakori olyan esetekben, amikor valaki nem akar részt venni abban a szexuális aktusban, amely éppen történik vele, de a jelzéseit nem értik meg. Mindent nagyon fontos tudatosan figyelni és észben tartanunk, amikor szeretkezünk. Ha nem kapjuk meg az egyértelmű „igen”-t, akkor az maga a „nem”!

Kitekintés: Más körülmények között hogyan szoktátok értelmezni a passzivitást? Észre szoktátok venni? Figyeltek rá? Szokás „nem”-ként értelmezni, ha valaki passzív?

Végül mindenképp tisztázzuk: ha nem akarsz szexelni, ahhoz nem kell óriási ellenállást kifejtened, csak azért, hogy „megvéd a becsületedet”. Ha egy nő nem fejt ki nagyon nagy ellenállást, az még nem jelenti azt,

hogyan beleegyezett a szexbe. A beleegyezés aktív folyamat, és nem a másik aktivitásának eltűrése.

b) Saját GIF készítése a beleegyezésről (30 perc)

Nézzük meg a csoporttal a teás videót, majd alkossunk 4 fős mikrocsoportokat. Kérjük meg a csoportokat, hogy találjanak ki egy olyan jelenetet, amely a videóhoz kapcsolódik, és amiről úgy érzik, hogy jobban megszólítaná a tinédzsereket.

A feladat leírása:

1. lépés: nézzük meg a 3 perces teás videót:

<https://www.youtube.com/watch?v=oQbei5JGiT8>

2. lépés: alkossunk 4 fős kiscsoportokat a tanulókból, majd kérjük meg a csoportokat, hogy készítsenek közösen egy kb. 5 másodperces jelenetet a saját mindennapi életükből, amely hasonlít a teás videó valamelyik jelenetére. (7 perc)

3. lépés – megosztás: a csoportok egymás után bemutatják a rövid jeleneteiket vagy szobor-jeleneteiket. Beszéljünk a jelenetekről: miért pont ezt választották, hogyan gondolkodtak a tervezés közben, stb. (15 perc)

4. lépés: A feladat után beszéljünk közösen is a tapasztalatokról az osztályban. (8 perc)

További lehetőség: Ha gondoljuk, filmre vehetjük a jeleneteket, és megoszthatjuk az iskola egészével: így tágabb körben is tudatosíthatjuk a beleegyezés fogalmát és fontosságát.

További olvasmányok és tudnivalók a tanár számára:

A tájékozott beleegyezés fogalma a legtöbb szexuális erőszakkal foglalkozó törvénykezésnek lényegi eleme.

Tájékozott beleegyezés:⁷⁴ Amikor azt vizsgáljuk, hogy vajon egy cselekvést a másik ember akarata ellenére követtek-e el, akkor valójában a beleegyezés kérdését vizsgáljuk. Tájékozott beleegyezés csakis akkor adható, ha az egyén pontosan tisztában van azzal, hogy mi fog történni, és érti az adott cselekvés lehetséges következményeit is. Tájékozott beleegyezés csakis a körülmények és tények ismeretén és a lehetséges következmények és hatások tudatos mérlegelésén alapulhat. Tájékozott beleegyezést továbbá csakis az adhat, akinek jogában és hatalmában áll tiltakozni, aki képes megtagadni, hogy részt vegyen egy bizonyos cselekvésben, vagyis akit semmilyen módon nem kényszerítenek (pl. nem győzködnek, és nem fenyegetnek). A gyerekek nem adhatnak tájékozott beleegyezést, hiszen ők többnyire nem látják be egy cselekvés lehetséges következményeit, valamint könnyen lehet, hogy nem tudnak (vagy nem mernek) élni a tiltakozás és ellenállás jogával. Nem adhat tájékozott beleegyezést az a személy, aki az értelmi, fizikai vagy érzékszervi képességeknek csak korlátozott mértékben van birtokában.

Beleegyezés:⁷⁵ Svédországban 2018 óta új törvény szabályozza a szexuális erőszak megítélését. A törvényben a beleegyezés kulcsfontosságú. A törvény szerint a szex kölcsönös szabad akaratból fakad – minden más esetben bűncselekménynek minősül. Amennyiben a szex közös, szabad akaratból fakad, akkor az azt jelenti, hogy a résztvevők egyértelműen kifejezték beleegyezésüket: szavakkal vagy testük jelzéseivel. Éppen ezért olyan fontos, hogy figyeljünk, kérdezzünk, és tartsuk tiszteletben a másikat. Meg kell győződnünk arról, hogy a másik mit szeretne (vagy nem szeretne). A törvény alapján ahhoz, hogy valakit elítéljenek nemi erőszakért, nem kell bizonyítani, hogy az elkövető erőszakot alkalmazott, vagy megfenyegette az áldozatát. Ahogyan azt sem kell bizonyítani, hogy visszaélt volna a másik kiszolgáltatott helyzetével (pl. ha a másik ittas volt). A törvény nagyon egyszerű: a szex vagy szabad akaratból fakad – vagy minden más esetben bűncselekmény.

74 https://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2015/09/TAG-EDUCATION-08_26_2015.pdf

75 <https://www.frivilligtsex.se/summary-in-english/>

Minden egyes szexuális aktusnak szabad akaratból kell fakadnia. Ez azt jelenti, hogy egy adott szexuális cselekvésbe való beleegyezés még nem jelent automatikus beleegyezést a további szexuális cselekvésekre nézve is. Éppen ezért minden egyes lépésnél meg kell győződnünk arról, hogy a másik szeretné-e azt a bizonyos szexuális cselekvést. Például, ha valaki beleegyezését adta az orális szexre, az nem jelenti azt, hogy a vaginális vagy anális behatolás is a kedvére lesz. A kezdeményező félnek minden egyes új szexuális cselekvésre meg kell kapnia a beleegyezést (verbális vagy nonverbális úton). Ellenkező esetben nem szexről, hanem bűncselekményről beszélünk.

Néhány további tipp és jótanács:

A serdülőket néha feszélyezik a mozgásos, testi gyakorlatok és játékok, hiszen éppen alakulóban van a testtudatuk. Figyeljük meg, hogy a saját csoportunk komolyan tudja-e venni az ehhez hasonló feladatokat! A tanárnak arra is tekintettel kell lenni, ha az osztályban esetleg valakit különösen érzékenyen érint az óra témája. Ha a tanár észreveszi, hogy valamelyik tanulónak esetleg traumatikus élményei vannak a személyes zóna és intim testhatár témájával kapcsolatban, akkor a foglalkozást úgy kell alakítania, hogy védje az adott tanulót (pl. módosítsunk a feladaton, vagy térjünk át más feladatra). Ha felmerül a traumatizáltság gyanúja, akkor a tanárnak értesítenie kell az iskolapszichológust, aki szakszerű segítséget tud nyújtani a tanuló számára.

3.2. Értékválasztások

Szerzők: Hanna Melanton Appelfeldt, Delphine Cartier és Ninna Mörner

Idő	Tér	Életkor	Dráma-pedagógiai jártasság	Nehézségi fok a tanár számára
45' (további tevékenységekkel: 90')	Üres tanterem, tornaterem vagy szabad tér	11 – 18 éveseknek	Nem szükséges	(1–5) 2

Az óra rövid összefoglalása

Az óraterv az értékválasztásos játékokra nyújt különböző példákat, valamint olyan – esetenként provokatív – állításokat mutat be, amelyekkel a tanár bevezetheti a nemi alapú erőszak és a nők elleni erőszak témáját. A játékok beszélgetést indíthatnak a nemi szerepekkel kapcsolatos előítéletekről, a közösségi és személyes értékválasztásokról, valamint ezeknek a nők elleni erőszakkal való összefüggéseiről.

Az óra céljai

Az értékválasztásos játékok célja, hogy beszélgetést generáljanak a felmerülő kérdésekről: segítsék az eltérő nézőpontok kibontását és egy adott probléma különböző megközelítéseit. Ebben az esetben a nők elleni erőszak témája köré szerveztük az értékállításokat. A felmerülő véleményeknek nem kell jól megformált, kiforrott gondolatmeneteknek lenniük. A cél inkább az, hogy a tanulók segítsék egymást a gondolatok feltárásában és megértésében, hogy figyelmesen meghallgassák egymás álláspontját, egymást tiszteletben tartva vitázzanak, és így alakítsanak ki tudatosabb és reflektáltabb álláspontot.

Az értékválasztásos játékok

Az értékválasztásos játékok strukturált keretek között indítják be a nyílt párbeszédet és vitát. A fő cél, hogy a résztvevők reflektáljanak saját értékválasztásaikra, ahogyan a társaik és a közösség értékválasztásaira is. A beszélgetés során kifejezzék, tudatosítsák és ütköztessék véleményüket az adott téma kapcsán. Fontos, hogy az értékválasztásos játékokban

soha nincsenek jó és rossz válaszok, jó vagy rossz megoldások. A tanulóknak biztosnak kell lenniük abban, hogy nem fogják elítélni őket a véleményük miatt! Az értékválasztásos játékok továbbá jó közösség-szervező eszközök, segítségül lehetnek abban, hogy mindenki megtalálja a helyét a közösségben. A játék tudatosítja a saját és a társak értékeit. Hosszabb távon a játék segíti, hogy a tanulók ki tudjanak állni a véleményük és az érzéseik mellett.

Mindenképp hangsúlyozzuk, hogy a játékban mindenki oda álljon, amelyik állásponttal éppen most azonosulni tud. A választások nem jelentenek elköteleződést, bármikor meggondolhatják magukat. A tanulóknak a játékban nem kell személyes élményeiket megosztaniuk egymással, hanem inkább a témával kapcsolatos gondolataikra kell fókuszálniuk. Ha valaki éppen nem akarja megmagyarázni, hogy miért választotta az adott álláspontot, akkor nem kell. A lényeg, hogy a tanulók reflektáljanak saját magukra.

Amint a tanulók elfoglalták az aktuális álláspontjuknak megfelelő helyet, bátorítsuk őket arra, hogy osszák meg egymással érveiket. A megosztás többféleképpen is történhet. Alkalmazhatunk páros vagy kiscsoportos formát, míg az azonos állásponton lévők először egymással megbeszélik az érveiket, majd ezután nyithatjuk nagyobbra a beszélgetés körét, hogy a különböző állásponton lévők is ütköztessék érveiket.

Szabályok: tippek és tanácsok

A játékban való részvétel és a saját gondolatok nyilvános megosztása önkéntes! Soha ne tegyük kötelezővé a tanulók számára. A játékban nincs jó és rossz megoldás. Ne szakítsuk félbe egymást, mindenkinek joga van végigmondania a gondolatait. Tanárként az a feladatunk, hogy olyan légkört teremtsünk, ahol a tanulók szabadon gondolkodhatnak, és jól érzik magukat. Csupán az erőszakos, bántó vagy elnyomó viselkedésnek kell gátat szabnunk – ha esetleg előfordul ilyen.

Ha egy tanuló egyedül marad az álláspontjával, akkor jó megoldás lehet, hogyha tanárként odaállunk mellé, és így támogatjuk.

Eszközigeny és előkészületek

Kellő térre lesz szükségünk, hogy a résztvevők szabadon mozoghassanak. A szükséges teremigeny függ attól is, hogy a tanár melyik játékformát választja.

Az óra részletes leírása, lépésről lépésre

Hová állsz? Vélemény-vonal:

Cél: nyitott, beszélgetésindító játék, amely segíti, hogy mindenki elmondhassa a véleményét a témáról. A játék az adott állításhoz való viszonyok sokféleségét skálán („hőmérőn”) teszi láthatóvá.

Előkészületek: helyezünk el hat, számozott mezőt a földön (1–6), majd kérjük meg a tanulókat, hogy álljanak arra a mezőre, amely az állításhoz való viszonyukat leginkább kifejezi. A tanár felolvassa (kimondja) az állítást, a tanulók pedig annak megfelelően állnak rá egy-egy mezőre, hogy mennyire értenek egyet az állítással.

A számok jelentése: 1 (teljes mértékben egyet értek vele) – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 (egyáltalán nem értek vele egyet)

Állítások: *Mindig kezdjünk egy teszt-állítással, hogy megbizonyosodjunk róla, a résztvevők értik a játékot!*

Pl.: „A nyár jobb, mint a tél.”

A következő állításokat négy téma szerint csoportosítottuk. Természetesen keverhetjük is az állításokat, vagy kitalálhatunk saját állításokat is. Néhány állítás több témánál is szerepel, hiszen a témák összefüggenek.

Egyenlőség:

- A férfiak gyakrabban döntenek a nők helyett, mint fordítva.
- Igazságos társadalomban élünk.
- A lányokat és a fiúkat általában egyformán/különbözőképpen kezelik.
- A lányok és a fiúk ugyanannyit segítenek a házimunkában.
- A lányoknak és a fiúknak ugyanolyan jogaik vannak a tanulás és a munka területén.

- Egy igazságos társadalom ugyanannyira kedvezne a lányoknak, mint a fiúknak.
- A nők ugyanolyan gyakran bántalmazták a férfiakat, mint fordítva.
- A lányok jobban értenek a háztartási munkához, mint a fiúk.
- Azt a lányt, aki 10 sráccal csókolózott (vagy 10 fiúval is lefeküdt), ugyanúgy kezelik, mint azt a fiút, aki 10 lánnyal csókolózott (vagy 10 lánnyal is lefeküdt).
- Rosszabb, ha egy lánynak van rossz híre, mint ha egy fiúnak.
(A kérdést továbbvezethetjük: általában mit jelent, ha egy lánynak rossz híre van? Mitől lesz egy fiúnak rossz híre? Milyen hatással lehet egy fiúra/lánnyra, ha rossz hírük van?)
- Ha egy lánynak rossz híre van, akkor ő maga tehet róla.

Nemi sztereotípiák, előítéletek:

- A lányok gyakrabban vannak kitéve a szexuális zaklatásnak, mint a férfiak.
- A férfiak gyakrabban döntenek a nők helyett, mint fordítva.
- A lányok érzékenyebbek, mint a fiúk.
- A lányok könnyebben sírnak, mint a fiúk.
- Eltérő neműek számára nehéz „csak” barátoknak lenni.
- A nők és a férfiak el tudják látni ugyanazokat a munkákat.
- Egy lány könnyebben mondhat nemet a szexre, mint egy fiú.
- Azt a lányt, aki 10 sráccal csókolózott (vagy 10 fiúval is lefeküdt), ugyanúgy kezelik, mint azt a fiút, aki 10 lánnyal csókolózott (vagy 10 lánnyal is lefeküdt).
- Rosszabb, ha egy lánynak van rossz híre, mint ha egy fiúnak
(A kérdést tovább vezethetjük: általában mit jelent, ha egy lánynak rossz híre van? Mitől lesz egy fiúnak rossz híre? Milyen hatással lehet egy fiúra/lánnyra, ha rossz hírük van?)
- A fiúknak fontosabb a szex (jobban szükségük van rá), mint a lányoknak.
- A lányok simulékonyabbak, inkább engedelmes természetűek, mint a fiúk.
- Nehéz elégedettnek lenni a külsőnkkel, a megjelenésünkkel.

- A lányok jobban szeretik, ha a fiúk kezdeményeznek.
- A fiúk többet beszélnek a szexről, mint a lányok.

Erőszak:

- A lányok gyakrabban vannak kitéve a szexuális zaklatásnak, mint a fiúk.
- A családon belüli erőszak gyakoribb a roma családokban, mint a magyarok között.
- A családon belüli erőszak főként akkor történik, ha a szülők be vannak rúgva.
- Néha belefér, hogy a szülők nevelési szándékból erőszakot is használnak.
- A testi bántalmazás rosszabb, mint a lelki.
- A nők ugyanolyan gyakran bántalmazzák a férfiakat, mint fordítva.
- Az igaz szerelem gyakran veszekedéssel indul.
- Ha egy lányt megüti a barátja, de aztán nagyon megbánja, akkor valószínű, hogy többet nem fordul elő ilyesmi.
- A nők gyakran azért hazudják azt, hogy a volt barátjuk/férjük bántalmazta őket, hogy így álljanak bosszút.
- A családon belüli vagy házastársak közötti erőszak magánügy.

Szexualitással kapcsolatos témák: szexuális zaklatás, nemi orientáció, beleegyezés és pornográfia

- Az oké, ha valaki kérés nélkül intim képeket küldözget valaki másnak.
- Szabad meztelen képet terjeszteni másról.
- A lányok jobban ki vannak téve a szexuális zaklatásnak, mint a férfiak.
- Párkapcsolaton belül nem lehet visszautasítani a másik szexuális közeledését.
- Könnyű nyitottnak lenni a nemi orientáció kérdésében.
- A nők ugyanolyan gyakran bántalmazzák a férfiakat, mint fordítva.
- A szexre nehéz nemet mondani.
- Azt a lányt, aki 10 sráccal csókolózott (vagy 10 fiúval is lefeküdt), ugyanúgy kezelik, mint azt a fiút, aki 10 lánnyal csókolózott (vagy 10 lánnyal is lefeküdt).

- Együtt lenni valakivel a saját nemedből: teljesen oké.
- A fiúknak fontosabb a szex (jobban szükségük van rá), mint a lányoknak.
- A pornó megváltoztatja a szexualitáshoz való viszonyt.
- A fiúk többet beszélnek a szexről, mint a lányok.
- A pornófilmek megfelelő információt nyújtanak a szexről.
- Egy lány könnyebben mondhat nemet a szexre, mint egy fiú.

Változatok az értékválasztásos játéokra:

Székcseré: A tanulók körben elhelyezett székeken ülnek. Ha egyetértenek az elhangzó állítással, akkor fel kell állniuk, és másik székre leülni (helycserék); ha nem értenek egyet, vagy nem tudják eldönteni, hogy egyetértenek-e, akkor maradnak a helyükön. Tegyük egy plusz széket a körbe. A tanár vagy a kör közepén áll, vagy a körön kívül, és sorban felolvassa az állításokat. Ez egy gyors játék, ne hagyjunk sok időt a gondolkodásra, az első, spontán vélemény feltárása a cél. Ha nem hagyunk sok időt az egyes állítások között, azzal azt is elkerüljük, hogy a résztvevők a másik véleményét figyeljék.

Igen, Nem, Talán: Ebben a változatban a számok helyett három mezőt ragasszunk a földre: igen, nem és talán feliratokkal. A résztvevők abba a mezőbe álljanak, amely az állítással kapcsolatos véleményüket leginkább kifejezi.

Sarkok: Ebben az értékválasztásos játékban a tanár felolvas egy kérdést, majd négy különböző választ. A terem négy sarka az egyes válaszoknak felel meg: vagyis a kérdés elhangzása után a tanulók a teremnek abba a sarkába mennek, amelyik válasszal leginkább egyetértenek.

A legtöbb esetben felkínálhatunk egy „saját válasz” sarkot is. Ide azok a tanulók mehetnek, akik szeretnék megvitatni a kérdést, és saját választ, megoldást kidolgozni rá.

A játékhoz az alábbi kérdéseket javasoljuk. Érdemes az 1. kérdéssel kezdeni, hogy bevezessük a nemi alapú erőszak és a nők elleni erőszak fogalmát. A következőkben mutatunk egy lehetséges kérdéssorrendet, de ettől természetesen el is lehet térni.

A kérdések és a válaszlehetőségek felsorolása után mindenhol található egy-egy rövid magyarázat vagy tudnivaló. Ezek segíthetik a tanárt

a beszélgetés moderálásában, miután mindenki elfoglalta a helyét, és a résztvevők megosztják egymással a gondolataikat. Fontos szem előtt tartanunk, hogy ezek a magyarázatok pusztán arra szolgálnak, hogy segítsék a beszélgetés moderálását, de nem jelentenek megoldást vagy helyes választ az egyes kérdésekre. A játék lényege, hogy nyitottak legyünk a másik véleményére, és hogy mindenki meg tudja fogalmazni a saját álláspontját. Teremtsünk elfogadó légkört!

1. Mit jelent a nők elleni erőszak?

- a. ez egy társadalmi probléma
- b. amikor egy férfi megver egy nőt
- c. bűncselekmény
- d. családi ügy

A nők elleni erőszakba mind a négy fenti megfogalmazás beletartozik, épp ezért fontos, hogy mélyebben is átbeszéljük a kérdést. A nők elleni erőszak nagyon sokrétű, és számos releváns megközelítése lehetséges.

2. Mit gondolsz, milyen társadalmi változásra lenne szükség elsősorban ahhoz, hogy megelőzzük a nők elleni erőszakot?

- a. meg kellene változtatni a férfiassághoz kapcsolódó szerepet
- b. nővériség, női szolidaritás – a nők nagyobb támogatására és több információra lenne szükség
- c. erősebb női jogokra, nővédő törvényekre lenne szükség
- d. keményebb felelősségre vonás és büntetés az elkövetőkkel szemben

Ahhoz, hogy a nők elleni erőszak társadalmi szinten csökkenjen, valóban mind a négy fenti intézkedésre szükség lenne. Változnia kell a férfiasság társadalmi szereprepertoárjának, és erősebb, nők közötti szolidaritásra lenne szükség. A nőknek erősebb támogatásra és több releváns információra lenne szükségük ahhoz, hogy nyíltan tudjanak beszélgetni a problémáikról – hiszen még mindig rengeteg tabu övezi ezeket a kérdéseket. A nőjogi törvények és a nők elleni erőszakkal kapcsolatos jogi

környezet nagyon eltérő a világ különböző országaiban, ugyanakkor Magyarországon mindenképp modernizálásra szorulnának a gyerekvédelmi és nővédelmi törvények. A jelenlegi jogszabályi környezet nem az Isztambuli Egyezmény irányelveit követi, és így kevésbé támogatja a nők elleni erőszakkal szembeni hatékony fellépést. Azokban az országokban, ahol jelenleg a legkedvezőbb nővédelmi törvények vannak érvényben (pl. Svédország, Norvégia) gyakran a joggyakorlat és az eljárások során mégsem alkalmazzák ezeket a törvényeket: az elkövetőket nem mindig vonják felelősségre, és sokszor nem szabják ki a legszigorúbb büntetéseket.

3. Mit gondolsz, elsősorban mi lehet az oka annak, ha egy férfi megüt egy nőt?

- a. a nő provokálta
- b. a férfi akar dönteni
- c. a férfi rosszul érzi magát, gondjai vannak
- d. a férfi részeg

A férfiak elsősorban azért bántalmazzák a nőket, mert makacsul tartja magát a nézet, miszerint a férfinak jogában áll megrendszabályoznia/bántania a „saját” feleségét. Lehet, hogy a férfinak pszichés gondjai vannak, és rosszul érzi magát; az is lehet, hogy részeg vagy provokálták. Azonban ezek az indokok soha nem jelentenek mentséget a bántalmazásra. A bántalmazás bűncselekmény, amit semmilyen indok nem tesz elfogadhatóvá.

4. Mit gondolsz, hogyan lehet megakadályozni a párkapcsolaton belüli erőszakot?

- a. meg kell változtatni a férfiak magatartását
- b. jobban kell védeni a nőket
- c. keményebben kell büntetni
- d. saját válasz

A fenti megoldások mindegyike hozzájárulhat a nők elleni erőszak visszaszorításához. A férfiaknak felelősséget kell vállalniuk a saját tetteikért

– hiszen elsősorban ők az elkövetők. A nők védelemre szorulnak a bántalmazó párkapcsolatban, és a kapcsolatból való kilépés után is. A legkomolyabb zaklatási ügyek, sőt, esetenként a nőgyilkosság éppen a szakítás miatt, a szakítást követően történik, amikor a nő megpróbálja elhagyni bántalmazó partnerét. A joggyakorlat is lehetne keményebb az elkövetőkkel szemben, még akkor is, ha arról természetesen lehetne vitázni, hogy pontosan melyek a jogrendszer hiányosságai. A saját válasz kidolgozása során olyan megoldások kerülhetnek elő, mint például a tudatosító kampányok, érzékenyítés, az áldozathibáztatás elleni fellépés, az áldozatok szégyenének és stigmatizálásának megváltoztatása, a társadalmi hozzáállás megváltozása, stb.

5. Mit gondolsz, hogy kerül egy nő bántalmazó kapcsolatba?

- a. mert szerelmes lesz / elvakítja a szerelem
- b. mert meg akarja menteni a férfit / abban bízik, hogy a férfi megjavul
- c. mert a másik jelenti számára az ideális, tökéletes férfit, aki izgalmas, más, mint a többiek
- d. saját válasz

A bántalmazó kapcsolatok elején a férfi többnyire elbűvölően kedves és szeretetteljes. A kapcsolat során később, lépésről lépésre lesz egyre inkább kontrolláló, pszichésen és/vagy fizikailag bántalmazó. A nők azért mennek bele a számukra bántalmazó kapcsolatba, mert a kapcsolat elején ennek többnyire semmi jele nincsen. Vagyis a nők a férfi megtévesztő kedvessége miatt lépnek bele a kapcsolatba, és nem azért, mert ezek a nők rossz emberismerők lennének, vagy különböző tévhiteket vallanának.

6. Mit gondolsz, a lányok/nők általában miért nem hagyják el azonnal az erőszakos, bántalmazó párjukat?

- a. mert nincs hová menniük
- b. a szégyen vagy a bűntudat miatt
- c. reménykednek, hogy a fiú megváltozik
- d. félnek a bosszútól

A fenti okok mindegyike igaz lehet. Többnyire hosszú ideig tart, mire az áldozat ki tud lépni a bántalmazó kapcsolatból. Kezdetben általában abban bíznak, hogy a férfi majd megváltozik, megjavul, és nem fordul elő ilyen többet, ha elég kedvesen viselkednek vele. Mire rájönnek, hogy a bántalmazó nem változik, hiába is viselkedjenek ők bármilyen „jól”, addigra többnyire már annyi erőszaknak voltak kitéve, hogy állandósul a szegény és a bűntudat. A bántalmazó fél sokszor teljesen elválasztja partnerét a rokonaitól, barátaitól és teljesen izolálja, így az áldozatnak nemigen marad senkije, akihez segítségért fordulhatna. A bántalmazott nő sokszor (joggal) retteg, hogy ha megpróbálja elhagyni a férfit, akkor az bosszút áll. Ráadásul minden energiáját felemészti az, hogy félelemben él, és próbálja túlélni az állandósult erőszakot. Az erőszak gyakran apró lépésekkel kezdődik, amelyekhez az áldozat fokozatosan hozzászokik. Összességében: a kapcsolatok lassan és sokszor alig észrevehető lépéseken keresztül válnak bántalmazóvá.

7. Mit gondolsz, mit kell tennie annak, aki látja, hogy valakit bántalmaznak az iskolában?

- a. azonnal közbe kell lépnie
- b. szólania kell egy felnőttnek/tanárnak
- c. segítséget kell hívnia: szólania kell a közelben lévőknek
- d. saját válasz

A fenti válaszok mindegyike jó, de az azonnali közbelépés esetenként veszélyes lehet. Éppen ezért a tanú számára biztonságosabb megoldás lehet, ha szól egy tanárnak vagy a rendőrségnek. Beszéljünk róla, hogy milyen bántalmazó esetek fordulhatnak elő az iskolában, és melyikben mi lehet a jó megoldás. Az áldozatnak minden esetben szüksége van támogatásra, hogy újra meg tudjon bízni az emberekben és a környezetében. A bizalom helyreállítása az egyik legnehezebb az erőszak/bántalmazás túlélői számára, úgyhogy mindenképp lehet azzal segíteni, ha egyszerűen csak ott vagyunk az áldozat mellett, és figyelünk rá.

8. Mi a legjobb útja a nemek közti egyenlőségért folytatott küzdelemnek?

- a. jogalkotás
- b. edukáció, iskolai érzékenyítés
- c. a szülők nézeteinek átformálása
- d. saját válasz

Mindegyik válaszlehetőség jó megoldás lehet. Az egyes válaszok a téma más-más rétegét érintik. A jogalkotás társadalmi szinten kezeli a kérdést: beleszólhat a szülői szabadságba, meghatározhatja az egyes vezetői testületekben a nők számát (női kvóta), és így tovább. Az edukáció, a tudatosító kampányok és érzékenyítés iskolai formái elsősorban a következő generáció (és a szülők) szemléletét formálják, felhívják a figyelmet a nemek közti egyenlőség fontosságára, és ennek társadalmi vonatkozásaira.

Javaslatok témacsoportosításra:

Nők elleni erőszak párkapcsolaton belül:

Kérdések: 1. Mit jelent a nők elleni erőszak? 2. Mit gondolsz, elsősorban mi lehet az oka annak, ha egy férfi megüt egy nőt? 3. Mit gondolsz, hogy kerül egy nő bántalmazó kapcsolatba? 4. Mit gondolsz, a lányok/nők miért nem hagyják el azonnal a bántalmazó párjukat? 5. Mit gondolsz, hogyan lehet megakadályozni a párkapcsolaton belüli erőszakot?

A társadalom szerepe a nők elleni erőszakban:

Kérdések: 1. Mit jelent a nők elleni erőszak? 2. Mi a legjobb útja a nemek közti egyenlőségért folytatott küzdelemnek? 3. Mit gondolsz, milyen társadalmi változásra lenne szükség elsősorban ahhoz, hogy megelőzzük a nők elleni erőszakot? 4. Mit gondolsz, mit kell tennie annak, aki látja, hogy valakit bántalmaznak az iskolában?

További gyakorlatok és tevékenységek

A sarkok technikát könnyen továbbfejleszthetjük fórum színházzá. Ehhez a 3.5. fejezetben talál további gyakorlatokat és feladatokat.

3.3. A nő képe – a nők vizuális ábrázolása a művészettörténetben és a kortárs médiában

Szerző: Anđelka Nikolić

Idő	Tér	Életkor	Drámapedagógiai jártasság	Nehézségi fok a tanár számára
45'	Csoportmunkához alkalmas tér	14–18 éveseknek	Nem szükséges	(1–5) 2

Az óra rövid összefoglalása

Az óra a nők vizuális megjelenítési módjaira, hagyományára és kontextusára összpontosít. Néhány példán keresztül megvizsgáljuk, hogy az elmúlt évszázadok művészettörténete és a mai média hogyan jeleníti meg a nőket. Tartalmi, kontextuális és technikai elemzést követően a tanulókat arra bátorítjuk, hogy feltárják a nők ábrázolását meghatározó sztereotípiákat és konvenciókat, majd reflektáljanak ezekre.

Az óra céljai

Az óra fő célja, hogy a tanulónak lehetőségük legyen mélyebben megérteni a nemi sztereotípiák évszázados igazságtalanságait és a hagyományos előítéletek lenyomatait a mai társadalmi valóságban. A foglalkozás a résztvevőket végső soron érzékenyebbé és kritikusabbá teheti a nemi előítéletekkel kapcsolatban. A képelemzés módszere ugyanakkor fejleszti a képzeletet, a kreativitást és a kritikai gondolkodást.

Eszközigeány és előkészületek

Kilenc nőt ábrázoló képre lesz szükségünk, amelyeket a tanár választ. Legyen köztük 3 régi festmény (vagy festményrészlet), 3 marketing célú mai kép (reklám), és 3 dokumentarista fotó. A képen lévő nőalakok lehetnek ismeretlenek vagy híresek is. Jó, ha minél különbözőbb korszakból, szociokulturális és geopolitikai kontextusból való nőket ábrázolnak a képek. Lehetnek köztük olyanok, amelyeken a nő dolgozik vagy más tevékeny-

séget folytat, és olyanok is, amelyeken csak pózol. Minél különbözőbbek a képek, annál érdekesebb lesz a játék a résztvevők számára.⁷⁶

A képeket nyomtassuk legalább A5-ös méretű kartonra, és vágjuk mindegyiket 3 darabba, ezáltal 27 db képet kapunk. A képek számát aszerint módosítsuk, ahányan vannak a csoportban! (Készülhetünk több vagy kevesebb képpel a csoport létszámának megfelelően.)

Az óra részletes leírása, lépésről-lépésre

a) Képkirakós – csoportalkotás (15 perc)

Helyezzük el a képdarabokat a földön lefordítva, úgy, hogy csak a hátuljuk látszódjon. A résztvevők választanak egy-egy képet, amelyet nem mutathatnak meg másnak.

A tanulók körben állnak. A feladat az, hogy sorban játsszák el szavak nélkül (mint egy pantomimban vagy szoborként), amit a saját képükön látnak. A cél, hogy a közös kép darabjait húzó felismerjék egymást a pantomim alapján. A közös kép darabjait húzó három ember alkot majd egy-egy csoportot. Vagyis ha 9 db háromba vágott képpel dolgozunk, akkor 9 darab háromfős csoportunk lesz.

b) Képelemzés – jelenetkészítés (20 perc)

A csoportok megbeszélik a képet, amit húztak és összeraktak, majd közösen jelenetet alkotnak a kép köré. A jelenet a kép értelmezésének, számukra való jelentésének a kiterjesztése és elmélyítése. A jelenethez feltehetően ki kell egészíteniük az eredeti képet újabb szereplővel/szereplőkkel, ki kell találniuk a kép kontextusát, háttérét, a szituációt, amelynek része a kép, meg kell szólaltatniuk a szereplőket, és így tovább.

c) A jelenetek bemutatása és megbeszélése (10 perc)

A csoportok előadják egymásnak a jeleneteket, és reagálnak egymás jeleneteire.

76 Az alábbi mappában talál képeket, de természetesen választhat máshonnan is. Válogasson bátran olyan képeket, amelyekről úgy érzi, érdekelni fogják a csoportját. https://drive.google.com/drive/folders/1cEacNxOxtankhC1_wPcxKQ8PR8h9O1VX?usp=sharing

Végül közös megbeszélés során kérjük meg a résztvevőket, hogy számoljanak be a képelemzés és a jelenetalkotás tanulságairól, tapasztalatairól és a gondolkodásuk folyamatáról. A beszélgetés alatt mindenképp térjünk ki a nőábrázolás sztereotípiáira és konvencióira. Meséljenek róla, hogy ezek a konvenciók hogyan jelentek meg a saját képükön!

További tippek és tanácsok a tanárnak:

A tanár például a következő kérdésekkel segítheti a képelemzés folyamatát:

- **Ki van a képen? Mikor? Hol?** (híres vagy ismeretlen a nő; mennyi idős lehet; milyen lehet a társadalmi helyzete; milyen testhelyzetben van – ez mit mond el róla; mit fejez ki az arca; tud-e róla, hogy éppen festik/fotózzák; mit csinál – mindennapi tevékenységet vagy valami szokatlant; egyedül van, vagy másokkal; mi jellemzi a környezetét; milyen benyomást kelt; stb.)
- **Kontextus:** vajon hol volt ez a kép eredetileg kiállítva/közzé téve, és milyen célból? Mi lehetett a kép készítőjének a célja a képpel? Vajon a képen lévő nő tudott erről a célról? Mit gondoltok, a nőt manipulálták, vagy visszaéltek a helyzetével valamilyen módon?
- **Technikai részletek:** hogyan készült vajon a kép? (milyen speciális eszközökre vagy hatásokra volt szükség?); a kép a valóságot mutatja vajon, vagy meghamisítja az igazságot; mit tudunk mondani a készítőnek a modellhez való viszonyáról; stb.

További gyakorlatok és tevékenységek

Ha a résztvevők érdeklődnek a téma és a színházi megoldások iránt, akkor további tevékenységeket kapcsolhatunk a jelenetekhez, és készíthetünk hosszabb darabot a nők vizuális ábrázolásaiból kiindulva. Ez azonban már egy következő foglalkozás témája lesz.

Egy másik lehetőség, ha házi feladatként a résztvevőknek további képeket kell keresniük, és megindokolniuk, hogy miért épp az adott kép(ek)et tartják fontosnak. Természetesen saját maguk is készíthetnek képet a témában.

3.4. Your power – Billie Eilish klipjének újragondolása

Szerző: Bethlenfalvy Ádám

Idő	Tér	Életkor	Dráma- pedagógiai jártasság	Nehézségi fok a tanár számára	Online változat
90'	Csoportmunkához alkalmas terem, tanterem	14–18 éveseknek	Nem szükséges	(1–5) 3	Megoldható

Az óra rövid összefoglalása

Az óra a népszerű popénekes, Billie Eilish Your Power című számán keresztül vizsgálja meg a bántalmazó párkapcsolat leggyakoribb jeleit, tüneteit. A tanulók az órán újraalkotják a szám videóklipjét: olyan képeket, jeleneteket dolgoznak ki, amelyek a bántalmazás tüneteire, jeleire fókuszálnak. Az óra játékos és fiktív kerete szerint maga az énekesnő kéri fel az osztályt az együttgondolkodásra és az ötletelésre.

Az óra céljai

Az óra célja, hogy a tinédzser korú résztvevők tudatosítsák a bántalmazó párkapcsolat jeleit, és ezáltal képesek legyenek időben felismerni, hogyha ők maguk (vagy a barátjuk) bántalmazó kapcsolatba kerül.

Eszközigény és előkészületek

„Billie Eilish” kinyomtatott levele;⁷⁷ a Your Power szövege szintén kinyomtatva;⁷⁸ a bántalmazó párkapcsolat jeleiről szóló összefoglaló;⁷⁹ és

77 Angolul: <https://drive.google.com/file/d/1ixjBjPyG0jVDabnEg-T1ZF48Dq2zxQJz/view?usp=sharing>
Magyarul: <https://drive.google.com/file/d/1uLaZGFcitm9JkFxAvtH-sfClcdC4gBFQ/view?usp=sharing>

78 Angolul: https://drive.google.com/file/d/1micDHC_2SUR777tmUAS1JU7-QD0GwxsF/view?usp=sharing
Kétnyelvű változat: <https://www.magyar-dalszoveg.hu/lyrics/billie-eilish-your-power-happier-than-ever>

79 Angolul: <https://drive.google.com/file/d/1MnNpM5eg4VcwVdqalNDDmVXjRmcDKOQv/view?usp=sharing>
Magyarul: https://drive.google.com/file/d/1OF_JQ0YCINepEoXnPCypD6Gn9wSJC6po/view?usp=sharing

az eredeti videóklip⁸⁰ közös megnézésére alkalmas eszköz. A szövegeket angolul és magyarul is megtalálják a lábjegyzetben megadott linkeken, hogy akár nyelvórán is megvalósítható legyen ez a drámaóra.

Az óra részletes leírása, lépésről lépésre

Keretezés: Az óra fiktív előzménye szerint Billie Eilish, a világhírű popénekes, levélben kereste meg az osztályt, amelyben arra kéri őket, hogy ötleteikkel segítsék újragondolni és újraalkotni a Your Power videóklipjét. A tanár olyan módon vezetheti fel ezt a levelet, amelyet a legalkalmasabbnak gondol, hiszen ő ismeri a csoportot. Eljátszhatja a tanácstalant, zavarodottat, aki azt sem tudja, ki az a Billie Eilish („Egy nagyon furcsa dolog történt... ma reggel, amikor bejöttem, ezt a levelet találtam a tanáriban az asztalomon. Valami amerikai énekes küldte, Eilish vagy ki. Ti ismeritek?”). Vagy lehet nagyon lelkes a megkereséstől („Nem fogjátok elhinni, mi történt! Ma reggel ezt a levelet találtam az íróasztalomon. Alig várom, hogy nektek is megmutassam, nem hiszitek el, ki írta!”).

A levél megosztása: Az óra központi tevékenységét a levél keretezi. A levél arra biztatja a csoportot, hogy alkossanak újra egy már létező és nagyon hatásos videóklipet. Az újraalkotás folyamatát olyan speciális szempontból kell átgondolniuk a résztvevőknek, amely kulcsfontosságú az óra nevelési céljainak megvalósításához.

Az alábbi levél lehet az óra kiindulópontja, de a tanár nyugodtan át is írhatja a saját csoportja igényeinek és sajátosságainak megfelelően. A lényeg, hogy a vastagon szedett rész elég hangsúlyos maradjon (hiszen ez a levél lényege). Ha kiegészítjük a levelet, akkor figyeljünk rá, hogy ne rakjunk bele túl sok felesleges információt, mert az elterelheti a csoport figyelmét a központi feladatról, vagyis a bántalmazó kapcsolat jeleiről.

80 <https://youtu.be/fzeWc3zh01g>

Kedves ... osztály!

Egy barátomtól hallottam rólatok, ő mesélte, hogy ti mennyire ... vagytok (Egészítsük ki a levelet valamilyen speciális, konkrét tartalommal. Utaljunk valami olyasmire, amire az osztály, mint közösség büszke lehet.) Rögtön tudtam, hogy hozzátok kell fordulnom az új projektemmel, ami igazán közel áll a szívemhez.

Talán már láttátok a Your Power című számom videóklipjét. Nekem nagyon bejön, amit csináltunk, de a visszajelzések alapján arra gondoltam, további lehetőségek is vannak benne. A fiatalok kommentjeiből és üzeneteiből úgy látom, hogy a klip tényleg megmozgatja őket, és ez lehetővé tenné, hogy egyúttal a bántalmazó kapcsolatok veszélyeire is felhívjam a figyelmet. A Universal Musictól szereztem némi pénzt is arra, hogy elkészítsek egy **új klipet** kifejezetten **fiatalok számára** azzal a céllal, hogy **a kapcsolati erőszakra, a hatalommal való visszaélésre és a bántalmazó kapcsolat jeleire hívjam fel a figyelmüket**. Esetleg lenne ezzel kapcsolásban bármilyen ötletetek?

Tudnátok javasolni néhány konkrét ötletet, szimbolikus helyzetet vagy olyan tipikus jelenetet, amelyek a „szerelmi” viszonyon belül mutatják meg a hatalommal való visszaélést, és érzékeltetik egy kapcsolat bántalmazó jellegét? Lehetnek ezek akár az első figyelmeztető jelek, amik így eljutnának a rájongóimhoz. Hátha ez segít, hogy időben felismerjék a veszélyt annak, hogy bántalmazó kapcsolat áldozataivá válhatnak – vagy esetleg, hogy maguk válhatnak bántalmazóvá!

Nagyon várom a válaszotokat!
Ölel Benneteket,
Billie

Jó, hogyha a facilitátor az óra elejét egyfajta játékos keretben tudja tartani, valahol a fikció és a realitás határán. Esetleg felolvashatja a fenti levelet, majd meghívhatja a csoportot egy közös játékra, amiben azt játsszuk, mintha a levél igazi lenne: „A levelet természetesen én írtam, de amennyit lehet tudni Billie Eilishről, akár ő is küldhette volna. Lenne kedvetek csatlakozni ehhez a játékhoz, és úgy tenni, mintha igaz lenne?”

A videóklip közös elemzése: Ahhoz, hogy a csoport dolgozni tudjon a feladaton, előbb természetesen meg kell érteniük a számot. Ezt akár a tanár is explicitté teheti: „először értsük meg ezt a számot, különben nem tudunk gondolkodni az új videón.” Hallgassuk meg a számot, és nézzük meg az eredeti klipet közösen. Nyomtassuk ki a szám szövegét, és értelmezzük együtt a csoporttal (Az eszközigénynél mind megtalálhatóak letölthető link formájában).

Kezdeményezzünk **beszélgetést**: miről szól valójában ez a dal? Honnan ered a hatalom egy párkapcsolatban? Hogyan érzékelteti a klip a hatalommal való visszaélést, és a párkapcsolaton belüli bántalmazást?

Csoportmunka: Alakítsunk együttműködő csoportokat az osztályban (a csoportlétszám az aktuális igényektől függ – olyan csoportokat alakítsunk, hogy hatékonyan tudjanak együtt dolgozni). Kérjük meg a csoportokat, hogy dolgozzanak ki képeket, jeleneteket, beállításokat az új kliphez. Ehhez minden csoportnak szüksége lesz a bántalmazó párkapcsolat tüneteit összefoglaló listára (lásd a szövegdobozban, illetve a lábjegyzetben⁸¹ megtalálható linken pdf formátumban).

A csoportok olvassák el és értelmezzék a bántalmazó párkapcsolatról szóló összefoglalót, és válasszák ki azt a tünetet, amelyik szerintük a fiatalok számára a legfontosabb lehet. Ezután ezzel az egy tünettel dolgoznak tovább. Kövessük nyomon a csoportok munkáját. Segítsünk nekik, hogy ne térjenek el a feladattól, és adjunk nekik elég időt a munkára.

81 Angolul: <https://drive.google.com/file/d/1MnNpM5eg4VcwVdqaINDDmVXjRmcDkOQv/view?usp=sharing>

Magyarul: https://drive.google.com/file/d/1OF_JQ0YCIINepEoXnPCypD6Gn9wSJC6po/view?usp=sharing

Válasszanak közösen egy jelet/tünetet a listáról, és gondolkodjanak arról, hogy az adott párkapcsolati tünetet hogyan lehetne megjeleníteni az új klipben. A csoport feladata, hogy a képen gondolkodjanak, azt dolgozzák ki. Jelelnék meg állóképként, és gondolkodzanak a filmes megjelenítés részletein is (Pl.: Milyen kameraállásból, hogyan lenne hatásos a kép? Milyen távoli/közeli legyen a felvétel? Legyen-e kameramozgás? A jelenetben a szereplők mozognak, vagy legyenek kimerevítve? Stb.)

Megosztás: A csoportok beszámolnak saját gondolkodási folyamatukról, ötleteikről. Mutassák be állóképeiket, és magyarázzák el a többieknek, hogy honnan, mit mutatna a kamera. A csoportok reagálhatnak egymás munkáira (pl. mit találtak benne a leghatásosabbnak, hogyan kapcsolódik a másik csoport munkája a saját gondolataikhoz, stb.); illetve kérdéseket tehetnek fel egymás munkáival kapcsolatban. Nagyon fontos ugyanakkor, hogy ne mondjanak értékelő ítéletet egymás állóképeiről.

A beszélgetés lezárása: Foglaljuk össze közösen, hogy mi mindent tanácsolnánk Billie Eilishnek a válaszlevélben. A válaszlevelet természetesen már nem kell megírni, de a facilitátor segítségével jó, ha még egyszer összefoglaljuk, hogy

A bántalmazó kapcsolatok jellemző jelei és tünetei – Honnan tudod, hogy benne vagy?

- A partnered minden lépésedet nyomon követi. Mindig tudja, hol vagy, kivel találkozol. Megnehezíti (vagy nem engedi), hogy másokkal találkozz (pl. a barátainkkal, a családtagjainkkal). Visszatart a munkából vagy az iskolából.
- A partnered ragaszkodik hozzá, hogy az SMS-eire, e-mailjeire és hívásaira azonnal válaszolj. Tudni akarja a jelszavaidat, belép a közösségi oldalaidra.
- A bántalmazó partner gyakran féltékeny, azzal vádol, hogy megcsalod. Ellenőrzi, hogy mire és mennyi pénzt költesz, és hogy milyen gyógyszereket szedsz. Ellenőrzi a fogamzásgátlód használatát. Döntéseket hoz helyetted a mindennapokban, pl. hogy mit vegyél fel, vagy mit egyél.
- Könnyen lehet, hogy lekezelően bánt téged. Bántó, lealacsonyító megjegyzéseket tesz a kinézetedre, az intelligenciádra vagy az érdeklődési körödre. Mások előtt megaláz, esetleg fönkre teszi a tulajdonodat vagy a számodra fontos tárgyakat.
- A bántalmazó partner gyakran dühös, kiszámíthatatlan hangulatingadozások jellemzik, sose tudhatod, mire hogy reagál. Az erőszakos dühkitörései miatt

téged hibáztat. Fizikailag bántalmaz, vagy azzal fenyeget, hogy bántani fog téged, saját magát vagy mását a családban (beleértve a gyerekeket és a háziállatokat is).

- Fizikailag bántalmaz: megüt, megver, lökdös, megrúg, megharap, stb. Fegyvert fog rád, vagy azzal fenyeget, hogy fegyvert fog rád.
- Lehet, hogy szexuálisan (is) bántalmaz. Megerőszakol, vagy számodra kellemetlen szexuális cselekvésre kényszerít. Tévesen azt feltételezi, hogy ha a múltban beleegyeztél a szexualitás bármely formájába, akkor a jelenben is köteles vagy részt venni benne. Szintén tévesen azt hiszi, hogy ha beleegyeztél valamibe, akkor az a folytatásra is feljogosítja. Például a bántalmazó partner azt hiszi, hogy egy csók feljogosítja a szexre is.
- Lehet, hogy megzsarol, hogy ha nem engedelmessz, vagy ha nyilvánosságra hozod, hogy bántalmaz téged, akkor feljelent a rendőrségen valamilyen indokkal.

melyek a bántalmazó kapcsolat legfontosabb jelei, és hogy ezeket a jeleket hogyan lehet kiegészíteni a leghatásosabban érzékeltetni.

Végül a tanár megköszöni a csoportnak, hogy ilyen komolyan vették a levelet, és részt vettek a közös játékban és gondolkodásban.

Online változat

A fenti óratervezet Zoomon (vagy más hasonló platformon) is megvalósítható. Az óra eleje és vége könnyen lebonyolítható Zoom-értekezletben: itt tudjuk megosztani a levelet, megnézni és elemezni a videóklipet, majd megosztani és megbeszélni a csoportmunkák eredményeit.

A **csoporthatározatára** alkalmas a **Zoom breakout rooms** funkciója. A csoportok a képalkotási munkafolyamathoz használhatják a **Google Jamboardot**,⁸² amellyel aztán meg is tudják osztani a munkájukat a közös értekezletben. Az óra online változatában a tanulók főként videókkal és más online elérhető tartalmakkal tudják majd megjeleníteni a gondolataikat, ötleteiket. A tanár a breakout roomokba be-benézve tudja nyomon követni és támogatni a csoportmunkát.

82 <https://jamboard.google.com/>

3.5. Fórum színházi gyakorlatok

Szerző: *Hanna Melanton Appelfeldt (a Dreambusiness projektben fejlesztett gyakorlatok felhasználásával)*

Idő	Tér	Életkor	Dráma-pedagógiai jártasság	Nehézségi fok a tanár számára
45' (további tevékenységekkel 90')	Üres tanterem	11 – 18 éveseknek	Nem szükséges	(1–5) 5

Az óra rövid összefoglalása

Az óra középpontjában olyan szobrokat és állóképeket alkotunk és elemzünk, amelyek igazságtalan helyzeteket jelenítenek meg. A tanulók a játék során a helyzetek lehetséges megoldásaival foglalkoznak. Az órára további fórum színházias gyakorlatok is ráépíthetők.

Az óra céljai

Az óra célja, hogy a résztvevők jobban megértsék, hogyan működnek az igazságtalan vagy konfliktusos helyzetek egyének és csoportok között. A gyakorlatok során a tanulóknak lehetőségük nyílik más utakat keresni, eltérő cselevesi módokat kipróbálni, és megvizsgálni ezek hatását a kiinduló helyzetre. A tanulók a szituációban szereplők bőrébe bújva próbálhatják ki, hogy egy-egy szerepben milyen lehetőségek és korlátok vannak. A szoborjátékok és a fórum színházi gyakorlatok játékos keretben fejlesztik a tanulók érzelm kifejezési képességeit, a testbeszéd tudatos olvasását és az érzelmi intelligenciát.

Eszköz igény és előkészületek

A csoportmunkához elég tágas térre lesz szükségünk.

Az óra részletes leírása, lépésről lépésre

Szoborállítás

Hozzunk létre négyfős csoportokat, és kérjük meg a tanulókat, hogy hozzanak létre egy-egy olyan szobrot, amely érzelmet fejez ki, egy adott érzelmet jelenít meg. A szoborállítás során a tanulók az általuk kifejezőnek vélt pózba merevednek (ez lehet álló vagy ülő, bármilyen forma). Játshatjuk úgy is a játékot, hogy a tanár cédulákra leírja az érzelmeket, a csoportok ezekből húznak, és a véletlenszerűen húzott érzelmet kell megformálniuk. Amikor a csoportok elkészültek, bemutatják egymásnak a szobraikat.

A gyakorlat során az érzelmek fizikai valósággá válnak, lehet róluk beszélni, lehet rájuk reflektálni, és lehet velük tovább dolgozni. Minden egyes tanuló figyelmet kap, amíg a szobrot bemutatja. A résztvevők megtapasztalják, hogyan tudják kifejezni magukat szavak nélkül. A térben elfoglalt helyzet és a testtartás a benső kifejezőjévé válik. A beszélgetés során feltehetően előkerül majd, hogy a mindennapi életben is folyamatosan olvassuk a másik testbeszédét, az érzelmek kifejeződéseit, még akkor is, ha ez többnyire nem tudatos folyamat.

Megosztás, a szobrok bemutatása

A tanár segíti és moderálja a szobrokról való beszélgetést. A megbeszélés különböző módokon történhet, íme néhány javaslat:

A. Értelmezés

Kérjük meg a szobor nézőit, hogy fogalmazzák meg benyomásait és asszociációikat a szoborról.

Cél: Ezzel a módszerrel tudatosíthatjuk, hogy az értelmezés nagyon sokféle lehet, az egyes tanulóknak más és más fog eszébe jutni a szoborról.

B. Hangadás, a szobor megszólaltatása

Kérdezzük meg a szobor nézőit, hogy mit gondolnak, vajon mit mond(ana) a szobor. A tanár megnyom egy képzeletbeli gombot a szobron, mire a szobor kimondja az adott mondatot. Ezt minden

szobornál megismétli. Úgy is játszhatjuk, hogy megkérdezzük a „szobrot”, ő maga mit érez, mire gondol. Egy másik lehetőség, ha a szobrot megformálóknak kell egy-egy mondatot mondaniuk.

Cél: Életre kelteni a szobrot. A képzeletünkkel dolgozni, létrehozni, megjeleníteni az elképzeltéseket. A tanulók felfedezhetik a kommunikációs szintek közti elcsúszásokat, eltéréseket: más lehet, amit valaki érez, és megint más, amit kimond.

C. **Transzformáció: az ellenkező érzelm megjelenítése**

Nézzük meg, hogyan változik át a szobor önmaga ellentétébe, vagyis egy éppen ellenkező érzelm kifejeződésébe.

Cél: Reflexió.

A szobros játék igényli a tanár és a tanulók közti beszélgetést. Maga a játék számos változatban játszható, érdemes több verziót is kipróbálni. Mivel a játék célja, hogy nyitott, szabad beszélgetések jöjjenek létre, ezért ebben a játékban nincsenek jó vagy rossz megoldások, helyes vagy helytelen értelmezések.

Állókép

Alkossunk négyfős csoportokat, majd kérjük meg a tanulókat, hogy hozzanak létre egy-egy állóképet (kimerevített pillanat, mint egy fénykép) egy **konfliktus** vagy egy **igazságtalan helyzet** kiragadott pillanatáról. Az állóképben jelenjenek meg a szemben álló szereplők, pl. menő/lúzer; hatalemaskodó/elnyomott; zsarnok/áldozat; bántalmazó/bántalmazott stb. Az állóképes feleadat négy, egymásra épülő fázisból áll, amelyek jelenté- té épülnek majd.

I. Az eredeti állókép

Miután négyfős csoportokra osztottuk az osztályt, adjunk nekik egy konkrét témát (például zsarnok és áldozat), amelyet meg kell jeleníteniük egy állóképben.

Adjunk nekik pár percnyi gondolkodási időt, hogy meg tudják beszélni, milyen képet hozzanak létre, mit akarnak pontosan ábrázolni. Ha a csoportok elkészültek, mutassák be egymásnak az állóképeiket. A bemutatás

során a tanár kérdezze meg a többieket (az aktuális nézőket), hogy mit látnak az állóképen, hogyan értelmeznék (még mielőtt a bemutató csoport elmondaná, hogy mit is jelenítettek meg, ők hogyan gondolkodtak).

A csoportmunka során a tanulók szabadon dönthetnek arról, hogyan szeretnék megjeleníteni a kapott témát. A lényeg, hogy az egész csoport kivegye a részét a gondolkodásból, és mindenki részt tudjon venni az ötletelésben. Magában az állóképben azonban nem muszáj mindenkinek szerepelnie. Ha valakinek nincs kedve kiállni, ne erőltessük.

Az egész osztály ugyanazon a témán dolgozzon. Éppen az lesz a feladatban az érdekes, hogy ugyanazt a témát mennyire sokféle módon lehet értelmezni és megjeleníteni.

Fontos: Mindig emlékeztessük a tanulókat arra, hogy a játék során se menjenek bele olyan helyzetbe, amely kényelmetlen lenne a számukra. Saját testhatáraikat a játék közben is tartsák tiszteletben. Fontos, hogy a játék közben mindenki jól érezze magát!

II. Ideális kép

A második fázis célja, hogy megalkossunk egy ideális képet, vagyis egy lehetséges „legjobb forgatókönyvet”, amely szerint alakulhatnának az eredeti állókép eseményei és viszonyai. Ebben az ideális képben a kiinduló konfliktus feloldódik, az igazságtalan helyzet megszűnik. Kérjük meg a tanulókat, hogy egyenként változtassák át az eredeti állóképeiket ideális képpé. Ebben a fázisban sok megoldást és több változatot is megnézhetünk.

A gyakorlat végén beszéljessünk a folyamatról: mitől válik ideálissá a kép? a létrehozott állóképek tényleg ideálisak voltak? milyen érzés volt az ideális képben benne lenni/ránézni? nehéz volt elérni az ideális állapotot?

Cél: a gyakorlat célja, hogy a tanulók el tudják képzelni, hogy a rossz helyzet jóra fordítható. A tanulók így megtapasztalják, hogy lehetőségük van befolyásolni a helyzeteket és a körülöttük folyó történéseket. Hatalmukban áll változtatni a színpadon, a játékban – csakúgy, mint a való életben.

III. Az első három lépés – kilépés a szorult helyzetből

A feladat az, hogy találjunk három olyan konkrét lépést, amely a kiinduló, eredeti állóképet átfordítja az ideális képbe. A lépések megtalálásához a tanulóknak egymással kell beszélgetniük, és közösen kell a megoldást keresniük. A három lépés lehet egy szereplő három mozzanatnyi változása, de az is lehet, hogy a szituációban szereplők mindegyike változik. A lényeg, hogy a megoldás felé konkrét lépésenként kell eljutni.

A gyakorlat végén beszéljünk róla, hogy milyen tapasztalatokkal járt a feladat, és hogy az egyes lépések reálisak, lehetségesek-e?

Cél: A feladat célja, hogy a tanulók felfedezzék, néha pusztán apró változások kellene egy egész szituáció átfordításához. A gyakorlat tapasztalatai megerősíthetik a résztvevőket, és ráébredhetnek őket arra, hogy a mindennapi életben is van lehetőségük változtatni. Apró lépések is átformálhatják a körülményeket.

IV. Helycsere

Induljunk ki az eredeti állóképből, amellyel eddig is dolgoztunk. A IV. fázisban játszani fogunk: életre keltjük az állókép szereplőit, akik között ebben a fázisban interakciók zajlanak majd.

A nézők közül bárki beállhat az eredeti állókép valamelyik szereplőjének a helyére, és kipróbálhatja, hogy mi történik, ha a szereplő nevében mond vagy tesz valamit, amiről úgy gondolja, hogy kimozdítja a szituációt, és a megoldás felé viszi a helyzetet. Az állókép másik szereplője reagálhat saját szerepéből az „új” szereplőre.

A gyakorlat után közös beszélgetésben reflektáljunk a tapasztalatokra: milyen érzés volt belépni a szereplő helyére? milyen volt nézni a jeletet? hogyan hatott rád? mit gondoltok, hogyan lehet megtörni a rossz viselkedésmintázatokat? nehéz volt ez a játék, vagy könnyű? miért?

Cél: a feladat során a tanulók olyan megoldásokat dolgoznak ki és próbálnak ki a gyakorlatban, amelyek segíthetnek kimozdítani a patti-helyzeteket. A tanulók a játék során gyakorolják a másik helyébe lépést, a másik helyzetébe való belehelyezkedést a színpadon, és a való életben is. A feladatot használhatjuk arra is, hogy aktuális iskolai helyzet megoldását támogassuk vele; vagy olyan téma körüljárására, amely éppen

foglalkoztatja az osztályt. Bátran használjuk az állóképekkel való munkát olyan probléma feldolgozására, amely az osztály igényeihez és érdekldéséhez illeszkedik.

További gyakorlatok és tevékenységek: Fórum Színház

A Boal-féle fórum színház Braziliából ered. Augusto Boal (1931–2009) a 20. század közepén dolgozta ki színházi módszertanát, melynek lényege, hogy színházi eszközökkel küzdjön a politikai elnyomás ellen. Az „elnyomottak színházaként” is ismert módszer lényege, hogy helyreállítsa és megerősítse a demokráciát a színházban és a színház révén. A fórum színházban épp ezért a közönség aktív alkotója, résztvevője a drámának, lehetősége van beleszólni a dráma alakulásába, a nézők is részt vesznek a drámai konfliktus megoldásában. Augusto Boalról és a fórum színházról többek között Boal könyveiből és Katrin Byreus: *You have the main role in your life* című könyvéből tájékozódhat.⁸³

A fórum színház gyakorlatok az akadályok legyőzését és a konfliktusok kezelését „gyakoroltatják” védett körülmények között. A tapasztalatok és a jártasság aztán a mindennapi élet valós helyzeteiben is segíti a résztvevők viselkedését és megküzdési stratégiáit. Mindenki, aki szerepbe lép, és megpróbálja jó irányba fordítani a szituációt: hős, hiszen megpróbál közbelépni, és tenni valamit azért, hogy jobb legyen a helyzet.

A fórum színház olyan drámás módszer, amelynek során a résztvevők dialógusokat alkotnak, és nehéz helyzeteket oldanak meg, miközben remekül szórakoznak. A játék középpontja egy konfliktus vagy ellentmondás, amely összetett, konfliktusos szituációként jelenik meg a színpadon. A közönség tagjai aktívan kiveszik a részüket a helyzet megoldásából azáltal, hogy az egyes szereplők helyébe lépnek, és onnan, belülről próbálják meg a megoldás felé elbillenteni a helyzetet. A nézők ebben az esetben szereplők és rendezők is, rajtuk is múlik, mi történik a színpadon. A fórum színház kötött forma, a játékot a játékvezető (hagyományosan a Joker) tartja kézben. Ő felel azért, hogy a játék mindvégig demokratikus és békés maradjon.

Magyarországon elterjedt formája a fórum színháznak a Jonothan Neelands által leegyszerűsített változat, amely munkaformaként alkal-

⁸³ Magyarul lásd pl.: <https://www.szinhazinevel.es.hu/tudastar/forum-szin haz/>

mazható a tanítási drámában. Ez a „lebutított” változat a *Drámapedagógiai olvasókönyv*ben megtalálható.

Cél: A feladat célja, hogy bátorságot öntsön a résztvevőkbe, és fellobbantsa az ellenállás szikráját. A passzív nézőkből aktív, cselekvő hősök válnak, akik hatással vannak a dráma alakulására. A játék interaktív, így a résztvevők egymást is arra inspirálják, hogy közösen megtalálják a legjobb megoldást. A fórum színház keretei között a résztvevőknek lehetőségük nyílik arra, hogy nehéz helyzeteket kezeljenek, ami aztán a mindennapi élet valós szituációiban is alkalmazható tapasztalattá, tudássá válik számukra.

Szituáció-ötletek:

- Egy fiú túl rámenősen, tolakodón flörtöl egy lánnyal
- Egy fiú talál egy részegen alvó lányt a buliban
- Internetes zaklatás: pl. valaki pornóképeket küldözget másnak; vagy valakiről meztelen képet terjesztenek a neten
- Valakinek rossz hírért keltik
- Párkapcsolati szituáció: az egyik fél kontrollálni akarja a partnerét

A fórum színházi gyakorlat levezetése:

Alkossunk 3-7 fős csoportokat. A csoportoknak 10-20 perc áll rendelkezésre, hogy előkészítsék a jeleneteiket, amelyeket pl. a fenti témajavaslatok alapján dolgoznak ki. Amikor készen vannak, akkor először megnézzük egyben, megszakítás nélkül az egyik elkészült jelenetet, majd a facilitátor (hagyományosan a Joker) segít tisztázni, hogy minden világos, egyértelmű volt-e a nézőknek, illetve segít a szereplőknek is. Ezután közösen beszéljük meg, hogy melyik szereplőt lehetne kicserélni, kinek a helyére lenne érdemes beállni, hogy más változatait is kipróbáljuk a jelenetnek. Bármelyik szereplőt választhatjuk, de lehetőleg ne az elkövetőt.

A megbeszélést követően újraindul a jelenet, de ezúttal bármelyik néző-résztvevő megállíthatja a jelenetet, amikor úgy érzi, hogy lenne rá ötlete, miként fordítsa jóra az eredeti történetet. A nézők a „stop” bekiabálásával tudják megállítani a jelenetet: ekkor a néző-résztvevő beáll a szereplő helyére, és ő játssza tovább az adott szereplőt aszerint, amit

jónak lát. A cél az, hogy megtaláljuk azt a viselkedést és reakciót, amely megfordítja a szituációt. Bárki, bármikor megállíthatja a jelenet, és beállhat a választott szereplő helyére. Nincs szabály, ami korlátozná, hogy egy jelenetet hányszor lehet megállítani. Ha minden ötletet kipróbáltunk, akkor a facilitátor megköszöni a részvételt, a többiek pedig tapsolnak – ahogyan színházban szokás.

Fórum színház *sarkok* technikára építve:

A fórum színházi gyakorlatot előkészíthetjük a sarkok értékválasztásos játékkal is (lásd 3.2. fejezet), hogy a tanulók tudatosabb viszonyba kerüljenek a témával, amit a jelenetben feldolgozunk. A folyamat ugyanaz lesz, mint fent, pusztán annyi a különbség, hogy kiinduló szituációnak az egyik sarkok játékban használt állítást vagy kérdést használjuk. Használhatjuk kiindulásként például a következő kérdést:

Mit gondolsz, mit kell tennie annak, aki látja, hogy valakit bántalmaznak az iskolában?

- a. azonnal közbe kell lépnie
- b. szólnia kell egy felnőttnek/tanárnak
- c. segítséget kell hívnia: szólnia kell a közelben lévő többieknek
- d. saját válasz

A fentiekhez hozzátehetjük még:

- e. semmit
- f. beszélni a bántalmazóval

Ha sarkok technikával készítjük elő a fórum színházat, akkor a csoportok aszerint alakulnak, hogy ki melyik válaszlehetőség mellé áll. A csoportoknak 10-20 percük van, hogy előkészítsék a maguk jelenetét. Megbeszéljük, hogy milyen nehézségek adódhatnak az általuk választott lehetőségből, és olyan jelenetet dolgoznak ki, amely megmutatja a választott lehetőség akadályait is. Ne feledjük, hogy először mindenképp olyan verziót kell kidolgozniuk, amely rossz véget ér! A jeleneteket majd a fórum színház során, közösen kell jóra fordítani, a megoldást közösen kell kidolgozni.

A korábbi szituációkat is tovább fejleszthetjük sarkok technikával: vagyis az egyes helyzetekre felajánlhatunk válaszlehetőségeket, és akkor ezek mentén kell a csoportoknak a kiinduló jeleneteket kidolgozniuk. Például:

A csoport: a buliban sokan vannak, de senki nem lép közbe, a többiek úgy tesznek, mintha semmi nem történe.

B csoport: egy diákot zaklatnak a folyosón. Épp arra jön egy tanár, de senki nem mer szólni neki.

C csoport: az osztályban valaki meztelen képet terjeszt az interneten egy lányról. A lány barátja megpróbálja megállítani, de az osztálytársak szerint inkább a lánynak kéne szégyellnie magát, a lányt hibáztatják.

D csoport: egy lánnyal nagyon rosszul bánik a barátja. Egy harmadik személy beszél a bántalmazóval, hogy fejezze be ezt a viselkedést.

Emlékeztetők és jótanácsok a résztvevőknek:

- Mutassunk egyértelmű konfliktust, és fókuszáljunk a központi problémára.
- Senki se a saját nevét használja, legyen mindenkinek kitalált, „fik-tív” neve, amit a játékban használ.
- A kiinduló jelenet kb. 5 perces legyen.
- A kiinduló jeleneteknek mindenképp rossz vége legyen, a konfliktus maradjon megoldatlan.
- A jelenet konkrét cselekvésekből álljon, ne csak ülünk és vitatkozunk.
- Az elkövető legyen kemény, makacs ellenfél.
- Próbáljunk ki több változatot is a megoldásra.
- A szituáció legyen fik-tív. Ha olyan jelenetet választunk, ami valós eseményeken alapul, akkor is fontos, hogy a tanár segítségével általánosítsuk a probléma érvényességét.
- Előfordulhat, hogy a szituáció valakit személyesen érint (pl. keresztülment hasonlóan a saját életében). Ebben az esetben kérjük meg az érintett résztvevőt, hogy most a szituáció másik szereplőjét játssza: így lehetősége nyílik megtapasztalni a helyzet másik oldalát is.
- A játék végén elengedhetetlen, hogy mindenki kilépjen a szerepből, ellenkező esetben a szereplő-résztvevők könnyen benne

ragadnak a szerepben, ami nagyon kellemetlen érzés lehet. A szerepből való kilépést a tanár segíti: kérjük meg a résztvevőket, hogy rázzák meg magukat, és ezzel (szimbolikusan is) rázzák le magukról a játékban vitt szerepüket, és változzanak vissza önmagukká.

Megbeszélés:

Miután egy teljes fórum színházi folyamatot végigvittünk, az összes szerepcserével, leállítással és megoldási változattal, beszéljünk az osztállyal: mit gondolnak a megoldásról? Milyen érzés volt szerepben lenni? Mit szerettek a játékban, és mit kevésbé? Nehéz volt?

3.6. Az öltöző

Szerző: Szemerédi Fanni

Idő	Tér	Életkor	Drámapedagógiai jártasság	Nehézségi fok a tanár számára
45' (további tevékenységekkel 90')	Üres tanterem	11 – 18 éveseknek	Nem szükséges	(1–5) 3

Az óra rövid összefoglalása

Az óra középpontjában egy iskolai szituáció áll: az edző szexuálisan zaklatja a tinédzser lányt a tornatermi öltözőben. Az óra lehetőséget ad rá, hogy a szexuális erőszakra a kívülállók (barátok, rokonok, tanárok) nézőpontjából tekintsünk rá.

Az óra céljai

Az óra célja, hogy megvizsgáljuk, milyen jelei lehetnek a zaklatásnak, illetve tudatosítsuk az elfogadható fizikai érintés szabályait. Milyen érintés lehet elfogadható egy felnőtt férfi és egy tinédzser lány között? Melyek az elfogadható viselkedés jellemzői, és mi az, ami nem elfogadható?

Célcsoport: 11 éves kortól ajánljuk ezt az órát, akár olyan csoportnak is, akiknek nincs korábbi drámapedagógiai jártasságuk. A kiscsoportok-

ban 4-8 fő dolgozhat együtt. Az osztály létszámától függően 3 vagy 4 csoportot hozunk létre (vagyis az osztály létszáma 12 és 32 között lehet).

Eszközigény és előkészületek

Előre kinyomtatott üzenetek és e-mailek. Papírok és tollak (a csoportok üzenetírásaihoz). Nagyméretű papír és filcek a *szerep a falon* technikához.

Az óra részletes leírása, lépésről lépésre

Csoportalkotás, szerződésalkötés (3 perc)

A tanár elmondja az osztálynak, hogy a következő óra más lesz, mint amit megszoktak: „az lenne a jó, ha közösen tudnánk gondolkodni. Ezen az órán nem lesznek jó vagy rossz válaszok; az a lényeg, hogy tudjunk közösen beszélgetni, és megosztani egymással a gondolatainkat. Ez azonban csak akkor lesz izgalmas, ha mindenki együttműködik és részt vesz benne, és ha tényleg odafigyelünk arra, amit a másik mond.” Fontos, hogy a tanulók számára világos legyen, a drámaóra más, mint a hagyományos tanórák. Ehhez a tanárnak fokozatosan át kell fordítania a tanár–diák („én és ti”) hierarchikus viszonyát „mi”-be, ahol mindannyian egyenrangúak vagyunk.

Szerep a falon – karakterállítás (egész osztály, 7 perc)

Először néhány információt megad a tanár, aztán a tanulók kiegészítik a karaktert: „A mai dráma főszereplőjét Hannának hívják. Hanna 14/16 éves, egy kisvárosban él a családjával. Versenysportol, heti öt edzése van. Nagyon keményen dolgozik, hogy eredményeket érjen el. Tehetséges. Az edzője szerint nagyszerű jövő áll előtte, ha továbbra is ilyen keményen edz.” A szerep a falon technikával a karakter részletesebb kidolgozását az osztály ötletei alapján közösen folytatjuk. Milyen belső tulajdonságai vannak Hannának? Milyen jellemző gondolatai, érzései? A tanár nyitott kérdésekkel segíti az osztály gondolkodását. A csoport döntse el azt is, hogy mit sportol Hanna.

Kapcsolatok: Üzenetek Hannának – Állóképek

(csoportmunka, 7 perc az előkészítésre + 5 perc a megosztás)

Minden kiscsoport egy üzenetet kap, és azzal kell tovább dolgozniuk. „Az alapján, amit az üzenetben olvastatok, mit gondoltok, milyen lehet Hanna kapcsolata az üzenet küldőjével? Mit szeret leginkább Hanna az üzenet feladójában? Készítsetek két állóképet a szereplőkkel. Az egyik legyen 1) a legboldogabb közös pillanatuk; a másik 2) konfliktus közöttük. Adjatok egy-egy mondatot a szereplők nevében az állóképhez. Amikor majd megosztjátok az állóképeket, a mondatokat is mondjátok ki.” Az állóképek előkészítése során a tanár monitorozza a csoportok munkáját, és kérdésekkel segíti őket az állókép elkészítésében.

- a) **Zoé, a legjobb barátnő:** messenger-üzenet: Hello, átjössz edzés után? Láttad már ma Tomi bát? Annyira cuuukiiii! Imádom! És mi lesz a péntekkel? Elmegyünk vhova? Vagy szombaton megint korán lesz edzésed? ☹
- b) **Apa:** messenger-üzenet: Gratulálok, Kislányom! A verseny után beszéltem kicsit az edződdel, Tamással. Azt mondta, remek munkát végzel. Hajrá Hannus, hajrá! Olyan büszkék vagyunk rád! Minél többet beleraksz, annál többet érsz el. Tamás szerint minden esélyed megvan rá, hogy profi sportoló legyél. Azt mondta, maradjunk a heti öt edzésnél. Persze nem az iskola rovására.
- c) **Anya:** messenger-üzenet: Édesem, ma fél kilencig tanítok este, szörnyű ez a sok plusz óra... de muszáj, tudod. Vacsni a hűtőben, csak tedd be a mikróba. Milyen napod volt? Már Zoééknál vagy? Őt is puszilom, ha igen. Szeretlek! Anya
- d) **Osztályfőnök:** e-mail: Kedves Hanna! Tudom, hogy a sport nagyon fontos neked, de hidd el, az iskola is fontos. Okos lány vagy, jók a jegyeid. Minden tisztelem az edződé, Tamásé, de ne csak a sportnak élj! Nem jó mindent egy lapra feltenni. Kérlek, keress meg holnap az órák után, szeretnék veled röviden beszélni.

Megosztás: A csoportok bemutatják az állóképeiket, és megosztják a többiekkel az alapvető információkat arról a személyről és kapcsolatról, amivel dolgoztak.

Narráció: levél az osztályfőnöktől a szülőknek

(a tanár olvassa fel hangosan az egész osztálynak, 3 perc)

„Kedves Szülők! Az elmúlt hetekben arra lettem figyelmes, hogy Hanna egyre inkább magába fordult. Nem barátkozik a többiekkel, többnyire csendben, magában ül egész nap. Ez egyáltalán nem jellemző rá. Úgy tudom, az edzéseket is kihagyja. Megváltozott az öltözködése is: folyton melegítőben van. Eddig úgy gondoltam, hogy ez belefér, de ma leborotvált fejjel jött iskolába. Történt esetleg valami, amiről tudnom kéne? Örülnék, ha be tudnának fáradni valamikor, hogy beszéljünk ezekről. Azt tanácsolom, hogy Hanna keresse fel az iskolapszichológust. Ha nincs idejük bejönni az iskolába, akkor szívesen felhívnam Önöket délután, amikor alkalmas.”

Kiscsoportos megbeszélés – a Forró szék előkészítése

(csoportmunka, 8 perc)

„Az eddigi kiscsoportokban beszélgettek róla, hogy vajon a ti szereplőtök hogyan vélekedik ezekről a változásokról, amikről az osztályfőnök levele szól. Bár a levelet a szülők kapták, de Zoé is felfigyelt Hanna változására. Mit kérdeznének a szereplők Hannától? Hogyan beszélnének vele?”

Forró szék – Szerepben a tanár (egész osztály, 10 perc)

„Minden csoportnak 2 perce lesz, hogy Hannával beszéljen, annak a szereplőnek a nevében, akivel eddig foglalkoztatok. Beszélgethettek vele, kérdezhetitek őt a problémáiról, stb.” A játék során a tanár lép szerepbe, mindegyik dialógusban ő alakítja Hannát. A kérdező szereplők sorrendje: 1) osztályfőnök, 2) apa, 3) anya, 4) Zoé.

Hanna nem akar beszélni a gondjairól vagy az érzéseiről. Mindenkinek csak azt mondja, hogy abba akarja hagyni Tamás bánál az edzéseket. Csak Zoénak beszél az edzőről, Tamásról. Neki elmondja, hogy az edző bejön utána az öltözőbe... A tanárnak nem kell mindent kimondania, de legyen tudatában, hogy a következők történtek: volt, hogy az edző olyankor ment az öltözőbe, amikor Hanna alsóneműben volt, vagy öltözött. Volt, hogy csak egy törölköző volt a lányra tekerve, mert épp zuhanyozott előtte. Tamás ilyenkor nem megy ki az öltözőből. Ez már számos alkalommal megtörtént. Sokszor bókkolt neki, hogy milyen szép a haja. Egyszer

végig simította Hanna hátát, amitől a lány teljesen lefagyott. Moccanni sem tudott, és belefagyott a szó is.

Mit tegyünk? – Fórum színházi jelenet(ek)⁸⁴

(egész osztályos improvizációs játék, 4 új csoportban;

5 perc az előkészítés + 5 perc az improvizációs játék)

„Csináljunk egy közös jelenetet. Legyen az, hogy az osztályfőnök, Zoé és Hanna apukája és anyukája beszélgetnek arról, hogy hogyan tudnának Hannának segíteni, mit tudnának csinálni ebben a helyzetben.” Az egyes csoportok egy-egy szereplővel foglalkoznak, felkészítik, hogy mit mondjon, mit képviseljen a megbeszélés során. A csoportok feladata, hogy végiggondolják, az a szereplő, akivel dolgoznak, mit tud hozzátenni ehhez a beszélgetéshez, milyen félelmei vagy kötelességei vannak az ügyben. A jelenetet bármelyik résztvevő megállíthatja, ha azt mondja: „stop”, és beállhat valamelyik szereplő helyére, ha úgy érzi, az ő helyéből ki tudja mozdítani a szituációt a megoldás irányába.

Évvége. Hanna naplója

(új kiscsoportok, 7 perc az előkészítésre és a megírásra + 3 perc a megosztásra)

„Írjátok meg Hanna naplójának egy bejegyzését! Mi történt ez után? Hogyan végződött a történet?”

Beszélgetés, tudatosítás (egész osztály, 10 perc)

Beszélgessünk az osztállyal arról, hogy melyek az elfogadható és melyek az elfogadhatatlan érintések. Térjünk ki arra is, hogy a hatalmi viszonyok vagy a kulturális különbségek hogyan mossa el, esetleg kérdőjelezi meg ezeket a határokat. Keressünk közösen olyan megoldási stratégiákat, amelyek segítenek kezelni a fentihez hasonló helyzeteket.

84 Itt a drámapedagógiai munkaformák között alkalmazott fórum színház konvencióról van szó.

3.7. Én vagyok Malála

Szerző: Cziboly Ádám⁸⁵

Idő	Tér	Életkor	Dráma-pedagógiai jártasság	Nehézségi fok a tanár számára
90' (további kiegészítő tevékenységekkel 120-150')	Üres tanterem	11–18 éveseknek	Nem szükséges	(1–5) 5

Az óra rövid összefoglalása

Az óra a pakisztáni születésű Malála Júszafzai történetét dolgozza fel. Malála mára a nők (és a lányok) jogai melletti harc szimbólumává vált. 17 évesen kapta meg a Nobel-békedíjat 2014-ben, amivel a valaha volt legfiatalabb Nobel-díjas lett.⁸⁶ Majdnem ugyanannyi idős volt ekkor, mint drámaóránk célcsoportja.

Az óra céljai

Az óra során azt a kérdést feszegetjük, hogy meg tudja-e változtatni a világot egy fiatal lány. Hogyan hat a társadalom és a kultúra a fiatalokra? Van-e a fiataloknak választása? Hogyan és mennyire tudják megváltoztatni a környező társadalmat?

Eszközigény és előkészületek

csomagolópapír, filctollak, A4-es papírok, tollak, post-it, ragasztószalag, laptop, projektor és internetkapcsolat, a keretben lévő szövegek 5-6 példányban kinyomtatva

⁸⁵ Az óra tervét Bethlenfalvy Ádám drámaórája ihlette.

⁸⁶ Malála Júszafzairól magyarul: <https://nokert.hu/sze-20171011-2353/2241/6/malala-megallit-hatatlan>

Az óra részletes leírása, lépésről lépésre

1. Nyitóbeszélgetés: mit gondoltok, hogyan tudtok hatással lenni saját társadalmatokra? Milyen lehetőségei vannak egy fiatalnak a hatásgyakorlásra?
2. Tanári narráció: „Malála Júszafzai történetét hoztam nektek mára. Hallott már valaki róla? (...) Malála emberjogi aktivista, azért harcol, hogy a fiatal lányok világszerte hozzájuthassanak az oktatáshoz, jár hassanak szabadon iskolába. 17 éves volt, amikor a küzdelméért Nobel-békedíjjal tüntették ki. Ezzel ő lett minden idők legfiatalabb Nobel-díjasa. Majdnem annyi idős volt, mint ti most...”
3. Állókép: A Nobel-díj átadó ünnepség megjelenítése. A tanár ki vetíti az alábbi képet: https://assets.website-files.com/5cd4ad8fb2931aacb4a6620a/5d3f2dcb934710083c3041ce_peace%20speech%20hero%20image.png – Válasszunk egy önként jelentkezőt Malála szerepére, aki felveszi a képen látható pózt. A többiek is beállnak a képbe: ők lesznek a közönség, a vezető politikusok és döntéshozók.

A Malála szerepében lévő tanuló vagy valaki más az ő nevében hangosan felolvassa a díjátadón mondott beszéd alábbi részletét:

Az emberek nagyon sokféleképpen hívnak engem.

Van, aki úgy hív, „a lány, akit lelőttek a tálibok”.

Mások számára a lány vagyok, „aki harcolt a jogaiért”.

Mostantól majd úgy is hívnak engem, „a Nobel-díjas”.

Az öcséim számára azért még mindig csak az idegesítő, főnökösködő nővér vagyok.

Amennyire én tudom, pusztán egy elkötelezett, sőt makacs ember vagyok, aki nem nyugszik, amíg azt nem látja, hogy minden egyes gyerek megfelelő oktatáshoz jut, hogy a nőknek ugyanolyan jogaik vannak, és aki végre békét akar a világ minden kicsi szegletében.

A közönség tagjainak gondolatkövetése, az állókép szereplőinek belső hangjai: Vajon mire gondolnak a kép szereplői, amikor hallgatják ennek a 17 éves lánynak a beszédét?

4. Menjünk vissza hat évet az időben: 2008, Pakisztán, Szvát-völgy, Míngora városa.⁸⁷ Hozzuk létre a játék terét: alakítsuk át a termet úgy, hogy az emlékeztessen egy pakisztáni lányiskola tanteremére. A tantermük valószínűleg nem sokban különbözik a miénktől, de azért biztos van egy-két jellemző különbség. Mik lehetnek ezek? (Használhatjuk a képzeletünket is, csak egyezzünk meg néhány dologban. Ha arra jutunk, hogy a pakisztáni terem falai feltehetően üresek, attól még természetesen nem kell leszednünk az összes képet a falról. Vagy ha a pakisztáni táblát úgy képzeljük el, hogy repedezett, azért még nem kell megkarcolnunk a saját táblánkat. Elég, ha repedéseket rajzolunk rá, vagy más módon jelöljük, stb. A lényeg, hogy egyezzünk meg a terem jellemzőiben, hogy képzeletben ugyanabban a térben legyünk.)
5. Kontextusépítés, a tér létrehozása kiscsoportokban. A résztvevők öt csoportban dolgoznak tovább a tér kidolgozásán. Csomagolópapírra és post-itekre lesz szükségünk. Az alábbi tárgyakat részletgazdagon dolgozzák ki a csoportok. A csoportok önállóan dolgoznak, a tanár monitorozza a munkát, és segít, hogy a csoportok valóban a feladat részleteire koncentrálnak.
 - a. Rövid, bekeretezett levél függ a falon. A levél az iskola tanulóhoz szól. Vajon ki írhatta a levelet a lányoknak, és miről szólhat? Írjátok meg a levelet, és döntsétek el, hogy hol lenne pontosan a helye a pakisztáni tanteremben.
 - b. Az egyik asztalfiókban a tanulók személyes holmija van. Válasszunk ki egy asztalt, és készítsünk el (rajzoljuk le vagy jelenítsük meg másként) három olyan tárgyat, amelyek egy 15

87 A tanár megmutathatja a várost a térképen: <https://www.google.com/maps/place/Mingora,+Swat,+Khyber+Pakhtunkhwa,+Pakistan/@33.4595606,72.7543998,7.5z/data=!4m5!3m4!1s0x38dc22cdc1c33b0d:0x24e073e14d27a662!8m2!3d34.7717466!4d72.3601512>

- éves lány tárgyai lehetnek. Mik lesznek ezek a tárgyak, és miért fontosak a számára?
- c. A tanári asztal fiókjában a tanárnő három személyes tárgya van. Mik lehetnek ezek, és mit jelentenek vajon a számára?
 - d. A pakisztáni zászló mellett egy bekeretezett kép lóg a falon egy hosszabb idézettel. Vajon kit ábrázol a kép, és honnan van az idézet? Készítsük el!
 - e. Valami fent maradt a táblán a tegnapi óráról. Mi lehet az? Írjuk/rajzoljuk fel!
6. Megosztás: A csoportok megmutatják a többieknek az általuk készített tárgyakat, majd közösen elhelyezzük őket a tanterembe, a „helyükre”. Megbeszéljük az esetleges vitás pontokat, és közös megegyezésre jutunk.
7. Narráció: 2008-ban a tálibok elfoglalták az országnak ezt a részét, és átvették a hatalmat a város felett. (Ha szükséges, tisztázzuk, hogy kik azok a tálibok, miben hisznek, stb.⁸⁸). A tálibok minden olyan oktatási formát elleneznek, amely nem kifejezetten vallásos, és határozottan tiltják a lányok oktatását. Vajon miért? Mi lehet ennek az oka?
8. Nem sokkal azután, hogy elfoglalták a várost, a tálibok bezárták ezt a lányiskolát. Másnap néhány tálib katona, aki épp erre járőrözött, talán pusztán szórakozásból betört az iskolába, és vandál módon megrongálták azt az osztálytermet. Vajon mit vertek szét, mit pusztítottak el? Hogyan? Jelöljük a változást az osztályteremben (természetesen anélkül, hogy kárt tennénk benne – bár például a székekből bátran emelhetünk halmot a terem közepén, jelölve az összevissza hányt berendezést).

88 Ha kell, a tanár mutathat néhány képet: https://www.google.com/search?q=taliban+photos&rlz=1C1GCEU_enNO830NO830&sxsrf=AOaemvUIh2VQP0jBN_gj_4aO_S8GrINSA:1630396372058&source=lnms&tbn=isch&sa=X&sqj=2&ved=2ahUKewjlwuXk49ryAhUhnGoFHdYDDn4Q_AUoAXoECAEQAw&biw=1920&bih=1089

9. Minden olyan tárgy, amit az imént készítettetek, a tálib katonák martaléka lett. Ezeken a tárgyakon is azt demonstrálták, hogy mi a véleményük a lányok iskoláztatásáról és az oktatásról.
Térjünk vissza az előbbi öt kiscsoportba, és alakítsuk át a tárgyakat. Mi maradt belőlük a tálib katonák rongálása után?
10. A csoportok bemutatják egymásnak az átalakított tárgyakat. Reflektáljunk az átalakított tárgyakra, mit jelentenek most számunkra? A következő feladat a reflexiót segíti.
11. Improvizáció: a tanár arra biztatja a diákokat, hogy vegyék közösen szemügyre, vajon milyen hatással volt ez a brutális vandalizmus a szereplőkre – a tanárra, a lányokra és a szülőkre. Kérjük meg a tanulókat, hogy álljanak a terem egyik végébe, ami most kívül van a képzeletbeli osztálytermünkön. A tanulók önként választott szerepet felvéve egyenként „lépjenek be” a tanterembe, és figyeljék meg, miként hat a látvány a szerepre. A tanár megállíthatja és kimerevítheti az improvizáció egy-egy pontját. Vizsgáljuk meg a helyzetet: mit mondanának az elpusztított tárgyak a szereplőnek, ha tudnának beszélni? Nézzünk meg több változatot, különböző szerepek nézőpontjából!
12. Forró szék: a résztvevők beszélhetnek a tálib katonával, aki feldúlta az osztálytermüket. A katonát a tanár játssza (tanár szerepben). (Ha az osztály nagyon tapasztalatlan a drámás módszerekben, akkor keretezzük őket újságíróként, akik épp interjút készítenek egy tudósításhoz). Fontos, hogy a tanár szerepben van, a katona nézőpontját kell megjelenítenie. A tálibok mélyen hisznek abban, hogy amit csinálnak, az helyes. A beszélgetés során a katona egyszer csak élesen megfenyegeti a kérdezőket: jobb, ha hallgatnak, mert ha valaki sokat beszél, annak súlyos következményei lesznek... (A fenyegetés indirekt utalás Malála történetére, aki bizony nem maradt csendben, és 2012-ben nyilvánosan szót emelt a tálibok ellen.)

13. A tanár felolvassa vagy néhány példányban kiosztja Malála rövid önéletrajzát.

1997

Míngora városában születtem, Pakisztánban, 1997. július 12-én. A lánygyerekeknek nem mindig örülnek Pakisztánban, de az édesapám, Ziauddin Júszafzai úgy döntött, mindent megad nekem, amit csak egy fiúgyerek kaphatna.

2008

Apám lányiskolát működtetett Míngorában.

Imádtam iskolába járni, tanulni. De amikor a tálibok átvették az uralmat a Szvát-völgy fölött, minden megváltozott. A tálib szélsőségesek betiltották a zenélést, a tévénézést, és keményen büntették, ha valaki megszegte a szabályokat. Betiltották a lányok oktatását is.

2008 januárjában, amikor még csak 11 éves voltam, el kellett búcsúznom az osztálytársaimtól. Nem tudtuk, hogy valaha találkozhatunk-e még.

2012

Nyilvánosan felszólaltam a lányok nevében, kiálltam a tanulás-hoz való jogunk mellett. Emiatt a tálib szélsőségesek célkeresztjébe kerültem.

2012 októberében hazafelé tartottam az iskolából, amikor álarcos fegyveresek megállították az iskolabuszt. „Melyikőtök Malála?” Lelőttek. Többek között a fejem bal oldalát érte találat.

Tíz nappal később tértem magamhoz egy birminghami kórházban, Angliában. Az orvosok és a nővérek mesélték el, hogy mi történt velem – és azt is, hogy világszerte értem imádkoznak az emberek.

2014

Hónapokig tartó lábadozás és rehabilitáció után végre találkozhattam a családommal, és új otthonra leptünk Angliában.

Ekkor rájöttem, hogy két út áll előttem: vagy élem szép csendesen az életem, vagy kihozom a lehető legtöbbet ebből az új életből, amit kaptam. Úgy döntöttem, folytatom a harcot, és küzdeni fogok, amíg csak nem járhat minden lány iskolába.

Apámmal, aki mindig a legfőbb szövetségese volt, megalapítottuk a Malála Alapítványt. Az alapítvány célja, hogy minden lánynak lehetősége legyen azzá válni, aki szeretne. A munkánk elismeréseként 2014-ben én lettem minden idők legfiatalabb Nobel-békedíjasa.

2018

Filozófiát, politikatudományt és gazdaságtant kezdtem tanulni az Oxfordi Egyetemen. Minden nap azért küzdök, hogy minden lány megkapja a 12 évnyi szabad, biztonságos és minőségi oktatást.

Sokat utazom, és világszerte találkozom azokkal a lányokkal, akiknek meg kell küzdeniük a szegénységgel, a háborúval, a gyermekházással és a nemi előítéletekkel ahhoz, hogy iskolába jár-hassanak. A Malála Alapítvány munkája nyomán az ő történetük – csakúgy, mint az enyém – hallhatóvá vált, szerte a világban.

A Malála Fund's Education Champion Network támogatja a fejlődő országok oktatásügyi aktivistáit, mint amilyen apám is volt. Az Alapítvány felelősségre vonja a politikai vezetőket, és számon kéri rajtuk a lányoknak tett ígéreteiket.

2020

Megkaptam a diplomámat az Oxfordi Egyetemen!

(Forrás: <https://malala.org/malalas-story>. Szerkesztett változat.)

14. Hozzunk létre hat csoportot, mindegyik csoport az életrajz egy évével dolgozik majd. A csoportok megkapják az ő évükre vonatkozó életrajzi szövegrészt, majd az a feladatuk, hogy hozzanak létre állóképet az adott évből. Próbáljuk meg elkerülni a klisés vagy túl egyszerű megoldásokat! Koncentráljunk Malála belső küzdelmére – próbáljuk megmutatni, hogy az adott évben milyen akadályokkal nézett szembe, és honnan merített erőt. Megkérhetjük a tanulókat, hogy mutassák meg, milyen rejtett forrásai lehettek Malálának, amelyek segítették, hogy ne adja fel a küzdelmét.

15. Vegyük ki a hat „Malálát” az állóképekből. Álljanak fel félkörben, és nézzünk rá a hat Malála szoborra, minden körülvevő tényezőtől függetlenül együttes szoborcsoportként, folyamatként. Mit látunk? Kirajzolódik-e a személyes története?
16. Mára Malála a világ egyik legbefolyásosabb embere lett, de négy évig, 2008 és 2012 között tálib elnyomás alatt élt. Abban a négy évben is folyamatosan írta a blogját, majd 2012-ben a lehető legbátrabb tette szánta el magát, amikor nyilvánosan is felszólalt a lányok oktatáshoz való joga mellett. Pontosan tudta, hogy az életét kockáztatja. De vajon mi történt az ezt megelőző négy évben? Mi történt a hiányzó négy évben, 2008 és 2012 között?
Ötleteljünk közösen: vajon mi akadályozta meg, hogy korábban felszólaljon? És mi vitte rá 2012-ben?
17. Közös beszélgetés az osztállyal: ti min szeretnétek változtatni a saját közösségetekben / településeken / társadalmatokban?
18. Kiscsoportos munka: készítsetek listát arról, hogy milyen akadályai lehetnek annak, ha egy fiatal tenni akar a közösségért / a társadalomért / saját magáért! Minden akadályt írjatok fel egy post-itre filctollal, hogy távolabbról is olvasható legyen.
19. Kiscsoportos munka: minden csoport választ egy akadályt, amit aztán megjelenít állóképből vagy nagyon rövid (10-20 másodperces) jelenetben.
20. Megosztás: az állóképek és a jelenetek közös bemutatása, megbeszélése.
21. Kiscsoportos munka: ötleteljünk és készítsünk listát arról, hogy hogyan lehetne legyőzni az állóképből/jelenetben ábrázolt akadályt. Állítsuk nehézségi sorrendbe az ötleteket, a legkönnyebben megvalósíthatótól a legvadabb ötletekig. Megosztás: mutassuk meg a többi csoportnak az ötletek sorrendjét.

További gyakorlatok és tevékenységek

- 1. lehetőség:** Nézzük meg az osztállyal közösen a He named me Malala című dokumentumfilmet. A filmről való beszélgetéshez hasznos kérdéseket találunk az alábbi linken: https://educationforjustice.org/wp-content/uploads/2015/11/Film-Discussion-Guide_He-Named-Me-Malala.111815.pdf
- 2. lehetőség:** Az osztály szervezhet helyi adománygyűjtő kampányt a Malála Alapítvány javára. További információ és részletek erről: <https://covid.malala.org/?sc=banner>
- 3. lehetőség:** Olvassuk el (vagy hallgassuk meg) közösen Malála beszédét, melyet a Nobel-díj átadás után mondott: <https://malala.org/newsroom/archive/malala-nobel-speech>
- 4. lehetőség:** Az utolsó feladat továbbgondolásaként az osztály kidolgozhat egy konkrét akciótervet, hogy változásokat érjen el a helyi közösségben vagy társadalmi szinten.
- 5. lehetőség:** Az osztály szervezhet flash mobot (nyilvános megmozdulást), amellyel a társadalmi változások akadályaira irányítják a figyelmet.

3.8. Antigoné – drámaóra Szophoklész szövege alapján

Szerző: Stig A. Eriksson

Idő	Tér	Életkor	Dráma-pedagógiai jártasság	Nehézségi fok a tanár számára
90'	Üres tanterem, dráma- vagy táncterem	15–18 éveseknek	Nem szükséges	(1–5) 4

Az óra rövid összefoglalása

A gyakorlatorientált órát Szophoklész Antigoné című drámája ihlette.⁸⁹ A történetről, cselekményről, témáról és motívumokról szóló jegyzetek a tanár számára nyújtanak háttérinformációkat. Az óra nem fedi le a dráma teljes cselekményét, hanem inkább olyan lehetséges értelmezési utakat kínál, amelyek a nők elleni erőszak szempontjából relevánsak.

Az óra céljai

Az óra célja, hogy a dráma egyes jeleneteinek értelmezési lehetőségeit felnyissa. A résztvevők felfedezik az Antigoné kapcsolódási pontjait a nők elleni erőszak témájához, ugyanakkor a foglalkozás feladatai nem zárják be a szöveg interpretációs lehetőségeit pusztán egy értelmezésbe.

Eszközigeny és előkészületek

A drámarészletek kinyomtatva az osztály minden tagja számára. Magyarul Trencsényi-Waldapfel Imre fordításával dolgozhatunk.⁹⁰

⁸⁹ A drámaóra alapja Eriksson, Stig A. (2007): *Antigone and Rachel Corrie. The stories of two female activists. Reflections on a process drama exploration* című tanulmánya. In: Marianne Streisand et.al. (eds.): *Talkin' 'bout My Generation. Archäologie der Theaterpädagogik II*, Schibri-Verlag, s. 134-146.

⁹⁰ <https://mek.oszk.hu/00500/00501/00501.pdf>

Zenelejátszó eszköz. Háttérzenének a következőt javasoljuk: Eleni Karaindrou: Trojan Women. ECM New Series 1810, 2002 (472 139-2), track 1, 2.

Selyemruha, üveg pohár, homok (ezek nélkül is megoldható).

Szophoklész: Antigoné

Történet: Egy fiatal lány úgy dönt, hogy szembeszegül a király és az állam hatalmával, és inkább a családi hagyománynak és az isteni törvényeknek engedelmeskedik, még akkor is, ha ez esetleg az életébe kerül. Miután a lány bátyja elesik a király elleni csatában, megszegi a királyi rendeletet, amely szerint tilos lenne a bátyjának megadni a végtisztességet. A lány azzal érvel, hogy a családi kötelesség és az isteni törvények tiszteletben tartása fontosabb, mint a társadalmi kötelesség, majd amikor megadja bátyjának a végtisztességet, elkapják, és halálra ítélik: élve befalazzák egy sírba.

Cselekmény: A dráma színhelye az ókori görög város, Thébai. A cselekmény idején Kreón (Oidipusz feleségének, Lokaszténak a testvére) uralkodik. A város épp most verte vissza az argosziak ostromát. A csatában Oidipusz két fia ellenséges oldalon állt: Eteoklész a város védőjeként, míg Polüneikész az ostromlókkal harcolt. A két fiú a csatában egymás kezétől esett el. Húgaik, Iszméné és Antigoné gyászolják két fivérüket. Kreón úgy határoz, hogy Polüneikésznek, mivel a városára támadt, nem szabad megadni a végtisztességet, hogy ezzel állítson elrettentő példát az esetleges árulók elé. Aki a királyi döntés ellenére megpróbálja eltemetni Polüneikészt, annak halálbüntetés jár. Antigoné dacol a király szavával, és kijelenti, hogy az isteni törvények (mint a család és a végtisztesség törvénye) erősebbek az emberi törvényeknél (vagyis Kreón szavánál). Antigonét rajtakapják, amint éppen halotti szertartást végez testvére holttestén. Iszméné fél a büntetéstől, amit a törvényszegés magával von, és Kreónhoz könyörög nővére életéért. Annak ellenére, hogy Kreón fia, Haimón és Antigoné jegyesek, a király hajthatatlan marad. Saját fiát azzal vádolja, hogy apjával szemben, akinek engedelmességgel tartozna, egy áruló nő pártját fogja. Teiresziász, a jós, figyelmezteti Kreónt, hogy önféjősége tragikus következményekkel fog járni saját családjára, mire

végül enged – de már késő. Haimón Antigoné miatti fájdalmában öngyilkos lett, mire a fiát elvesztő Eurüdiké (Kreón felesége) is megöli magát.

Téma, fókusz: Engedetlenség. Hit és szabad akarat. Női ellenállás és férfi hatalom. A családhoz és a hithez való hűség – akár az állami rendeletekkel szemben. Államhatalmi erőszak (elnyomás) és az egyén jogai. Hajlíthatatlan (elvakult) igazságosság. Aki szembeszáll a hatalommal, talán az életével játszik.

Motívumok: A lány, aki egyedül harcolt, és fiatalon meghalt. Az uralkodót kötik az uralkodás szabályai. A nő, aki feláldozza magát a helyesnek vélt ügyért. Testvérviszály (a nővérek és a fivérek között is).

Az óra részletes leírása, lépésről lépésre

1. Szobrok I.

Az egész csoport körben áll, egymásnak háttal, kifelé fordulva. A gyakorlat az aktivista fogalmához társuló asszociációkkal dolgozik, mint pl.: forradalmár, pacifista, lázadó, misszionárius, lelkiismeret, büszkeség, tisztesség. Kérjük meg a résztvevőket, hogy amikor kimondunk egy szót, akkor vegyék fel azt a pózt, ami a szóról először eszükbe jut (egymásnak háttal), majd a pózt tartva, nagyon lassan forduljanak meg, és a szemük sarkából vegyék szemügyre, hogy a többieknek milyen szobrot jelent az adott fogalom. A feladat során a résztvevők némán játszanak. Egy-egy kör (vagyis egy-egy fogalom) között hagyjunk számukra egy kis időt, hogy lerázzák magukról az előző pózt.

A végén röviden reflektálunk: milyen tapasztalatokkal járt a játék? Mennyire hasonlítottak (vagy tértek el) az egyes szobrok? (A következő feladat után hosszabb beszélgetésre is lesz idő.)

2. Szobrok II.

A tanár két csapatra osztja az osztályt. Az egyik csoport lesz a közönség, a másik csoport tagjainak pedig a teremben bárhol elhelyezkedve, fel kell venniük az egyik szobor-pózt az előző játékból. A nézők csoportjából négy önként jelentkező szobor-mozgató lesz: az lesz a feladatuk, hogy nagyon óvatosan és lassan, egyszerre csak egy szobrot áthelyezzenek úgy,

hogy a szobrok végül szoborcsoportot alkossanak. Ha egymásnak ellentmondó vagy egymással szembe helyezkedő szobrokat tudnak összeállítani, akkor a végeredmény még izgalmasabb lesz a tanulók számára. A feladatot lehetőség szerint minél nagyobb csendben, beszéd nélkül kell megvalósítani.

A játék során nem muszáj minden szobrot elmozdítani. Azt is lehet, hogy bizonyos szobrokat a helyükön hagynak, vagy kissé távolabb helyeznek el a szoborcsoporttól – de attól még a távolabbi alakok is a teljes kép részei maradnak. A nézők közben figyelik, hogyan változnak a szobrok közti viszonyok, hogyan nő az alakok közti feszültség a mozgatás során. Kérjük meg a szobor-mozgatókat, hogy próbáljanak ki több változatot a szoborcsoportban: csökkentsék, illetve növeljék a szobrok közti távolságokat. Amikor a tanár jelez, akkor véget ér a játék, és a szobrok kilépnek a szerepből.

Beszéljük meg a tapasztalatokat közösen, körben ülve: mit láttunk? Mi lehetett a szoborcsoport központi témája, gondolata? Mit tanultunk a játékból? Hogyan jeleníti meg a testnyelv az erőviszonyokat?

3. Családi kép

Antigoné családi kapcsolatainak megjelenítése, a családi háttér felvázolása. A résztvevők félkörben ülnek a földön. Válasszunk ki 7 tanulót (4 fiút és 3 lányt: Oidipusz, Iokaszté, Eteoklész, Polüneikész, Antigoné, Iszméné és Kreón, Iokaszté testvére), és alakítsunk belőlük családi tablót. A tanár ne nevezze meg a szereplőket, amikor beállítja őket. Oidipusz a kép közepén ül, egy széken. Iokaszté mellette áll, de egy lépéssel mögötte, jobb kezét helyezze Oidipusz bal vállára és nézzen a királyra. Oidipusz másik oldalán áll két harcos fia, Eteoklész és Polüneikész, egy vonalban, egymás mellett. A két fiú büszkén előre tekint. Mögöttük, és kissé távolabb a családtól áll Kreón, jövőbe merülő tekintettel. Oidipusz lábánál felhúzott lábakkal, egymás kezét fogva kuporog két lánya: Antigoné és Iszméné. Iszméné maga elé néz, a földre, Antigoné a bátyjait nézi. A tanár Antigoné kezébe ad egy üveg poharat. (Ezt a poharat majd a negyedik pontnál használja a narráció közben a tanár). Ha elkészült a családi tabló, a tanár mesélni kezd a családról.

Az állókép dinamizálása:⁹¹

- a) Amikor a tanár tapsol, a kép szereplői tesznek egy-egy jellemző mozdulatot, amit aztán ismételveznek. A játék résztvevőinek a szerepből kell kiindulniuk, amikor a mozdulatot kitalálják.
- b) Amikor a tanár tapsol, a kép szereplői megszólalnak: mindenki egy-egy szót, hangot vagy mondatot illeszt a mozdulathoz. Olyan szót vagy kifejezést válasszanak, ami hangsúlyozza a szereplő képen belüli helyzetét.

4. Rítus

Az osztály félkörben ül a földön. A tanár eléjük, a kör nyitott részébe selyemruhát helyez a földre, és ráteszi az üveg poharat, amiben homok van.⁹² Háttérzenének tegyük be Eleni Karaindrou *Trojan Women* című albumának második számát. Röviden álljunk meg az osztálynak háttal a kör nyitott részében, majd lassan forduljunk velük szembe, és ülünk le a selyemruha és a pohár mellé. Amikor a szám véget ér, a tanár kis halom homokot szór a ruhára, és mesélni kezd:⁹³

Nagyjából 2500 évvel ezelőtt írta meg Szophoklész *Antigonéről* szóló drámáját. Antigoné Oidipusznak és Iokaszténak a lányaként született. Fiatalon meghalt. Áldozatul esett az államhatalom és a saját lelkiismerete közti küzdelemnek. Antigoné az ókori Thébai városában élt. Thébában ekkor polgárháború dúlt, és Antigoné két testvére, Polüneikész és Eteoklész az ellenkező oldalon harcolt. A csatában mindkét bátyja meghalt. Kreón, a város királya megparancsolta, hogy Antigoné egyik bátyját mint hősi halottat, pompával temessék el. Megtiltotta viszont, hogy a másik testvért, az elbukott forradalom halottját bárki is eltemesse. Antigoné nem engedelmeskedett Kreónnak, és földdel szórta be bátyja holttestét. Eközben Kreón katonái elfogták, és a király halálra ítélte, mi-

91 A dinamizálás fogalma és folyamata sokféleképpen érthető, használható fogalom. Boal a dinamizálás számos változatát leírja könyvében: *Förtrollad, Förvandlad, Förstenad*, Gidlunds, 1980, 41–73. (A *Stop! É mágico* című munka részletének fordítása). Itt elsősorban a „the ritual movement” eljárásra építtek. Lásd: 63–68. Ugyanerről: Boal: *Games for actors and non-actors*, Routledge, 1992, 182–187.

92 A rítust a kellékek nélkül is elvégezhetjük, ekkor csak a tanári narráció hangzik el; ugyanakkor a kellékek sokkal hatásosabbá teszik az órának ezt a részét.

93 Legjobb, ha fejből mesélünk, de ha muszáj, kinyomtathatjuk a szöveget magunknak.

vel megszegte a parancsát. Büntetésül élve temették el, befalazták egy barlangba.

5. Jelentéssel megtölteni a pillanatot. Dinamizált élőkép

Osszuk ketté az osztályt, mindkét csoport minden tagja ugyanazt a szövegrészt kapja Szophoklész Antigonéjából (Első részlet). A részlet arról a pillanatról szól, amikor Antigoné földdel szórja be testvére holttestét, és az örök rajtakapják. A szöveg a jelenet háttereként fog elhangozni, és mint egy szavalókórus előadása, aláfesti majd az élőképet. Az élőkép több stilizált mozdulatsorból is állhat. A szavalókórust valaki vezényli (a karmester változhat is közben). A szöveget a tanulók mondhatják egyszerre, kórusban vagy kánonban, az is lehet, hogy valaki előremondja, és a többiek megisméltik, stb. Számos variáció elképzelhető. Ha kell, húzhatnak is a szövegből. Először a csoportok üljenek le két körbe, olvassák el hangosan, közösen, sorról sorra a szöveget. Ha szükséges, magyarázzuk meg a nehezen érthető részeket, szavakat.

Háttérzene: Eleni Karaindrou: Trojan Women, 3, 4, 5. track/dal.

Első részlet

Az ŐR jelenti Kreónnak

Elmondok én mindent, ahogy történt. Kemény
Szavadtól megrémítve mentem innen el,
Mentünk a port a hullárról lesöpreni,
S az oszló holttetem pőrén maradt megint.
Majd szél iránt ültünk a szikla oldalán,
Hogy átható bűzét ne hozza ránk a szél,
S virrasztottunk s egymásra szórtuk szitkaink,
Hogy mostan egyikünk se hagyja el magát.
Soká tartott ez így, mindaddig; míg a nap
Fényes korongja nem deelt fejünk felett
S a hőség égetett. De akkor hirtelen
A földtől égig örvénylő porforgatag
Viharzik át a síkon, megcsufolva fák
Lombját az erdőn, megtelik minden vele,

A föld, az ég, be kellett hunyni két szemünk.
Az isten küldte és soká tartott e vész,
S hogy elmúlt, ott állt már a lány; keservesen
Panaszkodott; mint vijjogó madár, mikor
Fészken fiókáit meg nem leli.
A puszta testet megpillantva, így a lány
Hangosan feljajdult s nehéz, nagy átkokat
Mondott a kézre, mely meg merte tenni azt.
S kezében hozva gyorsan új homokcsomót,
Magasra tartva szépmivű bronz korsaját,
A hármas áldozattal vette őt körül.
Előre léptünk, látva ezt, s megfogtuk őt,
Mint szép, de félelmet nem ismerő vadat,
Úgy olvastuk fejére ezt s a hajnali
Tettet, de semmit nem próbált tagadni sem.

Közös megbeszélés: milyen tapasztalatokkal járt a feladat?

6. Jelenet

Két önként jelentkező fogja játszani Kreónt és Antigonét. Az osztályt megint két félre osztjuk, ők alakítják majd a kórust (strófa és antistrófa rész). Mindenki megkapja a második részletet is kinyomtatva. Az Antigonét és Kreónt alakító tanulók a terem egyik részébe, a két kórus pedig a terem más részeibe vonulhatnak el próbálni (használjuk kreatívan a rendelkezésünkre álló helyet). A kórusok stilizálva és gesztusokkal támogatva adják elő a részeiket. Az antik görög drámában a kórus afféle kommentárként működött: vagy közösségi véleményt, vagy isteni jóslatot, isteni végzést fogalmazott meg. A kórusok ennek szem előtt tartásával tervezzék meg előadásukat. A második szövegrészlet nem sokkal az előző után következik a drámában. Adjunk kb. 20 percet a csoportoknak az előkészületekre. Biztassuk őket, hogy használják a teret, a ritmust, hangjukat és a csendet kreatívan és hatásosan. Végül adjuk elő a jelenetet.

Második részlet

KREÓN S te állsz csak itt fejed lehajtva, szólj te már, Elvállalod, hogy megtetted, vagy cáfolod?

ANTIGONÉ Elvállalom s tagadni nem fogom soha.

KREÓN Tudtad, hogy ezt megtenni megtiltottam én?

ANTIGONÉ Tudtam, hiszen hirdették úton-útfélen.

KREÓN S mégis törvényemet meg merted szegni te?

ANTIGONÉ Hiszen nem Zeusz volt az; ki így rendelkezett, S az alvilági istenek között lakó

Diké sem szab nekünk ilyen törvényeket.

Parancsaidban nem hiszem, hogy oly erő

Lehet, mely engem istenek nem változó

Íratlan törvényét áthágni kényszerít.

Mert nem ma vagy tegnap lépett életbe az,

De nincs ember, ki tudná, hogy mióta áll.

Az istenek ne mérjenek rám büntetést:

Embertől nem félek, bármily tervet kohol.

Azt rég tudom, hogy meghalok, még akkor is,

Ha tőled nem hallom, s ha tán idő előtt

Halok meg, én még avval is csak nyerhetek.

Hiszen, ki annyit szenvedett, miként magam,

Amíg csak élt, halálával mit veszthet az?

Azért hogy ily sors vár rám, nem panaszkodom,

De hogyha az, kit szült az én anyám, halott,

És túrnöm kell, hogy nincs, ki eltemesse őt,

Az fájna nékem, ámde ez cseppet se fáj.

S ha úgy hiszed te, hogy lépésem balgaság,

Csak balga ér e balgaságon engemet

(...)

KAR Boldogok, kiket nem látogat meg életükben sorscsapás,

Mert akiknek isten rázta meg palotáját,

Nemzedékről nemzedékre kúszik házukban a romlás,

Mint hullám a tengeren,

Hogyha thrák szelek zavarják

S felkavarják, végigfutva rajta, a mélységeket,

Mély örvényből hömpölygetve

Sós és szennyes áradást,

S zúg a szélcsapkodta, hullámverte partok sóhaja.
Ősidőkből száll a Labdakidák házára szemünk előtt
Holt apákról, kik nem menthették fel ivadékukat,
Szenvedésre szenvedés, így mérte rá valamely isten
És nincsen feloldozás.

Most a legvégső gyökerre,
Mely még Oidipusz házának új derűs tavaszt ígért,
Vérszomjas sarlót emelnek Alvilági istenek,
Tőlük jött e lélekrontó, észet megbontó örület.

(strófa)

Hol van Zeus, te szent erőddel
Megmérkőzni büszke férfi?
Mert a mindent ellankasztó álom sem bénítja meg.
Hónapok szünetlenül
Jönnek, mennek, ám időtlen
Olümposzi ragyogásban
Vagy nem vénülő király.
Tegnapon s a holnapon
És a messze eljövendőn
Egy a törvény: nincs halandó,
Ki az életet baj nélkül éli végig, bárhol él.

(antistrófa)

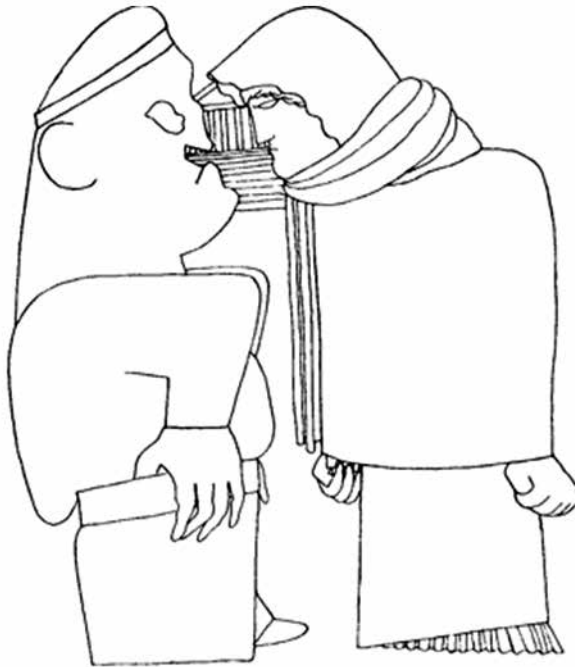
Közös megbeszélés: Milyen érveket használ Kreón és Antigoné? Mi a vita tétje (mindkettejük számára)? A vitában használt érvek ma is érvényesek lehetnek? Miért? Milyen üzenetet közvetít a kórus?

7. Állókép

Alkossunk megint két csoportot az osztályból. Mutassuk meg Jean Cocteau karikatúráját Antigonéről és Kreónról ([Antigone X](#)). Nyomtassuk ki a rajzot minimum A3-as méretben mindkét csoport számára. Mit látunk a képen? Mit árul el az alakok testtartása? Az egyes csoportok alkossák meg

a maguk szoborverzióját a Cocteau-grafika nyomán! Két önként jelentkező (csoportonként) lesz Antigoné és Kreón. A többiek a szobrászok. A csoporttagok egymás után formálhatják a szobrokat. Figyeljék meg az arckifejezés és a testtartás részleteit. A szobrok akkor vannak készen, ha már egyik csapattagnak sincs ötlete, hogyan lehetne még formálni az alakokat.

Közös megbeszélés: Mit csinál Antigoné ebben a pillanatban? Beszéljünk az aktív ellenállásról, és lehetséges következményeiről. Milyen más lehetőségek elképzelhetők?

8. Dinamizált állóképek

A tanulók az előbbi csoportokban dolgoznak tovább. Az egyik csoport hozzon létre egy közös állóképet „az ellenállás”, a másik pedig „az ellenállás okairól” címmel. A két csoport a terem két végében készíti el állóképét. Hogyan lehetne az állóképeket dinamizálni? Adjanak hozzá

hangot, mozdulatokat. Amikor a csoportok elkészültek, kérjük meg őket, hogy álljanak fel egymással szembe, és készüljenek fel az improvizált mozgásra. Amikor a tanár tapsol, akkor a két csoport megindul egymás felé a kidolgozott mozdulataikkal és hanghatásaikkal, majd improvizált jelenetben találkoznak.

Közös megbeszélés: Milyen tapasztalatokkal járt a feladat? Hogyan határozták meg egymást az állóképek és a felvett szerepek? Milyen társadalmi kódokat, jeleket működtettek a játék során? Hogyan értelmezhető a játék vége, mi történt az improvizált találkozásban?

9. Kreón forró székben – interjú

Tegyünk egy széket a tanulókkal szembe. Mondjuk el nekik, hogy amikor beülünk a székbe, onnantól kezdve Kreón leszünk (tanár szerepben). A játék szerint elhoztuk Kreónt a múltból. Kreón a játék során az autoriter paternalista államhatalom végrehajtóját szimbolizálja. A tanulókat keretezhetjük olyan joghallgatókként, akik a női jogokkal foglalkoznak. A játékot indíthatja Kreón azzal, hogy megkérdezi a tanulókat, hogy mi értelme van a kutatási területüknek; egyáltalán minek kéne a nőknek jogokat biztosítani, hiszen egy erős kezű uralkodó – mint amilyen például ő maga – hatékonyan tudta irányítani a családot és az államot is. Emlegetheti Antigonét, mint a pusztító lázadás példáját. A Kreón szerepében lévő tanár érvelhet a teljes engedelmesség fontossága mellett, még akkor is, ha az ellenkezik a vallás parancsaival vagy a családi hagyományokkal. Miért kéne egy tapasztalatlan, fiatal lány érzéseit és vágyait komolyan venni? Ez csak megbontaná a család feje és az állam iránti tiszteletet és lojalitást! Kreónnak nem muszáj minden kérdésre vagy érvre válaszolnia, viszont bármikor visszakérdezhet. A szerepben lévő tanár autoriter pozícióból irányítsa a beszélgetést. Használhatja az irónia, és a lekicsinylés eszközeit. Megfenyegetheti a tanulókat, hogy be fogja zárni a jogi iskolát.

10. Egyéni írás vagy vizuális alkotás

Osszunk ki A4-es lapokat és (színes) ceruzákat a tanulóknak. Feladat: szerinted milyen lenne egy nő helyzete ideális esetben, Antigoné helyében,

a mai társadalmunkban? Hogyan jelenik meg álmaid társadalmában egy mai Antigoné? Írásban vagy képen jelentésd meg a női jogokról való elképzelt, ideális valóságodat. (Önként jelentkezők bemutatják írásaikat/rajzaikat.)

+++

11. Epilógus

Antigoné évszázadok óta a bátor ellenállás és a saját elvei melletti eltökélt kiállás példaképe. 2003-ban Antigoné történetéhez hasonló, felkavaró eset történet a Gázai övezetben, Palesztinában. Rachel Corrie, a fiatal amerikai pacifista azért halt meg, mert próbált megvédeni egy palesztin otthont egy izraeli buldózerrel szemben. Az aktivista nem állt félre, amikor a buldózer jött. A jelenlévők szerint a buldózer vezetője látta a lányt. Először homokot és törmeléket szórt rá, majd nekiment, a földre nyomta, és összetörte a végtagjait és a koponyáját is.

3.9. A szobor

Szerző: Bethlenfalvy Ádám⁹⁴

Idő	Tér	Életkor	Dráma- pedagógiai jártasság	Nehézségi fok a tanár számára	Online változat
90'	Üres tanterem	11–18 éveseknek	Nem szükséges	(1–5) 4	Megoldható

Az óra rövid összefoglalása

Feltárjuk, hogy milyen jelentései és társadalmi hatásai lehetnek a nyilvános térben elhelyezett szobroknak. Az órán egy olyan konkrét szoborral foglalkozunk, amely mitológiai keretben ábrázolja a nők elleni erőszakot. A gyakorlatok során a tanulóknak lehetőségük nyílik különböző nézőpontokból ránézni a szoborra, és városi tanácsosokként szerepből értelmezni a szobor lehetséges hatásait a közösségre.

Az óra céljai

Az óra célja, hogy a tanulók értelmezzék a nyilvánosság terében látható képek hatásait, és lehetséges kapcsolatait a nők elleni erőszak társadalmi jelenségével.

Eszközigény és előkészületek

A szobor részletes képe kivetítve vagy színes nyomtatásokban – fontos, hogy minden tanuló alaposan, részleteiben meg tudja figyelni a reprodukciót. A termet rendezzük úgy, hogy a tanulók jól lássák és hallják egymást.

94 Az óraterv ötletei merítenek Ciboly Ádám folyamatdráma-tervéből. Lásd: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13569783.2020.1816818>

Az óra részletes leírása, lépésről-lépésre

A csoport keretezése, szerződéskötés: A tanár elmondja az osztálynak, hogy a következő óra más lesz, mint amit megszoktak: „az lenne a jó, ha közösen tudnánk gondolkodni. Ezen az órán nem lesznek jó vagy rossz válaszok; az a lényeg, hogy tudjunk közösen beszélgetni, és megosztani egymással a gondolatainkat. Ez azonban csak akkor lesz izgalmas, ha mindenki együttműködik és részt vesz benne, és ha tényleg odafigyelünk arra, amit a másik mond.” (3 perc)

Fontos, hogy a tanulók számára világos legyen, a drámaóra más, mint a hagyományos tanórák. Ehhez a tanárnak fokozatosan át kell fordítania a tanár-diák („én és ti”) hierarchikus viszonyát „mi”-be, ahol mindannyian egyenrangúak vagyunk.

A szoborról készült kép megosztása: A tanár kivetíti, vagy megfelelő példányszámban kiosztja a szoborról készült színes képet, amelyen épp erőszakot követnek el egy nő ellen. Bár a mitológiai jelenetet ábrázoló szobor valóban létezik, de most a dráma fiktív keretében egy képzeletbeli város közterén áll.⁹⁵ A szoborról azonban egyelőre nem kell mondanunk semmit, csak kérjük meg a tanulókat, hogy írják le az első néhány szót, ami az eszükbe jut róla. Mi az, ami meglepő, furcsa, érdekes vagy esetleg zavaró a szoborban? (3 perc)

Hagyjunk elég időt erre a feladatra. A köztéri szobrok mellett többnyire úgy megyünk el, hogy alig nézünk rájuk. Lehet, hogy néhány tanulónak most is ez lesz az első reakciója, viszonya a kapott képhez. Nem baj, hagyjunk nekik időt, hogy el tudjanak mélyedni.

Megbeszélés: „Kinek mi jutott eszébe először?” A tanulók megosztják egymással első asszociációikat. Mi volt meglepő vagy furcsa számukra a szoborban? Ha a tanulók érdeklődnek, akkor a tanár elmondhatja, hogy valójában mikor készült a szobor és mit ábrázol. De

95 Bernini Prosperina elrablása című szobrát érdemes a folyamathoz használni. A belinkelt mappában többféle fotó látható, az amúgy beltérben lévő szoborról. <https://drive.google.com/drive/folders/1xCVK3TqcxQQa68Usln8d2Zq8Sr7-gUr7?usp=sharing>

a számunkra most inkább az lesz fontos, hogy mit jelent nekünk itt és ma. (5 perc)

Csoportmunka – a járókelők gondolatkövetése: Alakítsunk 4-5 fős csoportokat, és kérjük meg a tanulókat, hogy gondolkozzanak rajta, vajon mit jelenthet a város polgárainak ez a szobor a téren. „A legtöbb ember csak elsiet a szobor mellett, megy a dolgára. De időről-időre akadnak néhányan, akik megállnak, megnézik, mit ábrázol a szobor, és ez gondolkodóba ejti őket.”

Kérjük meg a csoportokat, hogy írják le egy-egy mondatban, vajon mit gondolnak az alábbi városiak, amikor a szoborra néznek: egy fiatal nő, apa a fiával, egy kislány, középkorú férfi, nyugdíjas házaspár. (10 perc)

A városiak gondolatainak megosztásához választhatjuk az állóképet is (egy vagy több szereplővel), vagy az is lehet, hogy a csoportok egyszerűen csak leírják az egyes szereplők mondatait.

A feladat egyrészt lehetővé teszi, hogy a tanulók eltérő nézőpontokból is szemügyre vegyék a szobrot, másrészt bizonyos értelemben létrehozza a képzeletbeli városunkat és annak lakóit.

Megosztás: Képzeld el, hogy a szobor a tanterem közepén áll, ez lesz a képzeletbeli városunk tere (ha van hozzá elég hely a teremben, akkor toljuk el a padokat). Az is jó megoldás lehet, ha a kivetítőn van a szobor, és akkor előtte van a „tér”. Kérjük meg a tanulókat, hogy sorban osszák meg a képzeletbeli városiak gondolatait, amiket az előbb felírtak. (5 perc)

Tanári narráció: A francia kisvárosban, ahol ez a szobor áll, a városi tanács levelet kapott az egyik tanártól. A városban tanító tanár arra kéri a tanácsot, hogy távolítsák el a szobrot, mivel szerinte káros értékeket közvetít, és sokakat felháborít, zavar a jelenléte. A tanár fokozatosan szerepbe lép, és a tanulókat városi tanácsos szerepébe helyezve arra kéri őket, hogy vitassák meg, mi legyen ezzel a levéllel. (2 perc)

A szerepben való munka lehetővé teszi a tanulók számára, hogy a szerep védelmében fejtessenek ki véleményeket, érzéseket. Amikor kilépünk a szerepből, akkor úgy reflektálhatunk az elhangzottakra, mint amiket ez

vagy az a szereplő mondott (vagyis pl. a városi tanácsos, akit valamelyik tanuló alakított).

A csoport keretézése – a városi tanács: A tanár elmondja a csoportnak, hogy érdekes módon ebben a képzeletbeli városban a tanács nem politikusokból áll, hanem a kisváros olyan polgáraiból, akik valóban elkötelezettek a város és közössége iránt. A polgármesteri hivatal tárgyalótermében a falra a következő mottó van kifüggesztve: „Közösség vagyunk, és ezért törődünk egymással.” A tanár a játék során a polgármestert fogja alakítani, és olyan játékra hívja meg a csoportot, ahol a tanulók lesznek a városi tanács tagjai. A polgármester segítséget kér a városi tanácstól, hogy mihez kezdjen a bejelentéssel, vagyis a tanár levelével. Rendezzük el úgy a termet, hogy a „tárgyalás” során mindenki jól lássa egymást. (3 perc)

Egész csoportos improvizáció a városi tanács szerepében: A tanár a polgármester szerepéből kezdi a tárgyalást, és arra kéri a tanács tagjait, hogy mondják el, mit gondolnak a tanár leveléről. (Nem kell színészkednünk. Elég, ha egyszerűen a polgármester nézőpontjának és pozíciójának megfelelő regiszterben beszélünk, és tanácsot kérünk az ügyben.) A tanár (polgármesteri szerepből) kérdésekkel segítheti, hogy a résztvevők mélységében és összetettségében kezeljék a helyzetet, és beszéljenek a gondolataikról. Lehetséges, hogy a megbeszélés valamiféle eredményre, döntésre vezet, de az is elképzelhető, hogy a tanács nem hoz döntést. A polgármester el is halaszthatja a döntést. (15 perc)

Próbáljunk megfelelő kérdésekkel a csendesebb, visszahúzódóbb diákoknak is segíteni, hogy meg tudják fogalmazni a gondolataikat. Segíthet, hogyha az előző feladatban szereplő fiktív karakterek érzéseire és véleményeire kérdezzük – vajon őket hogyan érintené az esetleges döntés a szobor ügyében.

Csoportmunka: Történetünknek számos végkimenetele lehet. Kérjük meg a csoportokat, hogy dolgozzák ki a történet egy-egy lehetséges végkifejletét, és jelenítsék meg állóképekben. (10 perc)

Állóképek megosztása: A csoportok bemutatják az állóképeiket, illetve kiegészítik a történet alakulásáról szóló magyarázatokkal (ha szükséges). Ezt követően közös beszélgetésben reflektálunk az eltérő történetbefejezésekre és az állóképekre. (10 perc)

Beszélgetés: A beszélgetés kiindulópontja lehet például néhány statisztikai adat arról, hogy a nők hány százaléka válik élete során valamilyen erőszak áldozatává (lásd az 1. fejezet tanulmányát). Beszélgethetünk arról, hogy a kultúránk és a társadalmi közeg, amiben élünk, hogyan hat a nők elleni erőszak jelenségére. Mit gondolnak minderről a tanulók? Vajon a társadalmi közbeszéd mely elemei tehetnek róla, hogy az emberek jórészt elfogadhatónak tartják a nők elleni erőszakot? A tanulók gyűjthetnek konkrét példákat a közéletből és a médiából (közösségi média, bizonyos poénok és viccek, képek, hírek stb.). (10 perc)

Online változat

Az óraterv könnyen adaptálható online felületre, például a Zoomra. Ehhez néhány ponton módosítani kell az óraterven.

Csoportmunka – a járókelők gondolatkövetése: Az eredeti csoportmunka helyett ezen a ponton alkalmazzunk egyéni munkát. Ehhez a Google Jamboard⁹⁶ felületét tudjuk használni. Hozunk létre négy különböző tábla-oldalt a Jamboard-ban, és mindegyiknek a tetejére írjuk fel az egyik karaktert: fiatal nő, apa a fiával, kislány, középkorú férfi, nyugdíjas házaspár. A létrehozott Jamboard-linkjét osszuk meg a Zoom chat-jében a résztvevőkkel, és kérjük meg őket, hogy a megfelelő tábla-oldalakra írják le, vajon mire gondol az adott karakter, amikor a szobor mellett elhalad, és ránéz. Vagyis, ha a tábla-oldal tetején az áll „kislány”, akkor arra az oldalra a résztvevők azokat a mondatokat írhatják, amit szerintük egy kislány gondolhat, amikor a szoborra néz. Zene megosztásával a tanár segítheti a résztvevők gondolkodását.

⁹⁶ <https://jamboard.google.com/>

Egész csoportos improvizáció a városi tanács szerepében: A városi tanács és a polgármester szerepébe való belépés és a tárgyalás nagyon egyszerűen megoldható Zoomon, hiszen ekkor egyszerűen csak online értekezletről lesz szó. A Zoom funkciójának használatával a résztvevők akár fiktív neveket is adhatnak maguknak, vagy a tanár, ha szeretne, jelmezt is „húzhat” a Zoom megfelelő alkalmazásával.

További gyakorlatok és tevékenységek

Projekt feladat: gyűjtőmunka reflexióval. A tanulók felfedezhetik a környezetükben lévő szobrokat, képeket, festményeket (vagy akár az óriásplakátok hirdetéseit). Néhány példát érdemes elemezni abból a szempontból, hogy milyen nemi szerepek jelennek meg rajtuk, és mit mondanak ezek a reprezentációk a nemek kapcsolatáról és társadalmi szerepéről.

3.10. Hogyan vigyük be az iskolába ezeket a foglalkozásokat?

A fejezet óratervei a formális és az informális oktatásban is megvalósíthatók. Az osztályfőnöki óra például remek alkalom arra, hogy a saját osztályunknak tartsunk olyan foglalkozásokat, amelyek az ő kérdéseik és problémáik köré szerveződnek. Az irodalom- vagy a történelem óra tanterve szintén nyitott a társadalmi (történeti) kérdésekkel való reflektív és élményszerű foglalkozásokra. Az etika tantárgy keretei között bármelyik fenti óraterv megvalósítható. Azokban az iskolákban ahol van tánc- és dráma tantárgy, illetve dráma- és színházismeret (vagy esetleg társadalomtudomány), ott ezek az órák is terepet adhatnak a nemi szerepekkel és a nők elleni erőszak társadalmi jelenségével való foglalkozásnak. Nagyszerű lehetőséget kínálnak a különböző idegennyelv órák is, ahol a könyvben található több drámaóra is megvalósítható lenne. Előfordul, hogy egy osztálykirándulás, egy tábor vagy valamilyen iskolán kívüli program a legmegfelelőbb alkalom arra, hogy érzékeny témákat megközelítsünk.

3.11. Hosszabb projektek és jógyakorlatok

A következőkben néhány olyan hosszabb távú, komplex projektet mutatunk be, amelyek a nők elleni erőszak témájában jöttek létre, szerte a világban. Többek között egy afrikai kísérletről is beszámolunk, hogy lássunk egy Európán kívüli példát is, ami szintén drámás módszertanra épült. Az egyes projektek saját társadalmi közegükben értelmezhetők, ott nyerik el sajátos jelentőségüket – ugyanakkor bízunk benne, hogy az olvasó inspirációt meríthet ezekből a jógyakorlatokból, és talál bennük olyan elemeket, amelyek a saját közegében megvalósíthatók vagy adaptálhatók.

Dream Business – Színdarab és projekt

Szerző: Ninna Mörner

A 2012-2015 között megrendezett Dream Business projekt egy emberkereskedelemtől szóló színdarab köré épült. A Stockholm legnagyobb színházában színre vitt darabot, amely négy női áldozat és két emberkereskedő történetéről szólt, rengeteg iskolás megnézte. A darabot követően számukra fórum színház, és művészetpedagógiai foglalkozásokat tartottak. A program köré több kiállítás, fesztivál és workshop is szerveződött. A drámáról szakértői kerekasztal beszélgetések és szemináriumok is megvalósultak a téma kutatóinak, politikai döntéshozóknak, valamint civil szervezetek és művészek részvételével.

A színdarabból 2016-ban film is készült, amelyet az UR, a svéd közszolgálati TV vetített. Ugyanekkor a film iskolai feldolgozását támogató oktatási segédanyagok is születtek, amelyek online váltak elérhetővé. Többek között készült egy tanári kézikönyv, amely óraterv ötletekkel és beszélgetésindító kérdésekkel segítette a tanárok munkáját. A filmhez készült egy rövid, informatív dokumentumfilm is az emberkereskedelemtől (What is Human Trafficking), amely megbízható tudást és adatokat közölt a témáról, valamint tartalmazta azokat a segélyvonalakat és segélyszervezetek elérhetőségeit, ahová az áldozatok vagy a tanúk fordulhatnak. 2018-ban a filmet a YLE, a finn televízió is bemutatta, finn felirattal. A dokumentumfilmnek és az oktatási segédanyagoknak elké-

szült a finn változata, így azok is támogatták a projekt finn adaptációját. A projektben így a finn iskolások is részt vettek, ők is elkészítették a maguk kreatív feldolgozó művészeti produktumaikat. A film narrációs kerete és az azt követő művészetpedagógiai foglalkozások lehetővé tették, hogy a fiatalok mélységében megértsék a témát, és a feldolgozás során állást foglaljanak, bevonódjanak, ugyanakkor művészi formát adjanak saját tapasztalataiknak és gondolataiknak.

A Dream Business-t Kerstin Perski írta, Michaela Granit rendezte. A producer Hanna Appelfeldt Melanton volt, a téma szakértőjeként pedig Ninna Mörner vett részt a projektben. A dráma köré szerveződött rendezvények, a film és a művészetpedagógiai foglalkozások több száz, sőt talán több ezer iskolást megmozgattak Svédországban, Finnországban és Norvégiában. A projekt bármikor adaptálható lenne más országokban is, csak a finnekhez hasonlóan le kellene fordítani a darab szövegét, és saját kontextusba emelni a segédanyagokat és a dokumentumfilm információit.

További információ a Dream Business-ről:

Tanári Kézikönyv és oktatási segédanyag (svédül):

http://res.sli.se/00/Media/UR/195154-2_Dream_business.pdf

Michaela Granit összefoglalója a projektről (svédül):

<http://www.michaelagranit.se/om-projektet-dreambusiness>

Az előadás plakátja:

<https://manniskohandel.files.wordpress.com/2015/12/filmaffisch-db.pdf>

A színházi fesztivál mint „népszerű színház” (Popular Theatre)

Szerző: Jjinga Kizito Vicent (Director, Da Locust Performers, Uganda)

Az EATI-Uganda National Chapter által 2002. október 6. és 12. között Mbararában megrendezett regionális színházi fesztivál elsődleges célja az volt, hogy az EATI (Eastern Africa Theatre Institute – Kelet-afrikai Színházi Intézet) tagjai és partnerei megosszák egymással a színházi alkotómunkával kapcsolatos tapasztalatokat és kihívásokat. A színházi fesztivál témája „a jövő megosztása” volt, és a „népszerű színház” módszereivel

szervezték meg. A fesztivál szervezőbizottsága a fő témát a következő altémákkal bővítette ki: nemek (gender) és társadalmi fejlődés, családon belüli erőszak, együttműködés és hálózatépítés, a kulturális pluralizmus és az identitás elősegítése. Az EATI módszere, mellyel a színházi fesztivált megszervezte: a népszerű színház a természetben. A fesztivál a színházi aktivitás robbanását idézte elő Kelet- és Közép-Afrika radikálisabb köreiben. A résztvevők Etiópiából, Kenyából, Tanzániából, Svédországból, Új-Zélandról és a házigazda Ugandából érkeztek. A Lotus és a Silver Theatre tagjainak felvonulása keresztülhaladt Mbarara városán, majd az Independence Parkban ért véget, ahol a nyitóünnepséget vibráló dobolás, ének, tánc és akrobata számok kíséretében tartották meg. Ennek célja az volt, hogy nagy számban mobilizálja a hallgatóságot, ami sikerült is, hisz a becslések szerint minden nap mintegy 5000 ember vett részt a fesztivál programjain egész héten át.

Az elmúlt évtizedek során számos afrikai országban gyökeret eresztett egy új színházi műfaj. Ez az új színházi műfaj, mely a beavatkozásra és a cselekvésre ösztönöz, és nyíltan vállalja, hogy melyik oldalon áll: a „népszerű színház” (popular theatre). Ezt a gyakorlatot emlegetik Community Theatre (Közösségi Színház – CT), illetve Community Theatre for Integrated Rural Development (Közösségi Színház az Integrált Vidékfejlesztésért – THIRD) néven is. Az elnevezés sokfélesége ellenére ezek mind ugyanarra a tevékenységre utalnak. Ami ma „népszerű színházként” ismert és elterjedt Afrikában, hibrid tevékenység, és ugyanúgy magában foglalja a nyugati eredetű és orientációjú drámát, dialógust, illetve táncokat, mint az őshonos performatív formákat: az éneklést, dobolást, táncot, bábszínházat és pantomimot. Az új színházi gyakorlat elterjedése az Arisztotelész Poétikájában is propagált, illúzióra és elkülönülésre épülő elitista színházból való kiábrándulásnak köszönhető. Központi eleme a nyomon követés, melynek végső célja a közösség által hozott döntések végrehajtása a műhelymunka teljes időtartama alatt.

Az előadás általában két órát tesz ki, és olyan stratégiai helyszíneken zajlik, mint az állomások, bevásárlóközpontok, templomok, stb. A projekt a szervezőktől függően különböző ideig is tarthat.

Reproduktív egészség – „Színház a fejlődésért” projekt

Szerző: Jjinga Kizito Vincent (Director, Da Locust Performers, Uganda)

A „Színház a fejlődésért” (Theatre for Development) projekt az előadásra mint interaktív mechanizmusra helyezi a hangsúlyt, amely az átalakulás lehetőségével képes megszólítani közösségeket. Egy példa erre az ENSZ Fund for Population Activities (UNFPA) nevű szervezetének és a Makerere University Zene, Tánc és Dráma Tanszékének közös pilot projektje. A projektben két Uganda középső részén fekvő falut választottak ki, ahol a reproductív egészségügy, a korai gyermekházasság és a családon belüli erőszak kérdéskörével foglalkozva próbáltak javítani a fejlődésben elmaradt falvak lakóinak helyzetén. A programot az UNFPA finanszírozta, és ők kérték föl a Dr. Patrick Mangeni vezette Zene, Tánc és Dráma Tanszék „Színház a fejlődésért” szemléletű projektekben tapasztalt szakembereit, hogy végrehajtsák a tervezett feladatokat.

A kétfázisú programban résztvevő tíz facilitátor-szakember mindegyike az egyik vagy a másik faluval dolgozott. Én a Meeru faluval foglalkozó csapat tagja voltam, ahol először nőkkal találkoztunk. Közösen felmértük a problémáik súlyát, amelyekkel majd a tíznapos fejlesztő workshop színházi foglalkozásai során kell megbirkózniuk. A nők üdvözölték az ötletet és a kezdeményezést, de nem akartak részt venni a programban, mert úgy gondolták, hogy az kiélezné a nemek közötti konfliktust a faluban, pedig már így is elég feszült volt a helyzet. A férfiak nem ismerték el a konfliktust, vagy nem akartak nyíltan beszélni róla. Nem kis meggyőző erőre volt szükség, hogy a nők megosszanak velünk információkat a nők és férfiak közti feszültségről. A férfiak nyilvánosan általában prostitúcióval vagy az engedetlenség megtagadásával vádolták a nőket.

Facilitátorként az volt a feladatunk, hogy kihangsúlyozzuk azokat a reproductív egészségüggyel kapcsolatos problémákat a közösségben, amelyek másként láthatatlanok, elhallgatottak maradtak. A folyamat során ezeket a dolgokat nyíltan, gátlások és aggodalmak nélkül megbeszélheték a párok. A stratégia azt szolgálta, hogy a nők felszólalhassanak a jogaik védelmében, anélkül, hogy rögtön szakítanának a közösség hagyományaival.

A nők maguk közül választották ki a legalkalmasabb személyeket a szerepek eljátszására. Először a való életből merített élményeiket dolgozták föl spontán improvizáció segítségével. A facilitátorok a játék strukturálásában segítettek a színészeket. A workshop végén a fiatal lányok és fiúk tradicionális táncot adtak elő, amellyel a korai gyermekházasság témáját jelenítették meg. A tíznapos program legvégén a falu vezetőjéből, a kormány egészségügyi szerveinek tisztviselőiből és a fiatalokból álló közönség a falu játszóterén gyűlt össze, hogy szemtanúja legyen a résztvevők által előadott bemutatónak.

A közönség lenyűgözőnek találta az előadást. A faluban korábban tapasztalt, feszült légkör nyugodtabbá vált, a férfiak pedig a későbbiekben nagyobb hajlandóságot mutattak arra, hogy támogassák a feleségüket a családtervezésben.

4. Hová forduljunk – hogyan segítsünk?

Könyvünk záró fejezetében olyan gyakorlati információkat talál, amelyek segítségére lesznek, ha Ön, vagy valaki a környezetében nemi alapú erőszak áldozatává válik. Összegyűjtöttük a nők elleni erőszak, a családon belüli erőszak és az emberkereskedelem leggyakoribb jeleit, és azokat a tanácsokat, jógyakorlatokat, és konkrét gyakorlati lépéseket, amelyek kritikus helyzetben hasznosak lehetnek. A fejezetben található információkat bátran ossza meg azokkal, akik segítségre szorulnak, vagy akik segíteni szeretnének. Mindig gondolja át alaposan, amikor segítséget kér, hogy pontosan mit, kivel és hogyan oszt meg! Koncentráljon a szükségletekre, a védelemre és az áldozatok jogaira.

4.1. A nők elleni erőszak jelei és a segítségnyújtás lépései

Szerző: *Ninna Mörner*

Először a **családon belüli erőszak** legfontosabb jeleit gyűjtöttük össze, és azokat a konkrét lépéseket, amelyeket önmaga vagy az erőszak áldozatának védelmében érdemes megtennie.

Ezt követően a **szexuális erőszak** áldozatának támogatását szeretnénk megkönnyíteni: itt információkat talál arra vonatkozóan, hogyan tudják a családtagok és a barátok támogatni a szexuális erőszak áldozatát. Ugyanitt összeszedtük az áldozatokra jellemző érzelmi reakciókat és tüneteket, amelyekkel az erőszak után kell megküzdniük.

Végül azok számára nyújtunk hasznos tippeket, akik külföldi munkavállalást terveznek. Olyan tanácsokat gyűjtöttünk

Az emberkereskedelem jelei

Online felületünkön további információt talál arra vonatkozóan, hogy melyek lehetnek a jelei, tünetei annak, hogy valaki emberkereskedelem áldozata. Miket érdemes megkérdezni, és hogyan érdemes válaszolni, ha arra gyanakszik, a másik ember az emberkereskedelem áldozata.

Családi becsület megőrzése nevében elkövetett bántalmazás:

Online felületünkön további információt talál arra vonatkozóan, hogy tanárként mit tegyen, ha azt gyanítja, hogy valamelyik tanuló úgynevezett „becsület-bántalmazás” áldozata.

össze, amelyek segítségével lesznek, hogy elkerülje az **emberkereskedelem** és a (szexuális vagy egyéb) **kizsákmányolás** csapdáit.

Családon belüli erőszak

A családon belüli erőszak többnyire rejtett, és természetéből adódóan otthon, a négy fal között történik. Ugyanakkor, ha ismerjük a bántalmazó kapcsolat legfontosabb jeleit és tüneteit, akkor valószínűleg könnyebben felismerjük, és képesek leszünk segítséget kérni vagy segítséget nyújtani ezekben a helyzetekben. Az ENSZ összeállította a bántalmazó párkapcsolat leggyakoribb jeleit:⁹⁷

A bántalmazás jelei

- A partnered minden lépésedet nyomon követi. Mindig tudja, hol vagy, kivel találkozol. Megnehezíti (vagy nem engedi), hogy másokkal találkozz (pl. a barátainkkal, a családtagjainkkal). Visszatart a munkából vagy az iskolából.
- A partnered ragaszkodik hozzá, hogy az SMS-eire, emailjeire és hívásaira azonnal válaszolj. Tudni akarja a jelszavaidat, belép a közösségi oldalaidra.
- A bántalmazó partner gyakran féltékeny, azzal vádol, hogy megcsalod. Ellenőrzi, hogy mire és mennyi pénzt költesz, és hogy milyen gyógyszereket szedsz. Ellenőrzi a fogamzásgátlód használatát. Döntéseket hoz helyetted a mindennapokban, pl. hogy mit vegyél fel, vagy mit egyél.
- Könnyen lehet, hogy lekezelően bánik veled. Bántó, lealacsonyító megjegyzéseket tesz a kinézetedre, az intelligenciádra vagy az érdeklődési körödre. Mások előtt megaláz, esetleg tönkreteszi a tulajdonodat, vagy a számodra fontos tárgyakat.
- A bántalmazó partner gyakran dühös, kiszámíthatatlan hangulatinagadozások jellemzik, sose tudhatod, mire hogy reagál. Az erőszakos dühkitörései miatt téged hibáztat. Fizikailag bántalmaz, vagy azzal fenyeget, hogy bántani fog téged, saját magát vagy más a családban (beleértve a gyerekeket és a háziállatokat is).

97 <https://www.unwomen.org/en>

- Fizikailag bántalmaz: megüt, megver, lökdös, megrúg, megharap, stb. Fegyvert fog rád, vagy azzal fenyeget, hogy fegyvert fog rád.
- Lehet, hogy szexuálisan (is) bántalmaz. Megerőszakol vagy számodra kellemetlen szexuális cselekvésre kényszerít. Tévesen azt feltételezi, hogy ha a múltban beleegyeztél a szexualitás bármely formájába, akkor a jelenben is köteles vagy részt venni benne. Szintén tévesen azt hiszi, hogy ha beleegyeztél valamibe, akkor az a folytatásra is feljogosítja. Például a bántalmazó partner azt hiszi, hogy egy csók feljogosítja a szexre is.
- Lehet, hogy megszarol, hogy ha nem engedelmeskedsz, vagy ha nyilvánosságra hozod, hogy bántalmaz téged, akkor feljelent a rendőrségen valamilyen indokkal.

Mit tehetsz a biztonságodért, ha bántalmazó kapcsolatban vagy?

Ha úgy érzed, bántalmazó kapcsolatban vagy, kérj segítséget! Íme néhány tanács, amelyek segíthetnek, hogy biztonságban legyél és támogatást találj:

- **Mondd el egy megbízható barátodnak, családtagodnak vagy szomszédodnak, hogy milyen helyzetben vagy.** Dolgozz ki velük egy tervet arra a helyzetre, amikor segítségre szorulsz. A terv tartalmazzon például segélykérő jelszót vagy kódolt üzeneteket, amikkel biztonságosan tudsz majd segítséget kérni és kommunikálni velük vész helyzetben.
- **Dolgozz ki menekülési tervet,** például, hogy gyógyszerháza vagy boltba kell leugranod, aztán, ha már ott vagy, kérd el a telefont és hívd segítséget. Találj ki több hihető és változatos alibit, amivel biztonságosan elhagyhatod az otthonod bármilyen időpontban, akár éjjel is, ha menekülnöd kell.
- **Hacsak lehet, mindig tartsd magadnál, és feltöltve a telefonod,** és mindig tudd, hogy kit hívhatsz fel segítségért: barátot, családtagot vagy a rendőrséget. Ha életveszélyben vagy, hívd a rendőrséget, feltéve, hogy biztonságosan megteheted.
- **Próbáld meg kiismerni a partnered erőszakos viselkedésének mintázatait.** Ez segít megjósolni, hogy mikor várható az erőszak eldurvulása.

Mit tehetsz, ha hozzátartozód, ismerősöd vagy barátod bántalmazó kapcsolatban él?

Hogyha úgy érzed, a környezetekben valaki nincs biztonságban, és feltehetően családon belüli erőszak vagy bántalmazó kapcsolat áldozata, akkor az alábbi tanácsok és tippek mentén tudsz neki támogatást nyújtani:

- **Maradj vele kapcsolatban, legyél számára elérhető és találd fel magad!** Semmiképp ne ébressz gyanút a bántalmazóban. Fontos, hogy az áldozattal való kommunikáció nyitott maradjon. Például ha az áldozatnak és neked is van gyereketek, akkor tanácsolod azt, hogy találkozzatok közösen, a gyerekekkel együtt. Találjatok ki titkos kódokat, jelszavakat, amelyekkel az áldozat biztonságosan tud segítséget kérni, vagy jelezni számodra, ha bajban van.
- **Kérdezd meg a barátodat (az áldozatot), hogy hogyan lenne neki jó fenntartani a kapcsolatot!** Nagyon fontos, hogy minél biztonságosabb kommunikációs csatornátok legyen, hiszen az áldozat többnyire a bántalmazó közelében van, aki ellenőrzi és figyeli a partnere üzeneteit és beszélgetéseit. Kérdezd meg, melyik platform, vagy a kommunikáció melyik formája lenne neki a legjobb!
- **Támogasd és higgy neki!** Biztosítsd a támogatásodról, éreztesd vele, hogy nincs egyedül, és van elérhető segítség! Az áldozatoknak nehéz beszélniük a bántalmazásról. Ha beszél róla, hallgasd meg figyelmesen és együttérzőn!
- **Segíts neki átgondolni, hogyan tudna gondoskodni a biztonságáról a COVID-19 járvány idején.** Találjatok ki együtt biztonsági tervet a karantén idejére. Vannak esetleg olyan családtagok, rokonok vagy barátok, akikkel együtt tudna lenni a lezárások idején? Találjátok ki, hogyan tud majd segítséget kérni, és kiktől.
- **Tartsd tiszteletben a jogait és a döntési szabadságát!** Hacsak nem vagy róla meggyőződve, hogy a barátod életveszélyben van, akkor ne tegyél semmit a beleegyezése nélkül. Az áldozatok maguk tudják legjobban, hogy számukra mi a biztonságos, a veszélyes vagy a kockázatos, hiszen ők vannak benne a helyzetben. Ezért aztán nekik kell irányítaniuk: nekik kell eldönteniük, hogy mi és mikor történjen az érdekükben.

- **Tartsd tiszteletben a magánéletét és őrizd a titkait!** Az áldozat biztonsága érdekében, valamint az áldozathibáztatás, a szégyen és a megbélyegzés miatt kulcsfontosságú, hogy az áldozat tapasztalatai és személyes életének részletei köztetek maradjanak, és bizalmasan kezeld ezeket az információkat – hacsak az áldozat maga nem kéri az ellenkezőjét.
- **Ajánlj fel gyakorlati segítséget és támogatást!** Fontos, hogy a barátod tudja, akarsz neki segíteni. Ha tudsz, ajánlj fel neki biztonságos helyet, ahová mehet, vagy vidd el, ahova kéri, vagy bármilyen más módon segíts neki, hogy biztonságban legyen.

Hívd fel a figyelmét arra, hogy vannak képzett szakemberek és szervezetek, ahol olyanoktól kérhet segítséget és támogatást, akik erre képezték magukat!

A segélyhívó vonalakon olyanokkal lehet beszélni, akik szakértő segítséget tudnak nyújtani. A fejezet végén található a magyar segélyvonalak és segélyszervezetek elérhetőségei. Az ENSZ összegyűjtötte a világszerte működő segélyvonalak és szervezetek listáját: <https://www.endvawnow.org/en/need-help>

Szexuális erőszak – hogyan segítsünk?

Amikor az ember megtudja, hogy a hozzátartozóját, barátját vagy közeli ismerősét nemi erőszak érte, általában nagyon intenzív és sokszor ellentmondásos érzések öntik el. Az ember ilyenkor egyszerre dühös és szomorú, hogy ilyesmi megtörténhetett azzal, akit szeret. Lehet, hogy büntudata van, amiért nem tudta megakadályozni a történeteket, és feltehetően össze van zavarodva, nem igazán tudja, hogyan segíthetne. A családnak, a partnernek és a barátoknak fontos szerepük van abban, hogy támogassák az áldozatot, és segítsenek neki túljutni az erőszakot közvető nehézségeken. A következőkben ehhez a támogatáshoz szeretnénk néhány tanácsot és fogódzót adni.⁹⁸

98 https://www.healthya.wa.gov.au/Articles/U_Z/When-someone-close-to-you-has-been-sexually-assaulted

Értsük meg az áldozat érzéseit!

Fontos, hogy megértse, egy szexuális erőszak áldozata a következő érzések némelyikével (vagy akár mindegyikével) reagálhat az erőszakra:

- Elszigeteltség érzése. Mintha kívül rekedt volna a világon, egyedül érzi magát, távol mindenkitől.
- Nem hiszi, hogy bárki is megérthetné, mit érez.
- Zavarodottság. Nem képes tisztán, logikusan gondolkodni és koncentrálni.
- Fizikai tünetek jelentkezhetnek, pl. fejfájás, hányinger, gyomorfájás, étvágyvesztés, fáradtság.
- Alvászavarok, rémálmok.
- Úgy érzi, mocskos lett.
- Gyász- és veszteségérzet.
- Érzelmi válaszok, pl. szégyen, bűntudat, düh, harag, félelem.
- Kényszerképzetek és kényszerszorgondolatok: nem tud másra gondolni, mint az erőszak részleteire.
- Felelősnek érzi magát a történetekért.
- A szexualitáshoz való viszony megváltozása.
- Nem akarja, hogy bárki hozzáérjen.
- Nehezen bízik meg bárkiben.
- Nem érzi magát biztonságban egyedül.
- Idegesség, szorongás.
- Önbizalomvesztés, bizonytalanság.

Hogyan segítsünk?

- Higgyünk az áldozatnak.
- Hallgassuk meg, és engedjük meg neki, hogy akkor, és úgy beszéljen a történetéről, ahogyan és amikor neki jó.
- Ne ítéljük el!
- Töltsünk vele időt.
- Hagyjuk magára, ha szeretne egyedül lenni.
- Gondoskodjunk a biztonságáról, és nyugtassuk meg, hogy biztonságban van.
- Engedjük meg, hogy kifejezze az érzéseit.

- Ne vegyük magunkra a dühét, és ne vonatkoztassuk magunkra az érzéseit.
- Nyújtsunk gyakorlati segítséget (pl. főzzünk rá, vigyázzunk a gyerekeire), ha szeretné.
- Ne mondjunk olyanokat, mint hogy „még szerencse, hogy nem történt rosszabb” – a traumatizált embereket az ilyesmi nem vigasztalja.

Az áldozatnak feltehetően segítségre és támogatásra van szüksége ahhoz, hogy újra meg tudjon bízni az őt körülvevő világban. A bizalom és a biztonság újrakiépítése az egyik legnehezebb lépés a szexuális erőszakot követő gyógyulási folyamatban.

Az áldozatnak feltehetően erős érzelmi reakciói vannak, amelyek nehezzé teszik a vele való kapcsolatot is. Lehet, hogy rosszul esik önnek az áldozat bizalmatlansága, elszomorítja, hogy megközelíthetetlené vált, és talán haragszik erre az egész helyzetre. Próbáljon meg türelmes és kedves lenni, értse meg, hogy az áldozatnak éppen elég nehézséget okoz, hogy megküzdjön az erőszak következményeivel. Támogassa a gyógyulásban, és segítsen neki szakszerű támogatást találni, amennyiben szükséges.⁹⁹

Emberkereskedelem

Hogyan kerüljük el, hogy emberkereskedelem áldozatává váljunk?

Amennyiben azt tervezi, hogy külföldön vállal munkát, akkor érdemes betartani néhány óvintézkedést, amelyekkel megakadályozhatja, hogy besétáljon az emberkereskedők csapdjába:¹⁰⁰

1. Kérje el a szerződést előre! Ez nem okozhat gondot.
2. Tisztázza a munka részleteit: a pontos fizetést és a munkaidőt. Ezek a kérdések azt mutatják, hogy ismeri a jogait.
3. Kérdezzen rá a munkavégzés pontos helyére, és ellenőrizze a címet a Google Maps-en.

⁹⁹ Forrás: Sexual Assault Resource Centre.

¹⁰⁰ A következő felsorolás a moldáviai és romániai *Üdvhadserg* listája lapján készült.

4. Ossza meg a címet egy megbízható otthoni barátjával.
5. Tisztázza előre, hogy milyen jogi státusza lesz abban az országban, ahová készül.
6. Egy megbízható otthoni barátjával beszéljenek meg egy közös jelszót, és tanulják meg. Ezzel a jelszóval tudja majd biztonságosan jelezni, ha veszélyben van.
7. Győződjön meg róla, hogy ismeri az ottani (célországbeli) Magyar Követség vagy Konzulátus elérhetőségét.
8. Győződjön meg róla, hogy ismeri valamelyik ottani (célországbeli) segélyvonal számát. Ossza meg ezt a számot egy megbízható otthoni barátjával is.
9. Győződjön meg róla, hogy ismeri valamelyik otthoni, hazai segélyvonal számát. Ossza meg ezt a számot egy megbízható otthoni barátjával is.

4.2. Hová fordulhatunk Magyarországon? Segélyvonalak és segítség-szervezetek

Számos hasznos weboldal gyűjti össze a különböző szervek és szervezetek elérhetőségét Magyarországon, és egy helyről elérhetőek a legfontosabb kiadványok is érintettek, hozzátartozók, vagy segítők számára a <https://nane.hu/> oldalon, vagy a <https://nokjoga.hu/> weboldalon.

A legfontosabb segélyvonalakat, honlapokat itt is felsoroljuk.

NANE Egyesület

Segélyvonal nők és gyerekek elleni erőszak áldozatainak és segítőknek
06 80 505 101 (hétfő, kedd, csütörtök, péntek 18-22h, szerda 12-14h között)

Chatsegély: szerda 16-18h között (elérhető a nane.hu honlapon)

www.nane.hu

www.muszajmunkacsoport.hu

Patent Egyesület

Jogsegélyszolgálat bántalmazott nőknek és a nemi alapú erőszak és diszkrimináció áldozatainak

06 70 220 2505 (szerda 16-18h és csütörtök 10-12h között)

Chatsegély: hétfő 10-12h és szombat 16-18h között (aktuális információ a patent.org.hu honlapon)

www.patent.org.hu www.nokjoga.hu www.aldozatokjogai.hu

Nőjogi persely: Támogatás igénylése jogérvényesítési folyamattal kapcsolatos költségekhez (illetékek, hivatalos másolatok és fordítások, pénz-bírságok, büntetések, szakértői vélemények díja). Részletes feltételek és igénylés: www.patent.org.hu/support

OKIT – Országos Kríziskezelő és Információs

Telefonszolgálat, menekülés esetén hívható

06 80 20 55 20 (24 órában, 7 napon)

www.bantalmazas.hu

Ökumenikus Segélyszervezet: www.segelyszervezet.hu

Krízisambulanciákról információ:

www.segelyszervezet.hu/szemelyes-tanacsadas-krizisambulanciakon/

Fehér Gyűrű Áldozatsegítő Szervezet: www.fehergyuru.eu

Országos Rendőr-főkapitányság: 107, 112, www.police.hu

ORFK központi telefonszáma: 06 1 443 5500

ORFK Telefontanú: 06 80 555 111

Bűncselekmények névtelen bejelentésére

ORFK SMS-vonal hallássérülteknek: 06 20 9000 107

Országos Mentőszolgálat: 104, www.mentok.hu

Bíróságok: www.birosag.hu

Ügyészségek: www.ugyeszseg.hu

Hasznos jogi információ: www.jogiforum.hu

A feltüntetett szervezetek és intézmények közül többen kapacitás-hiánnyal küzdenek, így valószínű, hogy többször is próbálkozni kell. Állami intézmények és szolgáltatások felkeresése esetén javasoljuk, hogy tájékozódjon előre jogairól a www.aldozatokjogai.hu és a www.nokjoga.hu oldalakon.

